

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

БУДІВЕЛЬНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Третя
Міжнародна
науково-практична
конференція

4 грудня
2019 року

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ
ПРАЦЬ
Частина друга

КИЇВ

2019

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет будівництва і архітектури
Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування,
регіонального розвитку та містобудування Верховної Ради України
Фонд підтримки будівельної галузі (Німеччина)
Представництво Польської академії наук в Києві
Київська міська рада
Київська міська державна адміністрація
Академія будівництва України**

Третя Міжнародна науково-практична конференція

"БУДІВЕЛЬНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ"

4 грудня 2019 року

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Частина друга

КИЇВ 2019

УДК 34:69

ББК 67:38

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури, протокол № 18 від 29 листопада 2019 р.

Редакційна колегія

Куліков П.М. – д.е.н., проф., ректор КНУБА (голова)

Клочко А.А. – Голова Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Верховної Ради України

Копиленко О.Л. – д.ю.н., проф., член-кор. НАН України, академік НАПрН України, Заслужений юрист України, народний депутат України

Вайзе Т. – віце-президент Фонду підтримки будівельної галузі (ФРН)

Собчук Г. – д.т.н., проф., директор Представництва ПАН в Києві

Безклубий І.А. – д.ю.н., проф., КНУ імені Тараса Шевченка

Гаран О.В. – д.ю.н., доц., ОНУ ім. І.І. Мечникова

Дідовець Ю.В. – Заслужений юрист України, депутат Київміськради

Квасніцька О.О. – к.ю.н., доц., НУ «Одеська юридична академія»

Кресін О.В. – д.ю.н., проф., Інститут держави і права ім.В.М.Корецького

Мамедов А.М. – к.т.н., доц., КНУБА

Мамонтов І.О. – Заслужений юрист України, к.ю.н., доц., КНУБА

Назаренко І.І. – д.т.н., проф., президент АБУ, КНУБА

Перегида Є.В. – д.п.н., проф., КНУБА

Плоский В.О. – д.т.н., проф., КНУБА

Чернишев Д.О. – к.т.н., доц. КНУБА

Ткаченко В.В. – д.і.н., проф., КНУБА

Тонкачєв Г.М. – д.т.н., проф., КНУБА

Халабуденко О.А. – к.ю.н., доц., КНУБА

Харитонов Є.О. – д.ю.н., проф., НУ «Одеська юридична академія», член-кор. НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України

Харитонova О.І. – д.ю.н., проф., НУ «Одеська юридична академія», член-кор. НАПрН України, Заслужений діяч науки і техніки України

Шлюсарж Б. – д-р наук, проф., Зеленогурський ун-т (Польща)

Рецензенти:

Безклубий Ігор Анатолійович – доктор юридичних наук, професор

Короєд Сергій Олександрович, доктор юридичних наук, доцент

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Р 31 Будівельне право: проблеми теорії і практики [зб. наук. пр.]. Вип. III. Матеріали Третьої наук.-практ. конф., (Київ, 4 грудня 2019 р.)/ Мін-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т будівн. і архіт-ри та ін. Київ–Тернопіль : «Економічна думка», 2019. В 2-х ч. Ч. 2. 175 с.

Оргкомітет дякує керівництву ТОВ «Полісся-2002», яке сприяло у проведенні конференції та публікації збірника.

ISBN 978-966-457-245-X

УДК 34:69

ББК 67:38

© КНУБА

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА (продовження)

Макарчук В.С.

Питання охорони праці в радянському будівельному праві довоєнної доби (20-ті – 30-ті рр.).....7

Мамонтов І.О., Семко В.Л.

Структурні компоненти кодифікації будівельного права України 12

Щербакова О.М.

Відповідальність за самочинне будівництво та будівельна амністія..... 15

Хонон Н.А.

Основні етапи розроблення проектної документації в будівництві21

Макарчук К.В.

Будівництво центрів надання адміністративних послуг як засіб захисту прав громадян з непідконтрольних територій27

Халява В.М.

Організаційно-правові засади будівництва житла для учасників АТО/ООС29

ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Чернишев Д.О.

Логіко-структурна модель сучасного функціонально-ресурсного менеджменту на підприємствах водовідведення та водопостачання32

Рижаківа Г.М.

Перманентна адаптація економічної діяльності підприємств до потреб урахування економічного та соціального імперативів.....37

Стеценко С.П., Локтіонова Я.Ф.

Адміністрування економічною безпекою підприємств із залучення компонент теорії нейронних мереж: прикладний аспект43

Дикий О.В., Зінченко М.М., Омеляненко О.П.

Передумови залучення нефінансових параметрів до оцінки безпеки господарських операцій за стандартами внутрішнього аудиту46

Поколенко В.О., Приходько Д.О.

Онтологічні детермінанти виникнення деструктивних економічних процесів ..51

Горбач М.В.

Універсальний механізм управління інституційними змінами підприємств56

Дружинін М.А. Застосування ситуаційного аналізу до реалізації програм реновації міських територій	59
Івахненко І.С. Адаптаційна диверсифікація розвитку підприємств методологія та практика ...	64
Іщенко Т.М., Савчук Т.В. Сучасний формат спільного аудиту як інструмент подолання ресурсної та інформаційної асиметрії	68
Малихіна О.М. Реалізація базових принципів синергетики в сучасному форматі методології діагностування рівноваги індустріальних та будівельних підприємств.....	73
Марчук Т.С., Петренко Г.С. Методико-прикладні етапи обліку фінансового результату в трансфертному ціноутворенні: податковий та управлінський аспекти.....	77
Предун К.М., Шевчук О.М. Функціонально-технічні індикатори життєвого циклу підприємств в умовах обмеженої інформації.....	83
Рижаків Д.А. Узгодження концептуально-методологічних платформ економічної безпеки підприємств та теорії самоорганізації	87
Трач Р.В. Побудова «реальної» моделі інноваційного підприємства: методологічний та структурно-функціональний аспект.....	91
Чуприна Х.М. Методологія дослідження конкурентоспроможності підприємств в умовах цифровізації економіки	94
Якимчук І.М., Демочані О.Е. Багатомодальний та ризик-орієнтований підходи як бази економічної модернізації сучасних підприємств	99
Баличев О.Ю. Цільові індикатори забезпечення стратегічних пріоритетів та етапи життєвого циклу підприємств	104
Веремєєва Т.І. Інтеграція підходів якості систем адміністрування підприємств	106
Кістіон Д.В. Організаційно-економічні заходи антисипативного управління підприємством в умовах економічної нестабільності	109
Коваль Т.С. Методичний інструментарій управління ризиком підприємства в нестабільному середовищі функціонування	113

Кондрацький В.О. Сучасні підходи до моделювання реальних інвестицій за їх цільовим призначенням.....	116
Кучеренко О.І. Імітаційні модулі попередження криз на ґрунті ВСS.....	120
Лещинська І.В. Аналітико-інформаційне забезпечення процесами адміністрування підприємств-стейкхолдерів інвестиційних проектів	124
Максим'юк Ю.С. Організація ризик-орієнтованого управління на ґрунті сполучення платформи «комплаєнс-менеджменту» та «управління за цілями».....	131
Некрутенко О.В., Лугіна Т.С. Методичні предиктори референтної моделі оцінки потенціалу розвитку в умовах економічної нестабільності	134
Петріченко А.І. Структурно-функціональне моніторингове забезпечення інфраструктурних проектів будівництва	140
Петруха С.В. Методико-прикладні засади застосування ризик-орієнтованого аудиту до оцінки ефективності функціонування відкритих економічних систем	143
Рижасова Г.С. Чотирьохвекторна модель діагностування стійкості операційної системи підприємств.....	147
Ручинська Ю.М. Оновлений кваліметричний підхід мультикритеріальної оптимізації рішень в девелоперському проекті	152
Федорова Я.Ю. Забезпечення раціональної основи синхронізації і розвитку інноваційно- інвестиційної політики держави і підприємств: науково-прикладний аспект ..	155
Телега Н., Омеляненко М.М., Бершак А.О. Концепція та використання систем адміністрування в управлінні підприємствами з урахуванням євроінтеграційних процесів.....	159

РІЗНЕ

Отрош Ю.А., Морозова Д.М. Визначення технічного стану будівель для забезпечення техногенної безпеки	163
--	-----

Чуприна Ю.А.

Методологічні проблеми фінансової стійкості територіальних громад
як складової конкурентоспроможності територіального кластеру165

Єгоров В.В.

Основні правові підстави запровадження та змісту підписки викладачів
вищої школи про неналежність до таємних гуртків та товариств у період
перебування українських земель у складі Російської імперії в
другій половині ХІХ – початку ХХ ст. 169

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА (продовження)

*Макарчук Володимир Степанович, доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В РАДЯНСЬКОМУ БУДІВЕЛЬНОМУ ПРАВІ ДОВОЄННОЇ ДОБИ (20-ті – 30-ті рр.)

Шановні учасники конференції! Передусім дозвольте висловити подяку її організаторам, які уже утретє збирають наукову спільноту правознавців та практикуючих юристів України для розгляду актуальних питань будівельного права. Я уже традиційно представляю історико-правовий сегмент учасників конференції. Сьогоднішня доповідь буде присвячена питанням охорони праці працівників будівельної галузі Союзу РСР та Української РСР як його складової в передвоєнні роки. Чому саме цей історичний період став об'єктом моєї уваги? По-перше, саме ця історична доба стала часом становлення радянського будівельного права, яке служило своєрідним взірцем будівельного права держав, які пізніше вимушено стали на шлях «соціалістичного розвитку». По-друге, цікаво відстежити, які цілі і завдання соціалістична держава розглядала як першочергові – як з огляду на потреби вирішення державного завдання успішного «будівництва соціалізму і комунізму», так і забезпечення потреб осіб, зайнятих в будівельній галузі. По-третє, цікаво розглянути і по можливості спростувати усталені міфи про «першу в світі країну соціалізму», яка всіляко турбується про трудящих – на протиположному капіталістичному світу. Ну й, по-четверте, мої попередні доповіді були присвячені саме цьому історичному періоду. Цього разу об'єктом уваги стануть нормативно-правові документи, які регулювали питання охорони праці в будівельній галузі.

Не буду окремо зупинятися на важливості дотримання норм техніки безпеки в одній з потенційно травматичних галузей та шкідливих для здоров'я працюючих народного господарства.

Аби не бути звинуваченим у тенденційності наукової розвідки, відразу вкажу, що її основою став Довідник з питань охорони праці, виданий відомчою установою з питань охорони праці в м. Києві далекого

1938-го року [1]. З 432 сторінок видання мою увагу привернули усі ті, де безпосередньо згадується будівельна галузь. Посилання буду давати подвійні – на відповідний нормативний документ радянського законодавства та на сторінки цитованого мною Довідника.

Відразу зазначимо, що питання охорони праці розглядалися радянським законодавцем передусім з огляду на потреби «будівництва соціалізму», натомість життя і здоров'я працюючих в будівельній галузі викликало куди меншу увагу. Так, Правила про порядок отримання дозволів від органів охорони праці на будівництво, перебудову та відкриття промислових підприємств встановили обов'язкову вимогу попереднього запиту органів охорони праці «в цілях збереження підприємствами (...) всіх діючих та загальних постанов по техніці безпеки та гігієні праці». При цьому п. 6 вказаних Правил нагадувалося, що порушення цієї Постанови тягне за собою відповідальність за статтею 132 Кримінального кодексу [2]. Усе б нічого, але у інших випадках порушення посадовими особами правил техніки безпеки, окрім тих порушень, що потягнули за собою летальні випадки, передбачалася відповідальність не кримінальна, а адміністративна чи навіть т.зв. громадський осуд.

В своєму попередньому виступі на конференції 2018 р. я говорив про те, що будівельна галузь в 20-ті–30-ті роки минулого століття користувалася особливою увагою «партії та уряду». Це пояснювалося передусім прагматичними міркуваннями – створювалася соціалістична індустрія і для її «гігантів», як-от Дніпрогес, Харківський тракторний та ін. заводи, вимагалися потужні виробничі приміщення та більш-менш прийнятне житло для зайнятих. Ці квадратні метри й кілометри новобудов була покликана дати радянська будівельна індустрія. Будівельників всіляко стимулювали, але не всіх і не усюди. Першочергова увага приділялася тим, хто був зайнятий у «соціалістичному секторі», натомість будівництво житла у приватному секторі такої турботи вочевидь не заслуговувало. Для прикладу, маємо цікавий нормативний документ, який регулює порядок надання додаткової триденної оплачуваної відпустки за дворічну безперервну роботу на одному підприємстві. Її мали : «12. усі робітники, безпосередньо зайняті на виробництві в гірничій, металургійній, металічній, хімічній і текстильній галузях промисловості, в **промисловості будівельних матеріалів**, на залізничному, водному та автодорожньому транспорті, і **на крупних будовах**, якщо вони пропрацювали на одному й тому ж підприємстві чи будові безперервно не менше двох років (...) Перехід працівника в інше підприємство за

розпорядженням адміністрації не перериває вказаного дворічного терміну» [3]. Як бачимо, тут йдеться лише про «крупні будови», куди приватний сектор за логікою радянського керівництва аж ніяк не потрапляв.

Однак, коли йшлося про виробництво будівельних матеріалів, провести чітку грань між «соціалістичним» і «приватним» не представлялося можливим. Відтак пільги надавалися усім зайнятим на шкідливих для здоров'я ділянках будівельної індустрії.

Так, до Списку особливо шкідливих та небезпечних професій, які дають право на додаткову відпустку, потрапили окремим XI-м (одинадцятим) пунктом і окремі (7) категорії виробників будівельних матеріалів та 2 категорії будівельників. Зокрема : 1. Виробництво портланд-цементу. 1) Обпалювальники по обпалюванню в поворотних печах. 2) Мельники та їхні помічники на цементних млинах. 3. Робітники, зайняті завантаженням та розвантаженням шахтних печей та печей Дейч-Шнайдера. 4. Закладачі вапняку при печах Гофмана-Берліца. 2. Виробництво романського цементу. 5) Робітники з вигрузки шахтних печей. 3. Виробництво вогнетривких керамікових (так в тексті. – Авт.) виробів. 6) Робітники по глазуруванню керамікових виробів та складанню глазурувальної маси за наявності в масі свинцю. 4. Виробництво гудрону (асфальтно-шиферне виробництво). 7) Робітники по розмелюванню асфальтового вапняку при роботах в закритих приміщеннях протягом круглого року. 5. Будівельні роботи. 8) Кесонні робітники. 9) Робітники, зайняті малярними та лакувальними роботами по металу, дереву чи будівельним матеріалам, якщо при цих роботах застосовуються свинцеві фарби (свинцеві білила, свинцевий сурик, свинцевий глет та ін. фарби, у яких вміст металічного свинцю складає не менше 2 % з розрахунку чистого металу в розведеному і готовому до вжитку вигляді [4].

Поза сумнівом, у позиціях 8) і 9) вказаного Списку йдеться передусім про зайнятих у соціалістичному секторі, оскільки кесонні роботи та свинцевмісні фарби при будівництві житла не застосовуються.

Окремі категорії будівельників потрапили й до переліку осіб, які за законами УРСР мали право на спеціальне харчування коштом підприємства. Зокрема в п. XI-му відповідного переліку вказані : 1) Малярі, які працюють з свинцевими фарбами. 2. Робітники по глазуруванню керамікових виробів свинцевою глазур'ю. 3. Робітники по складанню свинцевої глазурувальної маси [5]. Знову ж таки, йдеться передусім про «соціалістичний сектор».

Постановою 1928 р. встановлювався скорочений робочий день для працівників окремих категорій. З числа будівельників (див. п. VIII вказаної Постанови) до нього потрапили лише працівники, зайняті на кесонних роботах [6]. Згодом, у лютому 1932 р., були прийняті окремі Правила безпеки праці при кесонних роботах [7].

Не залишилися поза увагою радянських законодавців й гендерні та ювенальні аспекти правил техніки безпеки.

Так, у затвердженому НКП СРСР 10 квітня 1932 р. № 119 Списку особливо важких та шкідливих робіт, до яких не допускаються жінки окремим X-м (десятим) пунктом вказано й *Будівельну справу*. До переліку потрапили: 1. Кесонні роботи. 2. Варка асфальту. 3. Риття колодязів. 4. Каменярські роботи. 5. Корчування коренів дерев. 6. Плитоломні роботи. 7. Укладка бетонних керамікових та дерев'яних труб при немеханізованій роботі [8].

В Списку робіт, на яких забороняється застосування праці осіб, які не досягли 18-річного віку, окремим XV-м (п'ятнадцятим) пунктом вказано будівельну справу та виробництво будівельних матеріалів. До переліку потрапили : 89. Землекопні роботи на мокрому ґрунті. 90. Шліфовка та обтісування будівельного каменю. 91. Робота на фасадах, пересувних драбинах і блоках. 92. Варка асфальту. 93. Кесонні роботи. 94. Наступні роботи по виробництву цементу, вапна і алебастру : розмелювання, навантаження, обпалювання і розгрузка печей та ручна упаковка. 95. Наступні роботи по вогнетривко-цегляному та клінкерному виробництву : обпалювання, завантаження і розгрузка печей та робота в якості порядників (глиноміси, які розмішують глину ногами). 96. Робота по варці толевої та асфальтової маси [9].

Привертає увагу очевидне не співпадання двох списків. Схоже, радянський законодавець вважав, що окремі роботи, заборонені жінкам, можуть виконувати неповнолітні чоловіки, і, навпаки, радянська жінка цілком справиться з роботою, непосильною для підлітка. Приміром, підліток може рити колодязі, жінка – місити ногами глину, але, боронь Боже, не навпаки.

Окремі пункти радянського трудового законодавства 1920-х – 1930-х рр. викликають у сучасника іронічну посмішку. Так, серед представників дещо екзотичного Списку категорій робітників, яким має видаватися спецмило додому, понад мило, яке знаходиться на підприємстві при рукомийниках, окремим VIII-м (восьмим) пунктом потрапили й будівельні робітники : 1) Пічники. 2) Асфальтники. 3. Бійники щебеню. 4) Маляри. 5)

Порядники (ті, які розмішують глину ногами. 5) Гарцівники (емальовальники). 7. Робітники на вугільних та цементних млинах. 8. Візники асфальтового порошку. 9. Варильники асфальту. 10) Пресувальники асфальту [10].

Ну й не міг радянський законодавець передвоєнної доби обійти й питання пільг військовозобов'язаним, які призивалися чи добровільно йшли на дійсну військову службу, або притягалися до військової підготовки в складі територіальних військових формувань. Зокрема й окремих категорій працівників (сезонників, *будівельників*, квартирників, тимчасових працівників, наймитів та ін.). Так, для *будівельників*, які пропрацювали на попередньому місці роботи не менше шести місяців, при тримісячному навчанні в перемінному складі територіальних частин РСЧА посада і заробіток зберігалися у повному об'ємі [11].

Перехожу до Висновків. Поза сумнівом, радянський законодавець 20-х – 30-х рр. минулого століття розумів важливість правового регулювання питань охорони безпеки праці, однак «державний» інтерес у нього превалював над особистими інтересами та потребами працівників, зайнятих в будівельній індустрії. Система пільг та покарань була заточена під імперативні вимоги «соціалістичної індустріалізації» та «зміцнення обороноздатності» держави. Окремі пільги (подачки ?) зайнятим у будівельній галузі, як-от безплатне «спецмило», несуть на собі яскравий відбиток «Великої доби», за якою так ностальгують неокомуністи та неосталіністи, – доби загальної бідності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Справочник по охране труда для работников ФЗМК, общественных инспекторов труда и комиссий по охране труда. Составили М.Э. Перельмутер и М. Я. Супоницкий. Изд. 2-е дополнительное. – К.: Киевская исследовательская станция Всесоюзного института охраны труда ВЦСПС, 1938. – 432 с.
2. Пост. СНК УССР от 20 ноября 1923 г. (извлечение) // СУУ, 1928 г., № 43, ст. 556 «СЗТУ», 1924 г, стр. 9(сс. 187–188 Справочника).
3. О дополнительном трехдневном отпуске для рабочих за двухлетнюю непрерывную работу на одном предприятии // С. З. СССР, 1930 г., № 60 и 1937 г. № 23 (сс. 156 – 157 Справочника).
4. Список особо вредных и опасных профессий, дающих право на дополнительный отпуск. Пост. НКТ СССР от 30 апреля 1929 г., № 156 // Изв. НКТ СССР от 1932 г., № 28 – 29 (сс. 262–285 Справочника).

5. О специальном питании. Из Код. Зак. О Труде УССР // Изв. НКТ СССР от 1923 г., № 6– 30; 1924 г. № 16, 1926 г., « 6 и № 15 - 16 (сс. 285–293 Справочника).
6. Пост. НКТ СССР от 10 ноября 1928 г.// Изв. НКТ СССР от 1928 г., № 51 – 52 (сс. 249–260 Справочника).
7. Правила безопасности при кессонных работах // Изв. НКТ СССР от 1930 г., № 8 (див. с. 257 Справочника).
8. Утвержденный НКТ СССР 10 апреля 1932 г. № 119 список особо тяжелых и вредных работ, к которым не допускаются женщины // Изв. НКТ СССР от 1932 г., № 22 – 23 (сс. 167 – 170 Справочника).
9. Список работ на которых запрещается применение труда лиц, не достигших 18-летнего возраста // Изв. НКТ СССР от 1932 г., № 28 – 29 (сс. 177–183 Справочника).
10. Список категорий рабочих, которым должно выдаваться спецмыло на дом, сверх мыла, находящегося на предприятиях при умывальниках. Пост. НКТ СССР от 20 сентября 1923 г. № 80 // Изв. НКТ СССР 1923 г., № 6 / 30 (сс. 295–300 Справочника).
11. О льготах по труду при призыве на военную службу и при ее прохождении. Инструкция НКТ СССР от 21 августа 1930 г № 277 с изменениями от 29 июля 1932 г.(извлечение) // Изв. НКТ СССР, 1930 г., № 23 – 24 и 1932 г. № 22 – 23 (сс. 105 – 114 Справочника).

*Мамонтов Игор Александрович, Заслуженный юрист Украины,
кандидат юридических наук, доцент кафедры политических наук и права,
Семко Вадим Леонидович, кандидат политических наук, доцент,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры*

СТРУКТУРНИ КОМПОНЕНТИ КОДИФІКАЦІ БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Динаміка розвитку будівельної галузі в Україні за останні роки засвідчує, що дана сфера праввідносин потребує систематизації законодавства з урахуванням різноманітних тенденцій, які характеризують як негативні, так і позитивні особливості правового регулювання. З однієї сторони позитивним є той факт, що за останні 10 місяців 2019 року ріст показників будівництва становив 20,8 % (виконано будівельних робіт на

131,5 млрд грн, що становить 120,8 % у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року) [1], а з іншої сторони - у будівельній сфері в Україні стабільно тримається значний рівень злочинності: у 2017 р. зареєстровано понад 3,5 тис. кримінальних правопорушень, що на 12,4 % більше, ніж у 2016 р. (3,0 тис.), а за період січень – жовтень 2019 року 3305 злочинів, що у порівнянні з 2018 роком дещо менше (2018 р. – 3922 злочини) [2]. Отже, слід констатувати, що навіть при зростанні обсягів будівництва в Україні чисельність злочинів у даній сфері не зменшується, що говорить про значні прогалини у законодавчому забезпеченні правопорядку у будівельній галузі. З огляду на дані тенденції, актуальності набуває пошук напрямів кодифікації законодавства у сфері будівництва, що зможе забезпечити системне і ефективне регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Враховуючи особливості будівельного процесу, а також теорію і практику кодифікації, кодифікація законодавства у сфері будівництва представляється процесом систематизації сукупності актів законодавства, у результаті якої має бути створено універсальні нормативно-правові основи регулювання суспільних відносин у сфері будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків, споруд та інших об'єктів, технічного переоснащення об'єктів цивільного та промислового будівництва.

Останніми роками значна кількість дослідників присвятила свою увагу питанням структуризації кодифікованого акту у даній сфері, серед яких у роботах О.О. Квасницької, О.І. Локтіонової, О.М. Непомнящего, О.В. Стукаленко та інших, у дослідженнях яких розглядалося питання основних напрямів кодифікації будівельного права, зокрема щодо перспектив залучення закордонного досвіду.

Окрім наукових розробок, сучасна історія підготовки кодифікованого акту у сфері будівництва почалася 18 липня 2007 року, коли Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію Містобудівного кодексу України (розпорядження КМУ від 18.07.2007 року №536-р), метою якого стала систематизація норм містобудівного законодавства та вдосконалення правового забезпечення містобудівної діяльності. Розроблений проект Містобудівного кодексу України планувалось прийняти ще у 2010 році – проект Закону України від 18.05.2010 року № 6400. Але вказаний проект так і не було прийнято. Натомість 17 лютого 2011 року було прийнято Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності», який суттєво вплинув на містобудівну сферу: змінив дозвільні процедури у будівництві,

строки та порядок отримання документів на будівництво, ввів поділ об'єктів за категоріями складності, змінив порядок введення об'єктів в експлуатацію тощо. Після прийняття цього Закону, роботу на Кодексом було призупинено. Наразі 13 жовтня 2017 року у Мінрегіоні відбулося перше засідання робочої групи з розроблення проекту Містобудівного кодексу України, утвореної наказом Мінрегіону від 05.09.2017 року [3]. Проте, на сучасний момент слід констатувати відсутність підготовленого проекту кодифікованого акту у сфері містобудівної і будівельної діяльності.

Отже, на наш погляд, проект кодифікованого акту у сфері містобудівної і будівельної діяльності може складатися з таких основних структурних компонентів, як загальна частина, особлива частина та спеціальна частина. Загальна частина повинна містити такі складові, як загальні засади і принципи правового регулювання, основні поняття, завдання, перелік суб'єктів, а також основні пріоритети державної політики у сфері регулювання будівництва. Особлива частина проекту кодифікованого акту може включати такі складники, котрі встановлюють порядок здійснення будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків, споруд та інших об'єктів, технічного переоснащення об'єктів цивільного та промислового будівництва, а також проектування будівельних об'єктів, планування забудови територій. Спеціальна частина, на наше переконання, повинна включати такі компоненти, як контрольно-регуляторні процедури у сфері містобудівної і будівельної діяльності. Водночас, розробка кодифікованого акту у даній сфері суспільних відносин потребує також і внесення змін до цивільного і господарського кодексів, а також кримінального та кодексу про адміністративні правопорушення з синхронними відповідними змінами у галузеве процесуальне законодавство, де буде встановлено належний обсяг відповідальності та порядок притягнення за правопорушення у даній сфері суспільних відносин. Кодифікація будівельного права в Україні має базуватись на системних змінах не тільки у законодавстві щодо містобудівної і будівельної діяльності, а і у всіх супровідних сферах, таких як сфера екології, землекористування, сфера соціального розвитку територій тощо, що у комплексі забезпечить правопорядок та ефективний розвиток галузі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виробництво будівельної продукції у січні–жовтні 2019 року. Експрес-випуск. 22.11.2019 р. // Державна служба статистики України Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2018 року // Генеральна прокуратура України. Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113655&libid=100820
3. Брикайло Ю. Містобудівний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dreamdim.ua/uk/mistobudivnyj-kodeks-ukrayiny>

*Щербакова Олена Миколаївна,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА САМОЧИННЕ БУДІВНИЦТВО ТА БУДІВЕЛЬНА АМНІСТІЯ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні є актуальним питання самочинного будівництва, його правових наслідків, що обумовлюється як щоденним зростанням числа будівельних майданчиків, всіляких добудов і прибудов, так і кількістю судових позовів з приводу самочинно збудованих об'єктів. Згідно з відомостями БТІ, на сьогоднішній день тільки в столиці є кілька десятків споруд, будівництво яких велось незаконно. По всій Україні їх близько півмільйона, включаючи індивідуальні житлові будинки.

Сучасне законодавство, особливо в останні роки, зазнає істотних змін. Так, відповідальність за незаконне будівництво збільшується, а легалізація, тобто будівельна амністія, навпаки, полегшується.

Нажаль, жодна з цих норм не передбачає компенсацію збитків тим громадянам, які проживають і продовжують проживати біля цих покинутих недобудованих, чи добудованих, легалізованих чи не легалізованих споруд. Як можна визначити цю шкоду, і чи взагалі її можна компенсувати?

Метою статті є визначення місця і ролі компенсації шкоди громадянам, що зазнали її внаслідок самочинного будівництва, у притягненні до відповідальності винних осіб.

Стан дослідження теми. При вирішенні справ, щодо долі самочинних будівель, застосовують положення законодавства України про містобудування, яке складається, зокрема, із Конституції України, відповідних положень Цивільного Кодексу України (далі – ЦКУ), Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), законів України «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння будівництву», «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про землеустрій», «Про державний контроль за використанням та охороною земель» та інших нормативно-правових актів, що видаються на їх виконання, з дотриманням яких повинно здійснюватися будівництво об'єктів нерухомості. Відповідальність за порушення передбачена також Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Кримінальним Кодексом України (далі – ККУ).

Цю проблему підіймали науковці М. Гончарук, О.Малюк, О.Бардаков, А.Ющенко та інші.

Виклад основного матеріалу. Згідно із ст. 376 ЦКУ самочинним будівництвом є будівництво житлового будинку, будівлі, споруди, іншого нерухомого майна на земельній ділянці, що не була відведена з цією метою, або без належного дозволу чи належно затвердженого проекту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил.

За самочинне будівництво законодавство встановлює такі види юридичної відповідальності: цивільно-правову, матеріальну, адміністративну та кримінальну.

Для особи, яка самочинно забудувала земельну ділянку, ЦКУ передбачає настання таких негативних наслідків майнового характеру:

- знесення збудованого об'єкта;
- проведення перебудови;
- відшкодування витрат, пов'язаних з приведенням земельної ділянки до попереднього стану.

Збудований об'єкт нерухомості може бути знесений особою, яка здійснила самочинне будівництво, або за її рахунок лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених ч. ч. 4, 7 ст.367 ЦКУ:

а) якщо власник (користувач) земельної ділянки заперечує проти визнання права власності на нерухоме майно за особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво на його земельній ділянці;

б) якщо така забудова порушує права інших осіб, майно підлягає знесенню особою, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, або за її рахунок;

в) якщо проведення такої перебудови об'єкта є неможливим;

г) особа, яка здійснила (здійснює) самочинне будівництво, відмовляється від проведення перебудови відповідно до прийнятого судом рішення.

Знесення самочинно збудованих об'єктів здійснюється на підставі ст.38 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності»:

1. У разі виявлення факту самочинного будівництва об'єкта, перебудова якого з метою усунення істотного відхилення від проекту або усунення порушень законних прав та інтересів інших осіб, істотного порушення будівельних норм є неможливою, посадова особа органу державного архітектурно-будівельного контролю видає особі, яка здійснила (здійснює) таке будівництво, припис про усунення порушень вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил з визначенням строку для добровільного виконання припису.

У разі якщо особа в установлений строк добровільно не виконала вимоги, встановлені у приписі, орган державного архітектурно-будівельного контролю подає позов до суду про знесення самочинно збудованого об'єкта та компенсацію витрат, пов'язаних з таким знесенням.

2. За рішенням суду самочинно збудований об'єкт підлягає знесенню з компенсацією витрат, пов'язаних із знесенням об'єкта, за рахунок особи, яка здійснила (здійснює) таке самочинне будівництво.

У разі неможливості виконання рішення суду особою, яка здійснила таке самочинне будівництво (смерть цієї особи, оголошення її померлою, визнання безвісно відсутньою, ліквідація чи визнання її банкрутом тощо), знесення самочинно збудованого об'єкта здійснюється за рішенням суду за рахунок коштів правонаступника або за рішенням органу місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевого бюджету та в інших випадках, передбачених законодавством.

Виконання рішення суду, що набрало законної сили, щодо знесення самочинно збудованого об'єкта здійснюється відповідно до Закону України "Про виконавче провадження".

Ч.ч.1,2.3 ст.2 та ч.ч.1,3.4 ст.3 ЗУ «Про відповідальність за порушення у сфері містобудівної діяльності», зі змінами від 2017 року, встановлюють, що суб'єкти містобудування, які є замовниками будівництва (у разі провадження містобудівної діяльності), або ті, що виконують функції замовника і підрядника одночасно, та ті що виконують будівельні роботи, несуть відповідальність у вигляді штрафу за такі правопорушення, щодо самовілля:

- виконання підготовчих робіт без повідомлення про початок їх виконання - у розмірі десяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб (21020 грн.) на 01.12.2019 р.;

- виконання будівельних робіт без направлення повідомлення про початок виконання таких робіт на об'єктах, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1), - у розмірі тридцяти шести прожиткових мінімумів для працездатних осіб (75 тис.672 грн.);

- виконання будівельних робіт без отримання дозволу на їх виконання:

 - на об'єктах, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми наслідками (СС2), - у розмірі трьохсот сімдесяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб (777тис.740грн.);

 - на об'єктах, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із значними наслідками (СС3), - у розмірі дев'ятисот прожиткових мінімумів для працездатних осіб (1млн.891тис.800 грн.).

Адміністративна відповідальність за самочинне будівництво передбачена у формі штрафу та вимозі про усунення порушень на підставі офіційно оформленого документу: акту, припису чи протоколу.

Суб'єктами на яких можуть накладатися штрафи є: фізичні особи, фізичні особи-підприємці, відповідальні посадові особи як у приватному секторі, так і в органах місцевого самоврядування й виконавчої влади, інші особи, що мають сертифікати та ліцензії.

Стосуються штрафні санкції незаконного будівництва індивідуальних садових, дачних, житлових (садибних) та спарених, багатоквартирних будинків, офісних будівель, інженерних споруд, доріг, тощо.

В число відповідальних посадових осіб потрапляють посадові особи органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади при

Державних адміністраціях, які відповідають за містобудівну діяльність на місцевому рівні. Зокрема, ст.96 КУпАП «Порушення вимог законодавства, будівельних норм, державних стандартів і правил під час будівництва» та ст.96-1 «Порушення вимог законодавства під час планування і забудови територій» передбачають відповідальність у формі штрафу за кожне окреме діяння, яке може досягати до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що складає у 2019 році 11 тис.900 грн.

Кримінальна передбачена ст.197¹. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво. Відповідно до цієї статті шкода, визнається значною, якщо вона у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян – 17 грн., тобто більша за 17 тис. грн..

Для класифікації злочину застосовується неоподаткований мінімум доходів громадян (далі НМДГ) у формі податкової соціальної пільги, яка у 2019 році становить 960 грн.50 коп.

1. Самовільне зайняття земельної ділянки, яким завдано значної шкоди її законному володільцю або власнику, -

карається штрафом від двохсот до трьохсот НМДГ (від 192 тис.100 грн. до 288 тис.150 грн.) або арештом на строк до шести місяців.

2. Самовільне зайняття земельної ділянки, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або групою осіб, або щодо земельних ділянок особливо цінних земель, земель в охоронних зонах, зонах санітарної охорони, санітарно-захисних зонах чи зонах особливого режиму використання земель, -

карається обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років або позбавленням волі на строк до двох років.

3. Самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці, зазначеній у частині першій цієї статті, -

карається штрафом від трьохсот до п'ятисот НМДГ (від 288 тис.150 грн. до 480 тис.250 грн.) або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

4. Самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці, зазначеній у частині другій цієї статті, або вчинене особою, раніше судимою за такий саме злочин або злочин, передбачений частиною третьою цієї статті, -

карається позбавленням волі на строк від одного до трьох років.

Детально розглянувши санкції з різних видів юридичної відповідальності, можна відмітити, що ніде не передбачена компенсація

людям, які постраждали від самочинного будівництва. А це погіршення інсоляції, зіпсований вид з вікна, щоденна боротьба з перепонами, що пов'язана з процесами будівництва – шум, бруд, погіршення атмосферного повітря та ін. З цим можна пов'язати і «амністовані» будівлі площею до 300 м і т. д., якщо не передбачені принципи «добросусідства».

На що можуть розраховувати постраждалі? На Закон, який передбачає для них: знесення, перебудову та приведення земельної ділянки до попереднього стану. А ці питання дужі відносні:

- знесення, якщо це можливо;
- перебудова, якщо це поліпшить умови життя;
- приведення до попереднього стану – взагалі дуже відносно, бо як можна відновити ландшафт, який було зруйнований.

На сьогоднішній день в Україні є тільки один приклад знесення 7-поверхової самочинної будівлі у м. Львові по вул. Личаківській, 259. Виконавчий комітет Львівської міської ради виділив на це 3 млн. грн.

Згідно до ст.23 ЦКУ моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна.

Моральна шкода відшкодовується одноразово грошми, іншим майном **або** в інший спосіб. Розмір відшкодування визначається судом.

З цієї статті випливає, що потерпілі від наслідків самочинного будівництва мають право на компенсацію моральної шкоди, коли вони доведуть свої страждання. І якщо моральні можна довести разом з позовом до суду на початку будівництва, то фізичні, нажаль, можуть виявитися у членів родин людей, які продовжують жити біля цих будов чи недобудов, набагато пізніше, і причинно-слідчий зв'язок з цими подіями буде доводити набагато складніше.

Висновок. Постраждалі від самочинного будівництва повинні мати право на компенсацію, але ніякими одноразовими виплатами неможна компенсувати назавжди погіршені умови життя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran161> (дата звернення 27.11.2019).

2. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України від 17.02.2011р. № 3038-VI. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17/print> (дата звернення 27.11.2019).

3. Про відповідальність за порушення у сфері містобудівної діяльності. Закон України від 10.11.1994 , зі змінами та доповненнями. № [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> > laws > (дата звернення 27.11.2019).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8074-10, зі змінами та доповненнями, [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення 27.11.2019).

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 25-26. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення 27.11.2019).

6. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 27.11.2019).

*Хонон Наталія Андріївна,
Наук. керівник: д.і.н., проф. Деревінський В.Ф.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОЕКТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В БУДІВНИЦТВІ

I. **Вступ.** Будівництво – це одна з найважливіших галузей народного господарства. У розвинутих країнах на частку будівництва припадає від 8 до 16 % внутрішнього валового продукту, у цій галузі зайнято від 4 до 9 % загальної чисельності робітників. Загальна криза в економіці України в період переходу до ринкових відносин призвела до зменшення обсягів інвестицій, значного скорочення обсягів будівельно-монтажних робіт, зменшення кількості об'єктів, які будуються. Проте, в теперішній час, починаючи з 2000 р.р., стан економіки покращується, відбувається щорічне зростання внутрішнього валового продукту. Таким чином, з'явилися економічні передумови для зростання обсягів інвестицій і збільшення обсягів будівництва у країні[1].

Основне правило для здійснення нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту або технічного переоснащення будівель та споруд – розробка та погодження проектної документації з дотриманням вимог діючого законодавства України, у тому числі діючих державних будівельних норм, відповідно до завдання на проектування, затвердженого замовником.

На даний час, в Україні чинні Державні будівельні норми ДБН А.2.2-3-2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво», які набули чинності з 1 жовтня 2014 року і встановлюють склад та зміст проектної документації на нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт та технічне переоснащення будинків, будівель, споруд будь-якого призначення, їх комплексів або їх частин [2]. Ці норми є обов'язковими для застосування органами державного управління і нагляду, замовниками, розробниками проектної документації та підрядниками, що виконують будівельні роботи.

Таким чином, у роботі буде висвітлено питання порядку розроблення проектної документації відповідно до вимог чинного законодавства України, що включає отримання містобудівних умов та обмежень, технічних умов, розробку завдання на проектування та безпосередньо розробку проектної документації.

II. Вихідні дані. Для забезпечення проектування об'єкта будівництва замовник повинен надати генпроектувальнику (проектувальнику) вихідні дані на проектування [3].

Основними складовими вихідних даних є:

- 1) містобудівні умови та обмеження;
- 2) технічні умови;
- 3) завдання на проектування.

III. Містобудівні умови та обмеження. Фізична або юридична особа, яка має намір, щодо забудови земельної ділянки, що перебуває у власності або користуванні такої особи, повинна одержати містобудівні умови та обмеження для проектування об'єкта будівництва.

Містобудівні умови та обмеження містять:

- 1) назву об'єкта будівництва, що повинна відображати вид будівництва та місце розташування об'єкта;
- 2) інформацію про замовника;
- 3) відповідність на дату надання містобудівних умов та обмежень цільового та функціонального призначення земельної ділянки містобудівній документації на місцевому рівні;

- 4) гранично допустиму висотність будинків, будівель та споруд у метрах;
- 5) максимально допустимий відсоток забудови земельної ділянки;
- 6) максимально допустиму щільність населення в межах житлової забудови відповідної житлової одиниці (кварталу, мікрорайону);
- 7) мінімально допустимі відстані від об'єкта, що проектується, до червоних ліній, ліній регулювання забудови, існуючих будинків та споруд;
- 8) планувальні обмеження (охоронні зони пам'яток культурної спадщини, межі історичних ареалів, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару, в межах яких діє спеціальний режим їх використання, охоронні зони об'єктів природно-заповідного фонду, прибережні захисні смуги, зони санітарної охорони);
- 9) охоронні зони об'єктів транспорту, зв'язку, інженерних комунікацій, відстані від об'єкта, що проектується, до існуючих інженерних мереж.

Перелік зазначених умов є вичерпним.

Містобудівні умови та обмеження є чинними до завершення будівництва об'єкта незалежно від зміни замовника. Внесення змін до містобудівних умов та обмежень може здійснювати орган, що їх надав, за заявою замовника, на виконання приписів головних інспекторів будівельного нагляду центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, або за рішенням суду.

Скасування містобудівних умов та обмежень здійснюється:

- 1) за заявою замовника;
- 2) головними інспекторами будівельного нагляду в порядку здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду у разі невідповідності містобудівних умов та обмежень містобудівному законодавству, містобудівній документації на місцевому рівні, будівельним нормам, стандартам і правилам;
- 3) за рішенням суду [3].

IV. Технічні умови. Технічні умови надаються протягом 10 робочих днів з дня реєстрації заяви фізичної чи юридичної особи, яка має намір щодо забудови земельної ділянки, що перебуває в її власності або користуванні.

У технічних умовах враховується, що місце приєднання інженерних мереж замовника до магістральних чи інших інженерних мереж

розташовується на межі земельної ділянки замовника або за його згодою на території такої земельної ділянки.

Якщо технічними умовами передбачається необхідність будівництва замовником інженерних мереж або об'єктів інженерної інфраструктури (крім мереж, призначених для передачі та розподілу електричної енергії, трубопроводів, призначених для розподілу природного газу, транспортування нафти та природного газу) поза межами його земельної ділянки, розмір пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту зменшується на суму їх кошторисної вартості, а такі інженерні мережі та/або об'єкти передаються у комунальну власність [3].

V.Завдання на проектування Завдання на проектування об'єктів будівництва складається з урахуванням вимог Державних будівельних норм ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво» [2] і затверджується замовником за погодженням із генпроектувальником (проектувальником).

Завдання на проектування визначає обґрунтовані вимоги замовника до планувальних, архітектурних, інженерних і технологічних рішень об'єкта будівництва, його основних параметрів, вартості та організації його будівництва і складається з урахуванням технічних умов, містобудівних умов та обмежень (вимоги нормативів з питань створення умов для безперешкодного доступу для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення зазначаються в завданні окремим пунктом). У завданні на проектування можуть встановлюватися вимоги щодо обґрунтування використання імпортованих матеріалів, виробів, конструкцій та устаткування (з порівнянням технічних та цінових характеристик відповідних вітчизняних матеріально-технічних ресурсів).

VI. Проектна документація на будівництво. При розробленні проектної документації на будівництво визначається складність об'єкту. Від цього залежить кількість стадій проектування, яка визначається безпосередньо інвестором(замовником) та проектувальником.

Стадії проектування:

1) для об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з незначними наслідками (СС1), а також комплексів (будов), до яких входять лише об'єкти з незначними наслідками (СС1), проектування може здійснюватися:

А) в одну стадію - стадія робочий проект (далі - стадія РП) або;

Б) у дві стадії - для об'єктів невиробничого призначення - стадія ЕП, а для об'єктів виробничого призначення та лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури - стадія ТЕР та для обох - стадія РП;

2) для об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми наслідками (СС2), а також комплексів (будов), до складу яких входить хоча б один об'єкт, що за класом наслідків (відповідальності) належить до об'єктів із середніми наслідками (СС2), за рішенням замовника проектування може здійснюватися у дві або три стадії:

А) при двостадійному проектуванні:

- стадія проект (далі - стадія П);
- стадія робоча документація (далі - стадія Р);

Б) при трістадійному проектуванні:

- для об'єктів невиробничого призначення - стадія ЕП або за відповідним обґрунтованим рішенням замовника стадія ТЕО, а для об'єктів виробничого призначення та лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури - стадія ТЕО та для обох:

- стадія П;
- стадія Р;

3) для об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів зі значними наслідками (СС3), а також комплексів (будов), до складу яких входить хоча б один об'єкт, що за класом наслідків (відповідальності) належить до об'єктів із значними наслідками (СС3), проектування виконується в три стадії:

- для об'єктів невиробничого призначення - стадія ЕП або за рішенням замовника стадія ТЕО, а для об'єктів виробничого призначення та лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури - стадія ТЕО та для обох:

- стадія П;
- стадія Р.

Стадії ТЕО (ТЕР), ЕП після схвалення та/або стадія П після затвердження є підставою для розроблення наступних стадій проектування.

Проектні рішення, передбачені проектною документацією, на стадії, що підлягає затвердженню, мають відповідати проектним рішенням, що були схвалені на попередніх стадіях проектування ЕП, ТЕО, ТЕР.

Проектні рішення на стадіях проектування, які підлягають затвердженню, розробляються з максимальною деталізацією, необхідною

для достовірного визначення кошторисної вартості будівництва, що дозволить реалізувати проект будівництва за цією вартістю.

Тривалість будівництва визначається при розробленні стадій ТЕО (ТЕР), ЕП, П або РП у розділі проекту з організації будівництва, враховуючи вид будівництва, складність будови, технічні та технологічні рішення, обсяг будівництва, трудові та технічні ресурси.

При проектуванні об'єктів з класом наслідків (відповідальності) СС2, СС3 можуть бути виконані робочі креслення на спеціальні допоміжні споруди, пристосування та установки, що обов'язково має бути обґрунтовано у пояснювальній записці проекту.

У разі прийняття рішення щодо коригування проектної документації проектною організацією, яка не є її розробником, скоригована проектна документація підлягає погодженню з проектувальником - розробником проекту, крім випадку передачі відповідно до законодавства авторських майнових прав іншій особі.

Проектна документація на об'єкт будівництва має бути розроблена з урахуванням будівельних норм та стандартів, чинних на дату передання її замовнику.

Кошторисна документація підписується відповідно до вимог, встановлених будівельними нормами та державними стандартами з питань ціноутворення [3].

VII. Висновок Таким чином, проведене дослідження дало підстави з'ясувати, що з метою розробки проектної документації замовник повинен отримати вихідні дані, про склад та вимоги до яких зазначено у цій роботі, в тому числі затвердити завдання на проектування за погодженням з ген проектувальником (проектувальником). Також, в залежності від належності об'єкта до відповідного класу наслідків (відповідальності) проектна документація може розроблятися як в одну стадію, так і в дві, а то й в 3 стадії, проте незалежно від кількості стадій проектна документація в будь-якому випадку повинна розроблятися з урахуванням вимог чинного законодавства України, у тому числі Державних будівельних норм ДБН А.2.2-3:2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво».

Список використаних джерел та літератури:

1. Організація будівництва/С.А.Ушацький, Ю.П.Шейко, Г.М.Тригер та ін.; за редакцією С.А.Ушацького. Підручник. – К.: Кондор,2007. – 521 с.
2. Державні будівельні норми ДБН А.2.2-3-2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво».
3. Порядок розроблення проектної документації на будівництво об'єктів, затверджений наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.05.2011 № 45 (у редакції наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 23.03.2012 № 122).

*Макарчук Ксенія Володимирівна,
Департамент вшанування пам'яті та зв'язків з громадськістю
Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та
внутрішньо переміщених осіб України*

БУДІВНИЦТВО ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН З НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ

Відсутність доступу громадян з непідконтрольних територій до адміністративних послуг України є суттєвою перешкодою на шляху до їх реінтеграції. Окрім вирішення суто мілітарних і дипломатичних проблем, регіональна політика відносно непідконтрольних територій повинна базуватись також на відновленні функцій держави у повному обсязі. Однією з перших таких функцій є функція надання адміністративних послуг, коли громадянин відчуває безпосередній зв'язок із державою.

Дослідники наголошують, що процес та процедури надання з боку української влади адміністративних та соціальних послуг для громадян України, що проживають на тимчасово окупованій території Кримського півострова, залишаються недосконалими. Введено судову процедуру стосовно затвердження актів цивільного стану. судовий характер процедури вважають обтяжливим для кримчан міжнародні організації та експерти. Запровадження адміністративної процедури започаткування реєстру щодо фактів народження та смерті громадян України на тимчасово

окупованих територіях дозволило б забезпечити більш ефективне дотримання прав громадян. Гальмується через бюрократичні процедури та виконавчі колізії створення належних інфраструктурних умов для оптимізації структури надання державних послуг громадянам України, які проживають на тимчасово окупованих територіях, зокрема відкриття ЦНАПів на території прилеглий до адміністративної межі з Кримським півостровом. Бракує потужності центрів надання адміністративної правової допомоги в Херсонській області: в цей регіон значною мірою звертаються за юридичними консультаціями громадяни України, які проживають на тимчасово окупованих територіях Кримського півострова та м. Севастополь. Покращення умов надання державних послуг, створення спеціалізованих ЦНАПів, покращення умов для вирішення питань паспортизації позитивно відобразилося б на сприйнятті діяльності української влади з боку кримчан, які значною мірою потерпають від деформуючих впливів російської пропаганди, які постійно дискредитують Українську державу, гілки влади [1].

Аналогічний стан справ щодо надання адміністративних послуг мешканцям тимчасово непідконтрольних територій окремих районів Донецької і Луганської областей. Враховуючи даний стан справ, у Міністерстві у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України розроблюється система доступу громадян з непідконтрольних територій до адміністративних послуг. Водночас варто зазначити, що окрім нормативно-правового забезпечення надання адміністративних послуг громадянам з тимчасово окупованих територій, вирішення вищевказаних проблем потребує впровадження організаційних заходів, основні з яких наводимо нижче.

Отже, для забезпечення доступу громадян з непідконтрольних територій до адміністративних послуг України необхідно:

1. Розробити та забезпечити функціонування онлайн-платформи (мобільного додатку) для подання особами, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, документів для отримання паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон. Онлайн отримання персональних консультацій дозволить пришвидшити процес подання документів, оскільки громадяни подаватимуть коректний, готовий для опрацювання пакет документів.

2. Забезпечити організацію легального транспортного сполучення між контрольно-пропускними пунктами в'їзду/виїзду та основними

пересадочними вузлами Херсонської, Луганської та Донецької областей та інших обласних центрів, зокрема Київ, Харків, Дніпро, Одеса.

3. Вжити заходів щодо будівництва центрів надання адміністративних послуг у зонах сервісного обслуговування перед контрольними пунктами в'їзду/виїзду в Херсонській області з широким спектром надання послуг, зокрема з паспортизації, реєстрації актів цивільного стану, нотаріальних та банківських послуг тощо, що сприятиме збільшенню кількості осіб, які отримуватимуть документи державного зразка та матимуть можливість реалізувати свої конституційні права.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тищенко Ю. А. Доступ до державних послуг громадян України, що проживають на тимчасово окупованій території АРК та м. Севастополь: основні виклики/ Ю.А. Тищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/111sivil_servis_Crimea23-8630d.pdf

*Халява Владислав Миколайович, магістр управління проектами,
Департамент європейської інтеграції і стратегії розвитку
Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та
внутрішньо переміщених осіб України*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА ДЛЯ УЧАСНИКІВ АТО/ООС

За даними Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України станом на липень 2019 року участь у Антитерористичній операції та Операції об'єднаних сил по захисту суверенітету, територіальної цілісності та державного ладу України взяло більше 370 тисяч осіб [1]. Варто зазначити, що держава гарантує право на поліпшення житлових умов, яке мають учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, члени сімей загиблих. При цьому житлові приміщення можуть надаватися, враховуючи кількість членів сім'ї особи, яка має право на пільгу. У такому разі надається 13,65 кв.м. на одну особу, але не менше рівня середньої забезпеченості громадян жилою площею в даному населеному пункті.

Водночас слід зазначити, що для окремих категорій учасників АТО/ООС нормативно-правовими актами встановлено умови поліпшення житлових умов, зокрема встановлено порядок компенсацій. Отримати компенсації за належні житлові приміщення можуть:

- сім'ї загиблих, особи з інвалідністю I-II груп – відповідно до постанови Кабміну №719 від 19.10.2016 р. [2];

- особи з інвалідністю внаслідок війни III групи та учасники бойових дій, якщо вони є вимушено переміщеними особами (ВПО), – відповідно до постанови Кабміну №280 від 18.04.2018 р. [3]

Проте державна політика у сфері соціального забезпечення житловими умовами захисників України має свої регіональні відмінності. У окремих областях, таких як Львівська, Тернопільська, Сумська та деякі інші, забезпечення житлом відбувається достатньо динамічно, що не можна констатувати у інших регіонах, зокрема у Одеській та Херсонській областях, окремих районах Луганської і Донецької областей. Вкрай проблемним є забезпечення захисників України, які є вимушено переміщеними особами з територій, що окуповані – Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей. Таких учасників (АТО ВПО) нараховується близько 5 тисяч осіб [4] (2300 з Луганської і Донецької областей і 2700 – військовослужбовці військово-морського флоту з Автономної Республіки Крим). Вказані категорії є у найбільш вразливому стані, оскільки їх помешкання залишилися у недоступних для них територіях, а фінансування реалізації постанов КМУ № 719 та № 280 є абсолютно недостатнім, з числа вказаних осіб житлом за період лютий 2014 – жовтень 2019 рр. забезпечено майже 10% від загальної кількості.

У такій ситуації виникає потреба розробки та впровадження ефективної регіональної політики будівництва житла для учасників АТО/ООС, враховуючи різноманітну концентрацію таких осіб у регіонах.

Головним елементом регіональної політики будівництва житла для учасників АТО/ООС, на наше переконання, має стати проект «Ветеранський дім». Проект «Ветеранський дім» передбачає серію будівництва соціального житла для ветеранів АТО/ООС та їх сімей (ветеранські багатоповерхові будинки у кожному обласному центрі. Здійснення забудови доцільно реалізовувати серійно у наступному порядку: перша серія – для родин загиблих, друга серія – для ветеранів-інвалідів та з пораненнями, третя серія – для ветеранів загальної черги).

Джерелами фінансування можуть виступити як держбюджет, так і зовнішня фінансова допомога, а також донорські надходження (фінансова

підтримка Мінветеранів США, фонди діаспори, інші). На регіональному рівні органи місцевого самоврядування можуть забезпечувати виділення земельних ділянок під будівництво. Важливо у кожному обласному центрі спільно з органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства ветеранів АТО/ООС провести обговорення локації майбутнього будинку, виходячи з наступних критеріїв:

- по-перше, розміщення майбутнього будинку має відповідати комунікаційним можливостям ветеранів, з яких можуть бути особи з інвалідністю;

- по-друге, майбутній «Ветеранський дім» має бути розташований відповідній технічним можливостям населеного пункту локації, котра пріоритетно може бути наближеною до рекреаційних зон.

Таким чином, розробка регіональної політики будівництва житла для учасників АТО/ООС має базуватися на плановій забудові відповідно концентрації зареєстрованих ветеранів у першу чергу у тих населених пунктах (обласних центрах), де їх концентрація є найбільшою у пріоритетності по відповідним ветеранським категоріям. Забезпечення житлом ветеранів АТО/ООС буде фактором балансу соціальної напруги як на регіональному так і на національному рівнях, тому є важливим пріоритетом соціальної політики у сучасних умовах розвитку українського суспільства і держави загалом.

Список використаних джерел та літератури:

1. У Мінветеранів порахували кількість учасників бойових дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/18/novyna/suspilstvo/minveteraniv-poraxuvaly-kilkist-uchasnykiv-bojovux-dij>

2. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей. Постанова КМУ №719 від 19.10.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF>

3. Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Постанова КМУ від 18 квітня 2018 р. № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2018-%D0%BF>

4. За житло для АТОВПО: ветерани війни з числа переселенців проводять безстрокову акцію на Банковій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://novynarnia.com/2019/09/13/atovpo-piket/>

ЕКОНОМІКА ТА МЕНЕДЖМЕНТ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

*Чернишев Денис Олегович, кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЛОГІКО-СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ СУЧАСНОГО ФУНКЦІОНАЛЬНО-РЕСУРСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВОДОВІДВЕДЕННЯ ТА ВОДОПОСТАЧАННЯ

Наближення до європейських стандартів соціальних умов житлово-комунальної сфери, які дозволяють задовольнити потреби життєзабезпечення населення, є одним із мотивів вибору українським суспільством шляху європейської інтеграції. Комплекс заходів, що був здійснений у сфері житлово-комунального господарства (ЖКГ) протягом попередніх років, частково заклав підґрунтя для здійснення повноцінної реформи галузі.

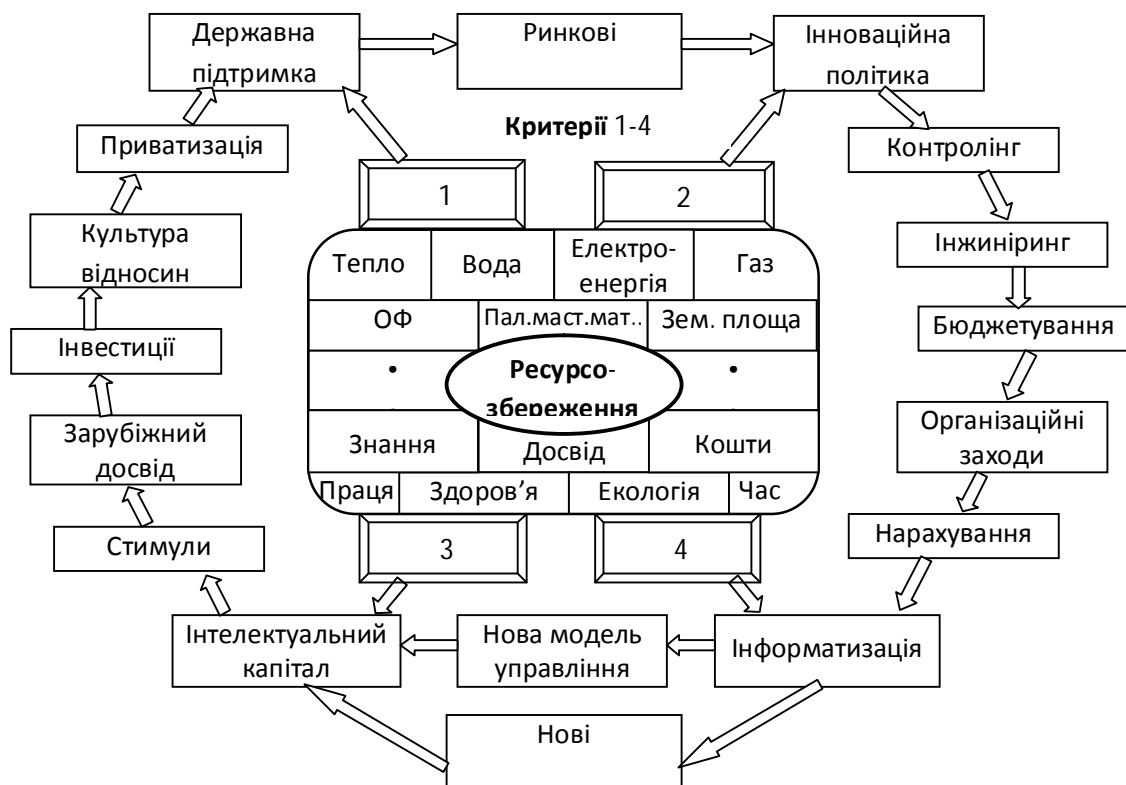
Найважливішою складовою системи ЖКГ є підприємства водопровідно-каналізаційного господарства (ВКГ). Водночас за підсумками 2018 р. підприємства ВКГ знаходяться у кризовому стані: обтяжливі борги за енергоносії, зниження обсягу продаж (до 16%), неплатежі населення за спожиті послуги, і, як наслідок, стійка тенденція збитковості діяльності. Загальний технічний стан підприємств ВКГ характеризується високою зношеністю основних засобів (65-77%), високим рівнем аварійності водопровідних та каналізаційних мереж (загальна протяжність водопровідних мереж складає 106374,4 км, з яких в аварійному та ветхому стані знаходяться 36185,4 км або 34 %, загальна протяжність каналізаційних мереж становить 37404,46 км, з яких в аварійному та ветхому стані знаходяться 12749,3 км, або 34,1 %.), значними втратами й технологічними витратами води в системах централізованого водопостачання води в мережах (більш 40% від поданої води у мережу), високим рівнем енерговитрат (є у 2-3 рази вищим за рівень передових зарубіжних країн), Як наслідок, погіршуються якісні характеристики питної води та стічних вод, що не лише негативно впливає на рівень захворюваності населення й екологічний стан території та створює високий ризик виникнення аварійних ситуацій, а й суттєво

знижує інвестиційну привабливість об'єктів ВКГ та є основним гальмівним фактором модернізації. Усе це разом зумовлює зростання навантаження складової комунальних витрат у складі бюджету всіх видів споживачів з одночасним зниженням якості відповідних послуг й негативно впливає на роботу національного господарсько-економічного механізму, та потребує застосування обґрунтованих заходів цілеспрямованого впливу (1, с.23).

Питання ресурсозбереження стали предметом системних та ґрунтовних досліджень багатьох зарубіжних та вітчизняних учених-економістів, зокрема: О. Аліпова, А. Ачкасова, Є. Альтмана, В. Бабаєва, Б. Бармакова, Б. Беззубко, А. Бережної, О. Вороніної, Т. Гладчук, В. Дорофієнко, О. Димченко, О. Зборовської, В. Єліферова, В. Жовтянського, О. Зубко, О. Карлової, Н. Кал'янова, Б. Карабанова, Т. Качали, Т. Лепейко, С. Мальцева, Л. Мельніка, Т. Момот, В. Ніколаєва, В. Полуянова, В. Петросова, С. Плотницької, В. Семенова, Г. Семчука, Р. Тоффлера, Р. Ткача, М. Хаммера, Д. Чампи, Н. Чебанової, Л. Шутенка, Т. Юр'євої та ін. Відмічаючи фундаментальний характер теоретико-методологічних розробок, вирішення питання реформування підприємств ВКГ та пошук нових форм та методів роботи не завершено й потребує формування комплексних інноваційних механізмів управління ресурсозбереженням з урахуванням зарубіжного досвіду та з розробкою механізмів залучення інвестицій.

Визначено, що підвищення ефективності використання енергетичних і матеріальних ресурсів є пріоритетним напрямком економічних досліджень в сфері ВКГ, а практика ресурсозбереження набуває рис інтегрованої аналітичної функції управління з методичним та інформаційно-аналітичним забезпеченням, зв'язками і елементами організаційно-управлінської технології.

У процесі дослідження встановлено, що під терміном «ресурси» слід розуміти широкий спектр їх різновидів, специфіка яких визначає механізми їх використання (рис. 1).

- 1 - стійкість, надійність
 2 - якість послуг
 3 - економічність
4 - темп розвитку

Рис. 1. Структурна модель складових ресурсної бази підприємства ВКГ та інструментарію ресурсозбереження (розроблено автором)

В структурі ресурсного потенціалу підприємства виділено енергетичну складову, виробничі та комерційні втрати, рівень фінансового забезпечення, механізм і якість системи управління.

Першочерговим завданням ресурсозбереження підприємств ВКГ є оцінка виробничих і комерційних втрат в поточному періоді і динаміки їх змін.

Доведено, що проблема раціонального використання ресурсів залежить від організаційної якості механізмів управління (структури, функцій, розпорядної документації). Серед проблем управління ресурсозбереженням пріоритетно виділені - організаційні заходи, інформатизація та аналітична складову управлінської діяльності, інжиніринговий інструментарій перебудови діючої системи управління.

В теоретико - методичному плані в дослідженні увагу сконцентровано на концепції процесного управління ресурсозбереженням,

що дає змогу поєднати діючий структурно-функціональний механізм управління з організаційно-економічним виокремленням процесів різного типу, де логіко-структурні ланцюжки взаємозв'язку функцій і витрат максимально впливають на ресурсоемність процесів і кінцеві результати.

Запропонована до реалізації логіко-структурна модель ресурсного менеджменту на підприємствах ВКХ (рис 2.).

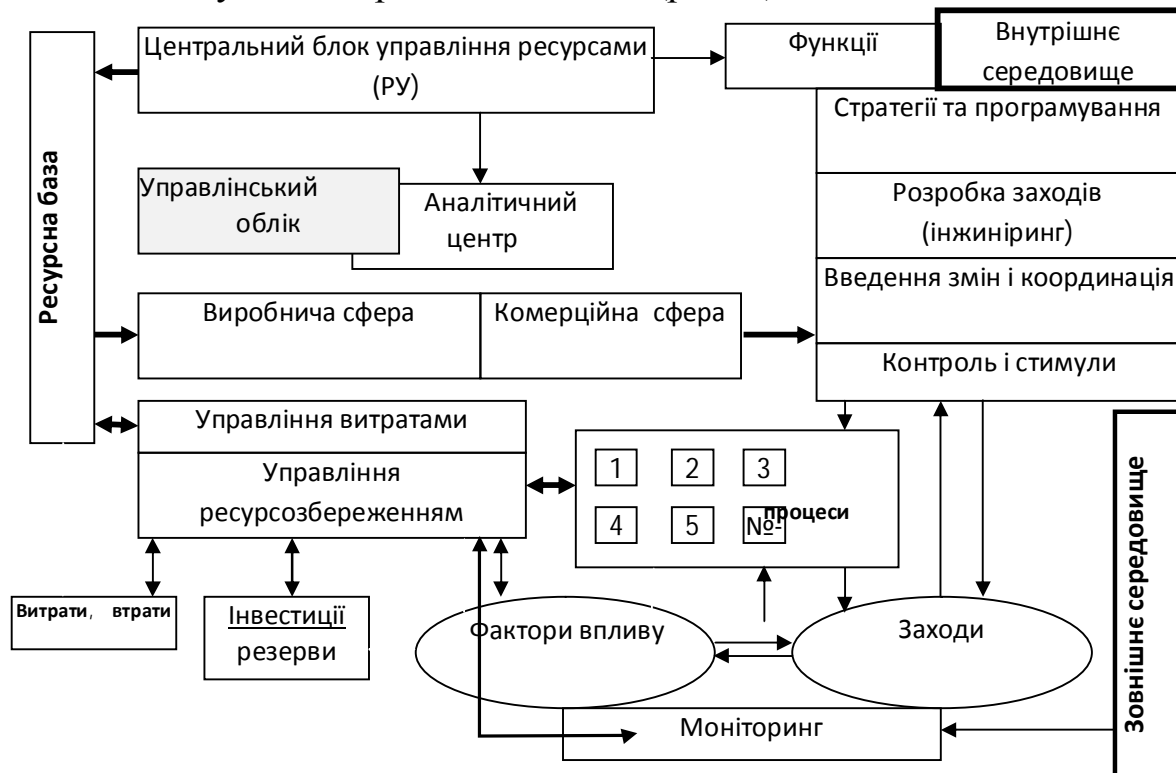

Рис. 2. Логіко-структурна модель ресурсного менеджменту на підприємствах ВКХ

В запропонованій моделі «центральный блок управління ресурсами» виконує групу своїх функцій, спираючись на контролінг, залучаючи до роботи «Аналітичний центр» (службу контролінгу).

Дослідженням доведено, що економічні і управлінські процеси відбуваються в нестійких, невірноважених умовах, що потребує від керівництва і персоналу підприємства значних зусиль для виявлення причин, тенденцій і закономірностей змін, що обумовлює необхідність формування нового мислення, інноваційних механізмів прийняття рішень, нормативної поведінки в конфліктних ситуаціях.

У дослідженні обґрунтовано позицію щодо включення в систему управління ресурсозбереженням інноваційної інтегрованої «аналітичної функції управління». Доведено, що ця функція є невід'ємною частиною

моделі «аналіз - синтез - результат». Аналітична функція у роботі представлена як один із блоків фінансового управління, оскільки фінансово-економічна служба забезпечує інформацією керівництво для прийняття ключових рішень, орієнтуючись на обсяги робіт і кінцеві фінансові результати. У поєднанні з «синтезом» аналітична функція забезпечує процес контролю за трьома напрямками: ефективність діяльності, надійність в експлуатації, ефект розвитку (збалансованість змін). Концептуальну модель управління ресурсозбереженням сформовано із використанням сучасного інформаційно-методичного забезпечення (рис. 3).

Результати наукового дослідження дозволили стверджувати, що концептуальна модель управління ресурсозбереженням на підприємствах ВКГ має базуватися на

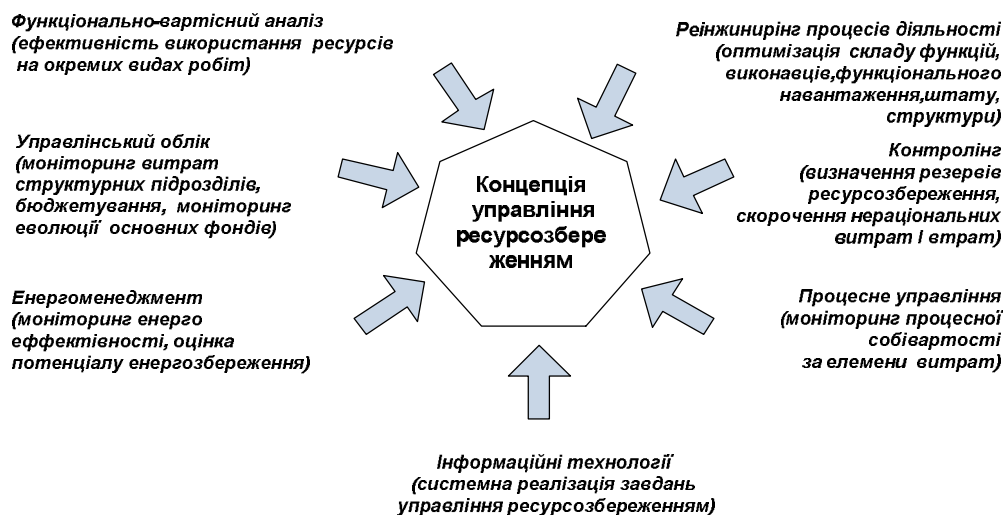

Рис. 3. Інформаційно-методичне забезпечення формування концептуальної моделі управління ресурсозбереженням на підприємствах ВКГ інтеграції у єдину управлінську технологію обліково-аналітичних завдань оцінки і контролю стану ресурсів, інформаційного забезпечення їх вирішення, комплексу заходів організаційно-управлінського впливу на поточну діяльність підприємства ВКГ.

Список використаних джерел і літератури

1. Хайло Я.М. Ресурсний підхід до управління розвитком водопровідно-каналізаційних підприємств.// Причорноморський науково дослідний інститут економіки та інновацій. Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії». Одеса, 2018. Вип. 33.- С.134-135.

2. Марчук Ю.Л. Вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на рівень конкурентоспроможності робіт та продукції будівельних підприємств [Текст] / Ю.Л. Марчук // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук. праць. – Вип. 29. У 3ч. Ч. 3 – К.: КНУБА, 2013. – С. 82 – 91.

*Рижакова Галина Михайлівна, доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПЕРМАНЕНТНА АДАПТАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ДО ПОТРЕБ УРАХУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ІМПЕРАТИВІВ

Останні десятиріччя розвитку підприємництва, виробництва гостро поставили завдання збереження та удосконалення довкілля, соціосфери. Таких цілей в сукупності досягають за рахунок створення технологічних матеріально-енергетичних сучасних процесів та інституціональних операцій передачі й обміну власності, прав, обов'язків. Цілі, процеси й операції супроводжуються та координуються процесами передачі, перероблення, перетворення інформації на всіх рівнях організації й функціонування виробництва, підприємства.

Оперативність господарської діяльності підприємства характеризується витратою часу, що необхідний для досягнення поставленої мети. Загалом час – це такий самий ресурс, який витрачають, як і матеріальний або трудовий. Тому функціональна значущість часу в дослідженні процесів потребує його виділення та самостійного розгляду, дослідження як категорії в загальній системі.

Соціо-еколого-економічним системам притаманно поступально-циклічне функціонування з урахуванням як детермінованої складової причинно-наслідкових зв'язків, так і деякої їхньої стохастичності. Економічним системам притаманна так звана «неповна керованість», коли можливий перехід системи з одного стану в інший за короткий період часу через незначну зміну чинників системи та їхнього впливу на систему загалом. Неповна керованість соціально-економічної системи викликає необхідність досліджувати питання якості й ефективності управління нею.

Сьогодні пошуки шляхів утворення складних систем, що самоорганізуються, не мають єдиного механізму, як і вирішення таких

питань теорії складних систем, як проблема пошуків можливої кількості параметрів-атракторів системи, режими розвитку (еволюції) процесів у таких системах і багато інших (1, с.70).

Отже, у синергетиці відбувається перехід від вивчення простих, закритих, лінійних, рівноважних систем до вивчення складних, відкритих, незрівноважених і необоротних систем. За цих умов особливого підходу та уваги потребує в синергетичних дослідженнях поняття часу та розвитку. Очевидною є неможливість будь-якої системи, як і об'єкта, що розвивається, існувати поза часом, час – невіддільний фактор усіх форм існування процесів та явищ. Економічні процеси, категорії, системи не є винятком з правил та існування їх поза часом неможливе.

Час як економічна категорія, якщо й трапляється у дослідженнях, то здебільшого як відносний, у вигляді коефіцієнта. Під фактором часу в економіці розуміють явище зміни економічних показників за певний термін. Із позицій синергетики час необхідно розглядати як систему, яка виражає взаємозв'язок індивідуальних векторів часу елементів цілого, що саморозвивається. Дослідження економічних систем, які існують і рухаються у просторі й часі (відносному) та взаємодіють зі зовнішнім середовищем, мають свої власні, притаманні лише їм характеристики (економічні, часові, соціальні тощо).

Визначення складних соціально-економічних систем, які ми описували через систему соціо-еколого-економічних показників з урахуванням фактору часу (періоду, швидкості) їхнього існування, поставило перед нами питання щодо обґрунтування необхідності застосування синергетичного підходу, синергетичних методів, методології, синергетичного апарату для пояснення сутності явищ і процесів, що відбуваються в соціо-еколого-економічних часових системах.

Зважаючи на складність соціо-еколого-економічних систем, які ми розглядаємо та досліджуємо, найкращі результати дає спільне використання аналітичного методу, синтетичного врахування показників та опрацювання засобами сучасних обчислювальних пристроїв, а також моделювання.

Новими принципами, якими синергетика збагатила економічну теорію в методологічному плані та якими ми користуємося в нашому дослідженні, є принципи випадковості як самостійного фактора, що має конструктивну роль у точках біфуркації, – визначальної ролі суб'єктивного фактору в розвитку соціо-еколого-економічних систем, а також активної взаємодії різноманітних факторів, характеристик соціо-

еколого-економічних систем (історичних, економічних, національних, культурних, глобальних, політичних, специфічних тощо). Наведена низка принципів синергетичного підходу до побудови, вивчення та застосування соціо-еколого-економічних систем є дійсно принципово новою сторінкою для економіки (2, с.112).

Розроблена нами система визначення синергетичного показника ефекту діяльності підприємства E_c складається з трьох основних підсистем: економічних показників $E_{ек}$, що характеризують процес виробництва; підсистеми екологічних показників E_e та підсистеми соціальних показників $E_{соц}$. Отже, ми отримуємо таке:

$$E_c = f(E_{ек}, E_e, E_{соц}, t), \quad (1)$$

де t – фактор впливу часу на систему.

Властивість синергізму підприємства дає змогу розглядати його як синергетичну систему (рис. 1), оцінку управління якою можна забезпечити описом низки синергетичних систем, що мають об'єктивну синергетичну природу.

На мікроекономічному рівні (суб'єкта господарювання) синергетичний ефект – це ефект енергетичного потенціалу підприємства. Аналізуючи ж діяльність складної соціо-еколого-економічної системи (підприємства) з позицій синергетики, необхідно об'єктивно, зважено, широко, з усіх боків підходити до проблем його функціонування як об'єкта соціальної, екологічної та економічної життєдіяльності людей.

Потенціал мікроекономічної системи (підприємства, організації) може бути відображений графічно у просторі $n-D$ за допомогою методу векторів. Отримана в результаті векторна діаграма показує як характеристику кожного чинника потенціалу ($E_{ек}$, E_e , $E_{соц}$), так і сукупний синергетичний ефект, а також направленість вектора синергії. Такий підхід надає нової якісної оцінки, просторового бачення будь-якому явищу, процесу тощо. Водночас варто зазначити, що таких площин може бути безліч, і тоді це буде n -мірна фігура. У кінцевому вигляді це можна представити як «м'ячик для гольфу», який складається із безлічі площин.

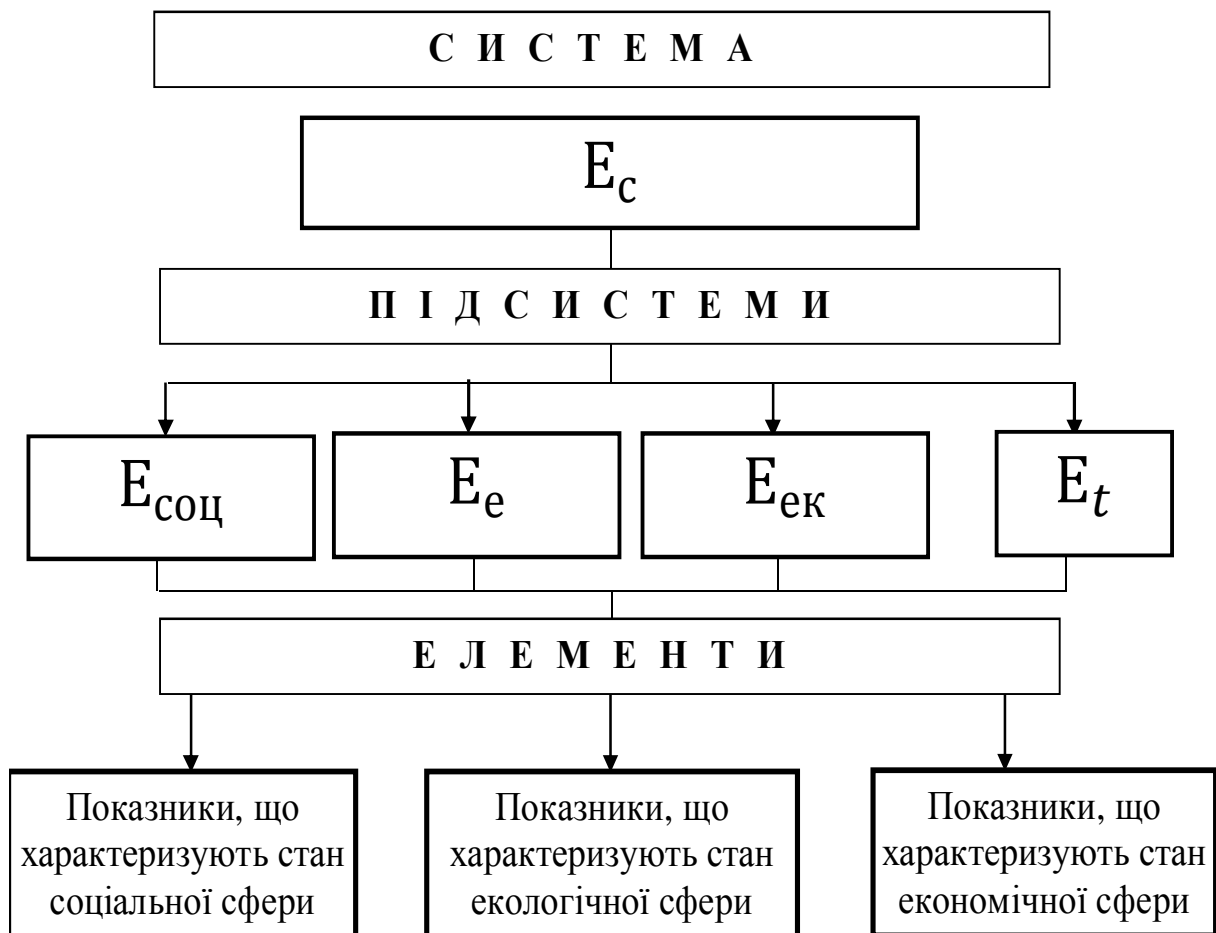

Рис.1. Система визначення синергетичного ефекту складних систем з урахуванням часу.

Загалом ефект синергії або вигода (обсяг прибутку), залежатиме від того, наскільки вдалося поліпшити сполучення властивостей цілісності та відокремленості реорганізованого (перебудованого, інтегрованого) підприємства.

Ефект синергії (синергетичний ефект) виникає тільки тоді, коли в результаті деяких заходів на підприємстві, насамперед організаційних, з'являються нові можливості, статус, стратегічна перевага, що недоступна його конкурентам. Це все призводить до вищої оцінки вартості такої компанії, підприємства на ринку.

Ефект синергізму є таким показником результатів діяльності мікроекономічних систем (підприємства, організації), що характеризує збільшення вартості системи (компанії) після перетворення, перебудови.

Синергетичний ефект може проявлятися у напрямках, що представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Наслідки для мікроекономічної системи (підприємства) від отримання синергетичного ефекту

Показник	Наслідки для мікроекономічної системи (підприємства)
Власні фінанси та інвестиції	Економія на масштабах підприємства. Економія на вертикальній інтеграції – можливість узяти під контроль одну або декілька ланок підприємства
Клієнти та ринок (конкурентність)	Вихід на нові ринки постачання та збуту. Посилення ринкового впливу. Оптимізація переліку послуг. Досягнення переваги в роботі з постачальниками, кредиторами тощо. Додаткові можливості організації нових виробництв (супутніх).
Бізнес-процеси	Централізація та усунення функцій, що дублюються. Оптимізація інвестування.
Потенціал (додаткові можливості)	Об'єднання мереж продажу. Поява достатніх потужностей для конкуренції за масштабні замовлення. Отримання додаткових знань про продукцію, технологію, ринок тощо.
Довкілля	Модернізація основних засобів, застосування «зелених» технологій та обладнання. Зменшення антропогенного навантаження на довкілля за рахунок зменшення масштабу підприємства. Виробництво «зелених» товарів на основі економіки природокористування. Екологічно орієнтований менеджмент підприємства. Екологічно орієнтована культура підприємства на базі екологічної («зеленої») економіки.
Соціосфера	Формування соціально орієнтованої підприємницької культури. Розгортання соціальних функцій підприємництва. Поліпшення задоволення соціальних потреб.

Діяльність і розвиток підприємств у сучасних умовах визначає об'єктивну необхідність перманентної адаптації їхньої економічної діяльності до нових умов господарювання за значної обмеженості ресурсного потенціалу та обов'язкового урахування екологічного та соціального імперативів.

З огляду на зазначене процес розвитку соціо-еколого-економічного стану того чи іншого об'єкта діяльності (підприємства, об'єднання, території тощо) ми зможемо описувати нелінійною моделлю динаміку розвитку системи, яка характеризуватиме усі складові системи (соціальні, екологічні та економічні). Це схематично матиме такий вигляд, як система рівнянь:

$$E_c^{e\phi} = f \left\{ \begin{array}{l} E_{соц}^{e\phi} = f(z_1, z_2, z_3 \dots z_n) \\ E_e^{e\phi} = f(y_1, y_2, y_3 \dots y_n) \\ E_{ек}^{e\phi} = f(x_1, x_2, x_3 \dots x_n) \end{array} \right\} t, \quad (2)$$

де $E_c^{e\phi}$ – синергетичний ефект; $E_{соц}^{e\phi}$ – соціальний ефект; $E_e^{e\phi}$ – екологічний ефект; $E_{ек}^{e\phi}$ – економічний ефект; x, y, z – показники соціального, екологічного та економічного ефекту; t – фактор часу.

У цих рівняннях параметри x, y, z – складові показники, що характеризують процеси та самі є елементами складних математичних систем. Розв'язання таких складних систем рівнянь у динаміці за різних значень параметрів дає змогу виявити оптимальність такої системи як на теперішній період часу, так і в перспективі (3, с.110).

Синергетика та її поняття, алгоритми самоорганізації математичного апарату є новою парадигмою та новою філософією на сучасному етапі розвитку людства. Синергетика – потужний математичний інструмент для аналізу сучасних нелінійних економічних явищ, які складаються в синергетичну систему та не піддаються опису класичними економіко-математичними методами.

Список використаних джерел і літератури

1. Рижаківа Г.М. Сучасні особливості та перспективи розвитку інфраструктури ринку інвестицій. Науково – техніч міжвідомчий збірник Науково - дослідного інституту будівельного виробництва: «Будівельне виробництво».- №58(1). – К.: НДІБВ 2015. - С.63-71.
2. Рижаківа Г.М. Теоретичні основи розвитку моніторингових і діагностичних систем в управлінні підприємством. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: Зб. наук. праць. Вип. № 32. У 2ч. Ч2. – К.: КНУБА, 2015. С. 34-43.
3. Рижаківа Г.М. Етапи розвитку та вплив бюджетно-податкової політики на інноваційно-інвестиційну діяльність будівельних організацій. Економічний вісник університету: зб. наук. праць учених та аспірантів. – Вип. 26/2. – Переяслав-Хм., 2015. – С. 107 – 112.

*Стеценко Сергій Павлович, доктор економічних наук,
Локтіонова Яна Федорівна,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

АДМІНІСТРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯ КОМПОНЕНТ ТЕОРІЇ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Аналіз статистичних та аналітичних даних дозволив виявити тенденції та діагностувати зниження рівня економічної безпеки, що впливає на можливості підприємств машинобудування ефективно використовувати та нарощувати свій потенціал. Про це, зокрема, свідчать наступні показники: падіння рівня реалізації продукції (обсяги реалізації продукції скоротились у 2017 р. по відношенню до 2013р. на 16,2%); обсяги виробленої продукції машинобудування зросли у 2017р. проти 2013р., проте у структурі промислової продукції вона складала у 2013 р. 11 %, а у 2017 р. - менше 8 %; значні диспропорції у фінансових результатах діяльності та велика частка збиткових підприємств (понад 34%); суттєве скорочення частки зайнятого населення у структурі машинобудування (у 2017 р. майже на 35 % проти 2010 р.); частка пенсіонерів досягла рівня 17,9 %; підприємства укомплектовані кваліфікованими кадрами лише на 40 %; рівень зносу обладнання складає понад 65 %, а імпортозалежності – понад 60 %. Відбувається подальше падіння експорту продукції машинобудування. Для підприємств характерним є низький рівень захисту інформації і прав власності, що призводить до зростання загроз корпоративного шахрайства, рейдерських захоплень. Повільними темпами відбувається удосконалення організаційного та економічного забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування.

Для виявлення загроз економічній безпеці та діагностування стану управління нею було обрано такі підприємства машинобудування, як: ПАТ «Квазар», ПрАТ «СНВО «Імпульс», ПрАТ «НВП «Сатурн», ПАТ «Хартрон». На основі розрахунку показників економічної безпеки за функціональними складовими для досліджуваних підприємств було діагностовано загрози, небезпеки, ризики їх економічній безпеці. Для ПАТ «Квазар» та ПрАТ «НВП «Сатурн» характерно входження у зону ризиків за фінансовою складовою, про що діагностують, насамперед, показники прибутковості. У зоні загроз знаходяться ПрАТ «СНВО «Імпульс» та ПАТ

«Хартрон». За техніко-технологічною, ринковою, кадрово-інтелектуальною, ресурсно-матеріальною складовими всі підприємства входять у зону загроз. Для усіх підприємств виявлено достатньо високий рівень екологічної та нормативно-правової складових економічної безпеки. За інформаційною складовою спостерігаються низькі темпи зростання інформаційної озброєності та захищеності. Коефіцієнт q -Тобіна для ПрАТ «Імпульс» та ПрАТ «НВП «Сатурн» має значення, близькі до 0, для ПАТ «Квазар» він різко зріс у 2015 р. та скоротився до 0,43 у 2016р. Для ПАТ «Хартрон» також відбулось його різке скорочення. За коефіцієнтом ефективності управління найвище значення має ПрАТ «СНВО «Імпульс» (27,63 у 2017 р.) (1).

З урахуванням коливань показників, які характеризують функціональні складові, та суттєвих небезпек, які формує зовнішнє середовище, ідентифіковано загальні негативні тенденції у частині забезпечення безпечної реалізації цілей діяльності підприємств машинобудування та вказано на необхідність обґрунтування напрямів недопущення зниження рівня їх економічної безпеки. З цією метою було здійснено оцінювання ефективності реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою на основі використання інструментарію теорії нейронних мереж та з урахуванням поділу показників на індикатори та цільові на основі критерію достатньої повноти опису проявів складових економічної безпеки підприємств. Для приведення даних до однієї розмірності було використано логістичну нормалізацію, що більш чутлива до значень, наближених до математичного сподівання. Формула перетворення даних має вигляд:

$$X_i^{norm} = \left(1 + e^{\frac{a(m-x_i)}{b}} \right)^{-1}, \quad (1)$$

де x_i та X_i^{norm} – початкове та нормоване значення i -го показника, a – коефіцієнт кривизни, m – середнє значення, b – стандартне відхилення.

Було здійснено кроки для зменшення розмірності моделі, проведено навчання нейронної мережі на наявних даних із застосуванням методів штучного розмноження даних. Похибка навчання склала 4,1%. Отримано нейронну мережу у вигляді системи:

$$Ind_i = \sum_{j=1}^5 p_i^j f(\sum_{k=1}^6 w_j^k f(\sum_{l=1}^{40} z_k^l Par_l)), \quad (2)$$

де Ind – значення цільових показників, Par – значення індикаторів, f – функція переключення, p , w , z – ваги нейронної мережі першого, другого і третього рівня відповідно (2).

Отримані результати дали можливість підтвердити наявність залежності між динамікою індикаторів та цільових показників, а також створили основу для виявлення тих параметрів, які потребують введення змін у реалізацію організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств машинобудування. Динаміку цільових показників за період 2013-2017 рр. представлено на рис. 1.

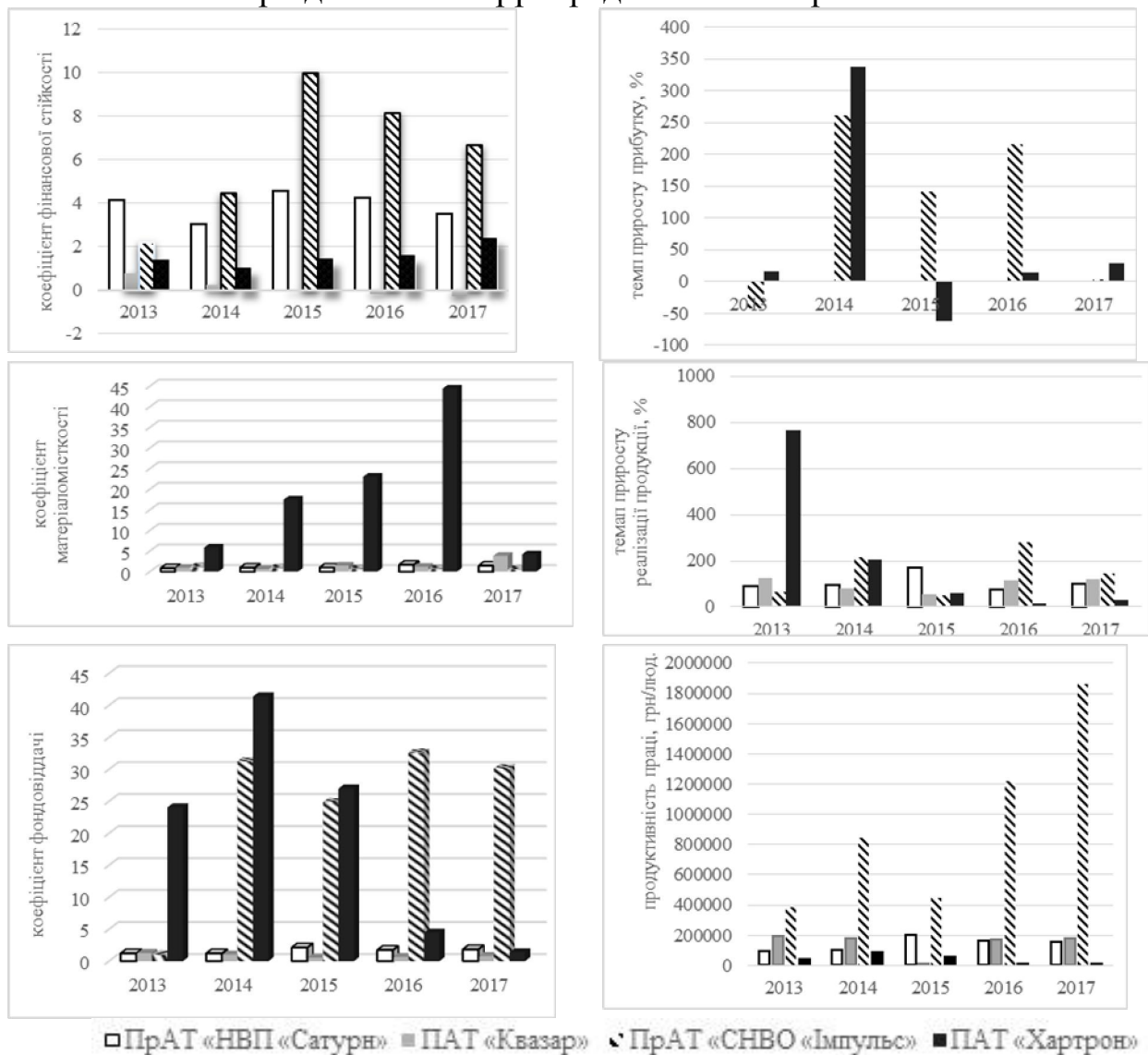

Рис. 1 – Значення цільових показників ефективності реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств машинобудування, 2013-2017 рр. (побудовано на основі проведеного аналізу)

З огляду на отримані дані було обґрунтовано, що на ПАТ «Квазар» та ПрАТ «НВП «Сатурн» низькою є ефективність планування заходів

забезпечення економічної безпеки, моніторингу та контролю за середовищем діяльності, аналізування тенденцій зміни стану економічної безпеки, що дозволяє визначити його як незадовільний. Для ПрАТ «СНВО «Імпульс» та ПАТ «Хартрон» він є задовільним.

Загальна динаміка тактичних та цільових показників управління економічною безпекою підприємств машинобудування вказує на наявність, проте недовикористання можливостей, зниження гнучкості та адаптивності до впливу факторів середовища, відсутність системності в реалізації інструментів управління економічною безпекою і, відповідно, на доцільність розроблення науково-прикладних рекомендацій щодо ідентифікації напрямів підвищення ефективності реалізації організаційно-економічного механізму управління нею.

Список використаних джерел і літератури

1. Федоренко В.Г. Діяльність підприємств будіндустрій в умовах приватизації / Федоренко В.Г., Денисенко М.П., Гаврилова Т.В., Кабанов В.Г. // Будівельне виробництво. – К.: КНДІБЗ, 2002. – Вип. 43. – С. 69-72.
2. Шатрова І.А. Оптимізація тривалості робіт житлового будівництва: автореф. дис... канд. техн. наук: 05.23.08 / І.А. Шатрова; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. - К.: КНУБА, 2006. - 16 с.

*Дикий Олександр Володимирович, доктор економічних наук, професор,
Зінченко Мирослава Михайлівна, кандидат економічних наук,
Омельяненко Оксана Павлівна, кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПЕРЕДУМОВИ ЗАЛУЧЕННЯ НЕФІНАНСОВИХ ПАРАМЕТРІВ ДО ОЦІНКИ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ ЗА СТАНДАРТАМИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ

Розглядаючи зовнішньоекономічні операції між пов'язаними підприємствами однієї групи як систему, властивості якої можна виміряти крізь призму параметрів, що її характеризують, запропоновано визначати ступінь надійності пов'язаного підприємства на основі параметричного аналізу його якісних характеристик, що дозволить отримати кількісну інтегральну оцінку надійності пов'язаного підприємства, з яким

здійснюються зовнішньоекономічні операції. Оцінювання надійності пов'язаного підприємства з боку керівників групи компаній має забезпечити встановлення відповідності діяльності пов'язаного підприємства і взаємовідносин з ним загальнокорпоративним цілям: досягнення та підвищення ефективності зовнішньоекономічних операцій, нарощування потужностей групи загалом, безпека операцій і зміцнення репутації групи.

З урахуванням кожної цілі розроблено перелік параметрів за двома аспектами оцінювання: фінансовим і нефінансовим. Фінансові параметри дозволяють оцінити ефект від пов'язаності з підприємством через показники загального фінансового результату, ефективності фінансових інвестицій, вартості активів і чистих активів, вартості фінансових інвестицій. Нефінансові параметри внутрішнього аудиту зовнішньоекономічної діяльності забезпечують оцінювання рівня безпеки операцій та ризику пов'язаності з таким підприємством. Доведено, що оцінювання надійності пов'язаного підприємства у системі внутрішнього аудиту групи слід проводити за визначеними нефінансовими параметрами:

1) *рівень контролю власника капіталу*(частка участі у капіталі визначає ступінь контролю за діяльністю та можливість впливу на операційні управлінські рішення);

2) *валютний ризик*(ризик втрат від курсових різниць через нестабільність курсу валюти, в якій здійснюються операції з пов'язаним підприємством);

3) *система обліку, звітності, внутрішнього контролю та кваліфікації облікового персоналу* (надійність системи бухгалтерського обліку на пов'язаному підприємстві, надійність облікових даних, ефективність системи внутрішнього контролю підприємства, що визначається можливістю запобігати і виявляти облікові помилки; надійність комп'ютерних систем, захист інформації та звітності; відповідність системи обліку, оподаткування та звітності законодавчо-нормативним вимогам країни діяльності);

4) *дотримання митних стандартів надійності та безпеки*(надійність і безпека міжнародної логістики, відповідність діяльності законодавчим вимогам у сфері митної справи, спрощені процедури митного оформлення);

5) *рівень транспарентності звітності*(ступінь відкритості, повноти і своєчасності розкриття інформації у фінансовій та нефінансовій звітності).

б) відповідність діяльності міжнародним стандартам якості та екологічної безпеки (рівень застосування міжнародних стандартів якості (ISO) та екологічного менеджменту, відповідність міжнародним угодам у сфері екології й захисту зовнішнього середовища).

7) рівень соціальної відповідальності (визначає ступінь запровадження на підприємстві принципів соціальної відповідальності, які можуть забезпечити економічні переваги) (1, с.80).

Для кожного нефінансового параметра оцінки надійності пов'язаного підприємства розроблено перелік якісних характеристик, оцінювання яких дасть змогу визначати статус надійності пов'язаного підприємства в межах корпоративного контролю та внутрішнього аудиту. За результатами оцінювання підприємству-компоненту групи присвоюється статус надійності, який може визначати політику контролю за зовнішньоекономічними операціями із таким пов'язаним підприємством з боку головної компанії. Оцінювання передбачає надання п'яти типів статусу надійності: статус А присвоюється підприємству, якщо воно відповідає всім якісним критеріям оцінки (ризик мінімальний); статус В – підприємство має невисокий ступінь ризику, але ризик керований; статус С – підприємство має ризику за визначеним компонентом, які керовані частково; статус D – ризик існує та визначений як некерований; статус Z – існує невизначеність щодо надійності пов'язаного підприємства.

Запропонована параметрична система оцінювання надійності пов'язаного підприємства пройшла апробацію на ПрАТ «Дніпрометиз» (табл. 1).

Таблиця 1

**Результати оцінювання надійності пов'язаних підприємств
ПрАТ «Дніпрометиз» у 2018 р.**

№ з/п	Організаційно-правова форма господарювання та назва підприємства	Країна реєстрації	Ознака пов'язаності	Статус надійності за нефінансовими параметрами (номер параметра за табл. 3)							Кількісна інтерпретація результатів оцінювання
				1	2	3	4	5	6	7	
1	ВАТ «Северсталь-метиз»	Країни СНД	Спільний власник	С	В	В	А	А	А	С	22
2	ПАТ «Северсталь»	Країни СНД		С	В	В	А	А	А	С	22

3	ТзОВ «Северсталь-Дистрибуція»	Україна		С	В	В	С	А	А	С	22
4	ВАТ «СеверстальІнфоком»	Країни СНД		С	В	В	А	А	А	С	22
5	ТзОВ «КМ Дніпрометиз»	Україна	Участь у капіталі	А	А	В	С	Д	Д	С	17
6	UPCROFT LIMITED»	Кіпр	Спільний власник	З	З	З	З	З	З	З	0
7	«LYBICA HOLDING»	Нідерланди		С	С	З	З	З	З	З	4

Доведено, що результати оцінювання дозволяють визначити необхідність розширення переліку та обсягу аудиторських процедур внутрішнього аудитора для отримання достатніх і відповідних аудиторських доказів як основи для обґрунтування безпеки та економічної доцільності проведення зовнішньоекономічних операцій з пов'язаним підприємством.

Встановлено, що інвестиції у діяльність закордонних підприємств підвищують ризики зниження фінансового результату підприємства-інвестора за наявності активів і зобов'язань, деномінованих в іноземній валюті. Курсова різниця, яка виникає за результатами діяльності пов'язаних підприємств, може формуватись на основі двох складових: курсових різниць від внутрішньогрупових операцій; курсових різниць від самостійних (зовнішніх) операцій пов'язаного підприємства (2, с.44).

За результатами аналізу умов визнання курсових різниць у процесі консолідації фінансової звітності групи розроблено порядок виконання аналітичних процедур внутрішнього аудиту курсових різниць, які відображаються у консолідованій звітності групи. Це дозволить внутрішнім аудиторам обґрунтовувати рекомендації у сфері розробки стратегії управління валютними ризиками групи підприємств.

Визначено, що на комбінації курсових різниць різних видів базується відповідна стратегія управління валютними ризиками групи підприємств, ефективність якої оцінюється загальним фінансовим результатом від курсових різниць у зовнішньоекономічних операціях з пов'язаними підприємствами (КР^{III}). Матрицю стратегій управління валютними ризиками групи пов'язаних підприємств наведено на рис. 1

Курсові різниці від внутрішньогрупових операцій (KP^{BGO})	Курсові різниці від зовнішніх операцій пов'язаного підприємства (KP^{OPP})		
	$KP^{OPP} < 0$	$KP^{OPP} = 0$	$KP^{OPP} > 0$
$KP^{BGO} > 0$	1 $KP^{OPP} = 0$ Компенсована рівновага	4 $KP^{OPP} > 0$ Успішна пов'язаність	6 $KP^{OPP} > 0$ Ефективна валютна стратегія
$KP^{BGO} = 0$	7 $KP^{OPP} < 0$ Невигідна пов'язаність	2 $KP^{OPP} = 0$ Стабільна рівновага	5 $KP^{OPP} > 0$ Ефективне корпоративне управління
$KP^{BGO} < 0$	9 $KP^{OPP} \ll 0$ Валютна криза	8 $KP^{OPP} < 0$ Неефективне корпоративне управління	3 $KP^{OPP} = 0$ Нестійка рівновага

Рис. 1. Матриця стратегій управління валютними ризиками групи пов'язаних підприємств

У наведеній матриці значення курсових різниць від пов'язаних підприємств розглянуто з позиції комбінації їх обсягу на основі курсових різниць, що виникають за внутрішньогруповими операціями, та курсових різниць, що виникають у зовнішніх операціях пов'язаних підприємств з іншими контрагентами (3, с.20).

У межах діяльності групи підприємств можливо надання таких рекомендацій внутрішнього аудитора: посилення управлінського впливу на господарську діяльність підприємства групи, що може бути обмежено рівнем участі у капіталі та можливістю впливу; оптимізація внутрішньогрупових операцій групи з метою зниження обсягу операцій, за якими виникають від'ємні курсові різниці; утримання поточної стратегії управління валютними ризиками; повний перегляд стратегії управління валютними ризиками групи.

Встановлено, що фактичні ціни у контрольованій операції можуть відрізнятись від планованих або від розрахункового ринкового діапазону цін, визначеного відповідно до нормативних вимог для звітування за контрольованими операціями. На основі оцінювання цінових відхилень можливо сформувати обліково-аналітичну базу даних щодо причин і

наслідків невідповідності цін у контрольованих операціях вимогам податкового та управлінського контролю.

Список використаних джерел і літератури

1. Фесенко В. В., Вакульчик О. М. Розвиток аудиту зовнішньоекономічних операцій відповідно до динаміки сучасних процесів у сфері фінансового контролю. *Облік і фінанси*. 2017. № 2(76). С. 133–140
2. Дикий О.В. Актуальні проблеми модернізації механізмів державно-приватного партнерства у будівництві / О.В. Дикий // Теорія і практика сучасної економіки: Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 23-26 жовтня 2007 р.). – Чернігів: ЧДТУ, 2007. – С. 318-321.
3. Дикий О.В. Бізнес-технологія управління агрегованим потенціалом багатоешелюваної структури проектного типу для реалізації будівельних проектів на базі ДПП / О.В. Дикий // Materialy V mezinarodni vedecko-prakticka konference «Nastoleni moderni vedy-2009».– 28.09.-05.10.2009. – Praha: Publishing House «Education and Science» s.r.o., 2009. – Dil 2. Ekonomicke vedy. – С. 17-22.

*Поколенко Вадим Олегович, доктор економічних наук, професор,
Приходько Дмитро Олександрович, кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ОНТОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВИНИКНЕННЯ ДЕСТРУКТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Фундаментальною біфуркаційною точкою трансформації українських підприємств на етапі переходу до постіндустріальної епохи стали ринкові реформи 90-х – 2000-х рр. Відповідна імплантація ринкових інститутів та капіталістичної ідеології загалом до існуючої на той час адміністративно регульованої системи стали, по суті своїй, драматичними, але очікуваними у суспільстві процесами. Натомість неочікуваними стали низька результативність та ефективність ринкових реформ у тривалому часовому відрізку, що супроводжувалося появою нових і загостренням традиційних соціально-економічних проблем. До таких слід віднести передусім поширення неспостережуваних економічних процесів та

паразитуючих, деструктивних типів економічної поведінки. Саме ці проблеми призвели до сукупності загальновідомих сьогодні негативних ефектів, проявами чого стали безробіття, песимізм людей, невиправдане майнове розшарування суспільства, масова деіндустріалізація виробничих процесів у найрізноманітніших галузях господарської діяльності, низькі заробітні плати і пенсії та ін.

Небезпечні дестабілізаційні процеси, як наслідки неефективних ринкових змін, охопили всі види економічної діяльності. Однак особливо гостро ця проблема спостерігається у середовищі підприємств аграрної сфери, де соціально- економічні загрози набули часто стану незворотних деструктивних змін, тоді як традиційні ринкові та регулятивні інструменти у значній мірі втратили свій очікуваний функціональний зміст. Суспільство стикнулося із різко зростаючим впливом економічних процесів, які по суті не підлягали розпізнаванню та прогнозуванню традиційними методами аналізу та статистики. Нові феномени та ефекти потребують наукової та прикладної інтерпретації (1).

Слід підкреслити, що проблема неспостережуваної економічної діяльності має не тільки національний, але й глобальний вимір, адже такі дисфункції ринку проявляються достатньо повною мірою і в економічно розвинутих країнах. З цих позицій одним із головних завдань вітчизняної економічної науки об'єктивно стає пошук причин дисфункцій згаданих реформ та корегування їхніх механізмів у подальшому. Натомість для економічної науки загалом актуалізується питання коректного опису співвідношення задекларованих та реальних фундаментальних процесів у постіндустріальному суспільстві. В обох випадках принципово новим методологічним аспектом слід вважати концепт про роль неспостережуваних економічних процесів в інституційній модернізації підприємств аграрної сфери як досі фактично маловідомого для соціуму явища.

Відповідно загальна методологія авторських дисертаційних досліджень при вивченні вказаних вище явищ була побудована на пріоритетності опису інституційних змін в процесі реформ, де, у свою чергу, головним стає сутність такого суспільного феномену як "неспостережувані економічні процеси" та "неспостережувана економіка". Відповідно наукова ідея та гіпотеза досліджень передбачали, що і наявні дисфункції реформ, і можливості їхнього усунення, а також забезпечення результативності й ефективності змін мають однакову природу. Ця теза охоплює реальний зміст поширених у соціумі неспостережуваних

економічних процесів, що не описані традиційною системою показників, у т. ч. характер взаємодії неспостережуваної економіки із офіційно підтвердженою економікою, а також можливість побудови дійсних стимулів та мотивів до економічної активності, що інституційно вмонтовані та узгоджені у соціумі. В свою чергу, механізмом корегування реформ на основі композиційного узгодження неспостережуваних та формалізованих процесів в економічній

системі, що трансформується, вбачається інституційна модернізація підприємств, зміст та особливості якої, так само як і системи управління змінами, впливають із методології і теорії неспостережуваної економіки в контексті загальної інституційної теорії. Слід звернути увагу на те, що системних досліджень у зазначеному контексті в Україні до останнього часу не зафіксовано, тоді як у світовій економічній науці зазначене представлено скоріше фрагментарно.

Інтерпретація відомого наукового базису із зазначених вище проблем спирається, перш за все, на фундаментальні роботи з еволюції капіталізму класиків політекономії, таких як В. Зомбарт, К. Маркс, В. Петті, А. Сміт та ін., неокласиків – А. Маршалла, П. Мілгрона, Дж. Робертса, П. Самуельсона та ін. Ключовим щодо згаданого вбачається суперечливість трансформації універсальної економічної системи за сценарієм побудови ринкової соціально-орієнтованої капіталістичної економіки сучасного типу із супутнім визначенням можливих варіантів розвитку та природи множини ефектів "інституційної пастки" як дисфункціональних сценаріїв.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти вказаної проблеми досліджували такі інституціоналісти як Дж. Бьюкенен, Т. Веблен, О. Вільямсон, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Ж.-Ж. Лафон, В. Мітчелл, Дж. Найт, Д. Норт, Р. Познер, Г. Саймон, Е. де Сото, Дж. Стіглер, Ж. Тіроль, О. Харт, А. Хіллман та ін. Достатньо значимими можна вважати напрацювання української школи інституціоналістів. Враховуючи велику увагу до цього напрямку економічної науки, тим не менше, слід зазначити, що залишаються не доведеними ні здатність програмованої ідентифікації інституційного потенціалу, ні сама теорія інституційних змін та можливості на цій основі моделювати значимі соціально-економічні ефекти. Все це є більш ніж актуально для суспільств, що знаходяться у стані трансформації, де реальна роль і потенціал інститутів, у т. ч. імпліцитних, має завжди унікальне і часто детермінантне значення під час проведення реформ.

Окремі аспекти теорії інституціоналізму на пострадянському просторі, у т. ч. стосовно ролі неспостережуваних економічних процесів у діяльності підприємств відображені в працях сучасних учених, таких як В. Авдійський, О. Аузан, Т. Бекжанова, О. Бренделева, З. Варналій, Н. Краус, Ю. Латов, В. Мандибур, А. Олійник, В. Тамбовцев, Л. Тимофєєв, О. Турчинов та ін. Питанням інституційної модернізації підприємств аграрної сфери присвячені праці І. Баланюка, В. Дієспєрова, Н. Карачини, М. Кропивка, Л. Ліпич, М. Маліка, Н. Павленчик, Б. Пасхавера, П. Саблука та ін. Проте, незважаючи на усю глибину існуючих досліджень, і досі залишаються недостатньо розробленими економічні інструменти моделювання інституційних змін. В практичному плані все це потребує розроблення та моделювання інституційних технологій модернізації підприємств (2).

На основі врахування гносеологічних традицій економічних парадигм, базових та субсидіарних теорій в авторській теорії неспостережуваної економіки здійснено опис принципів та алгоритму формування гіпотез цього дослідження, а також визначено ключові методологічні стадії дослідження теорії неспостережуваної економіки.

Аналіз основних проблем підприємств галузі та сільських територій дав підстави стверджувати, про високий рівень дискусійності у науковій літературі стосовно питання забезпечення стійкого ефективного розвитку аграрної сфери. Відсутність належної результативності та ефективності ринкових перетворень в результаті реформування зумовлює необхідність обґрунтування системної інституційної модернізації підприємств та сільських територій. Встановлено, що на відміну від "реформування", яке, як правило, передбачає використання стандартизованих алгоритмів управління за умов збереження основ існуючої структури, "модернізація" здатна забезпечити кардинальне реконструювання галузі, її ріст та розвиток відповідно до сучасних вимог постіндустріальної економіки за відсутності чіткого узгодження із функціонуючою системою та можливістю застосування додаткових налаштувань. Звідси запропоновано зміну ідеології подальшої трансформації вітчизняної аграрної сфери з ринкового реформування до інституційної модернізації ринкового середовища.

Окреслено потенціал використання мультиплікативного ефекту інституційної теорії в контексті завдань модернізації економіки. Уточнено основні базові поняття інституційної теорії, а також визначено

перспективність переосмислення використання інститутів у якості драйверу соціально- економічного розвитку.

Сформовано методологічні аспекти та основні детермінанти інституційної модернізації підприємств аграрної сфери. Встановлено, що одним із основних негативних результатів ринкових трансформацій є посилення деструктивних моделей організаційної економічної поведінки. При цьому саме інституційна модернізація розглядається як інструмент метаморфози екстенсивного розвитку ринкових відносин в оптимальні інтенсивні форми.

За результатами опису метафізичних моделей ринкових та інституційних змін встановлено, що ефективні зміни інституційного середовища – під яким, у першу чергу, слід розуміти еволюцію пріоритетів, функціональності та потужності впливу інститутів – можливі лише в комплексі із конверсіями ринкового середовища. Всі інші стратегії, у т. ч. спеціальної регулятивної політики, які б передбачали лише зростання ролі держави без створення відповідних механізмів стимулювання економічних агентів, є найвірогідніше прихованими формами уникнення реального вирішення проблеми та потенційним джерелом корупції.

З'ясовано, що одним із основних інституційних результатів ринкових аграрних змін в Україні стало формування потужного великотоварного виробництва у вигляді підприємств холдингового типу. Це стало відображенням різноаспектних масштабних неспостережуваних економічних процесів, які не були змодульовані офіційними реформами, але породжують низку соціально-економічних дисфункцій, що ніяк не усуваються традиційними ринковими та регулятивними механізмами (3).

На підставі історичного та логічного аналізу динаміки галузі визначено основні фази екстенсивного та інтенсивного розвитку ринку, а також відповідні інституційні проблеми та домінанти. Це дозволило розробити методологічну модель інституційної модернізації в контексті побудови ринкової економіки, де:

показано роль інституційного середовища за нової методології неспостережуваних економічних процесів; 2) означено ефект "інституційного рикошету" як часткового несприйняття нового стану інститутів у соціумі за існуючих соціально-економічних умов саме в контексті ролі неспостережуваної економіки; 3) обґрунтовано необхідність корегування системи сучасних базальних соціально-економічних

інститутів у зв'язку із необхідністю пошуку комунікативних зв'язків між економічними агентами для вирішення множини наявних конфліктів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Поколенко В.О. Концептуальні основи інжинірингової системи управління великими інвестиційно-будівельними проектами // Зб. наук. праць
2. «Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин». – К.: КНУБА, 2001.- Вип.9 - С.44-51.
3. Поколенко В.О. Критеріальні та організаційні основи формування циклу будівельних інвестицій на інноваційних засадах: автореф. дис... д-ра техн. наук:
4. 05.23.08 / В.О Поколенко; Київський національний ун-т будівництва і архітектури. – К.:КНУБА, 2004. – 39с.
5. Рижакова Г.М. Економічна діагностика та багатокритеріальна оптимізація портфелю будівельних інвестицій: дис... канд. екон. наук: 08.07.03 / Г.М. Рижакова. - К.: КНУБА, 2006. - 210 с.

*Горбач Максим Володимирович, кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

УНІВЕРСАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ІНСТИТУЦІЙНИМИ ЗМІНАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Оцінювання організаційно-інституційних змін у сільському господарстві України за критерієм економічних втрат окреслило глобальне значення наявних дисфункцій у вигляді реальних та потенційних втрат ресурсів (фінансових, трудових, природних та ін.) в процесі діяльності підприємств аграрної сфери. Детальний аналіз використання земельних ресурсів засвідчив існування неспостережуваного використання земель сільськогосподарського значення, що, у свою чергу, формує у соціумі негативну атмосферу. Дисфункції такого змісту визнано найбільш стресовими факторами руйнування потенціалу конкуренції в контексті ідеології економічного лібералізму як основного догмату капіталістичної ринкової економіки. Наявна ситуація свідчить про необхідність удосконалення системи державного регулювання аграрної сфери, у т. ч. на

основі інституційної модернізації, де неспостережувані економічні процеси розглядаються як детермінантні.

Відсутність єдиного, достатньо систематизованого визначення понять "неспостережувана економіка" та "неспостережувані економічні процеси" диктують необхідність уточнити ці категорії. Так, під дефініцією "неспостережувана економіка" слід розуміти економічну діяльність, яка повністю або частково не контролюється (або не відстежується) органами влади, а тому економічні відносини агентів ринку, що беруть у ній участь, в належний спосіб не регулюються в економіко-правовому контексті і, як наслідок, статистично не враховуються з причини прорахунків організаційно-управлінського механізму. У свою чергу під "неспостережуваними економічними процесами" запропоновано розглядати дії, в основі яких лежить свідоме та/або несвідоме занижування та/або приховування від обліку держави і соціуму результатів власної діяльності.

Нечіткість у термінології обумовлює необхідність здійснити типологізацію неспостережуваної економіки. Запропоновано поділ неспостережуваної економіки на два основних блоки: 1) законну економіку, тобто діяльність, яка не врегульована у належний спосіб; 2) незаконну економіку, тобто таку, яка є прямим порушенням законодавства. За критерієм соціально-економічних наслідків здійснено диференціацію неспостережуваної економічної діяльності на: приховану, фіктивну, невраховану та тіньову економіки.

При цьому, на відміну від тіньової економіки, яка передбачає пряме свідоме порушення норм діючого законодавства, неврахована економіка, будучи однією із складових неспостережуваної економіки, формально є законною діяльністю, але такою, що не спостерігається соціумом. Як приклади, в рамках аналізу особливостей функціонування неврахованої економіки у дисертації розглянуто проблему забезпечення контролю за діяльністю кластерів та різних груп підприємств [1].

У свою чергу під поняттям "прихована економіка" слід розуміти економічну діяльність, що ґрунтується на основі імпліцитних соціально-економічних відносин, які, як правило, частково завуальовані нормами законодавства. Ця складова неспостережуваної економіки може включати в себе: підпільне виробництво, а також реалізацію товарів, робіт та послуг поза фіксацією; симбіоз влади та бізнесу у формі імпліцитних партнерств (корупцію); отримання пільг та привілеїв за рахунок соціуму та ін. Визначено, що саме цей елемент неспостережуваної економіки є одним із

найбільш небезпечних, оскільки охоплює ту частину агентів ринку, які вирішили проводити деструктивну модель

економічної поведінки, що врешті-решт спричиняє масове поширення недобросовісної та, як наслідок, неефективної конкуренції.

Щодо змісту поняття "фіктивної економіки", то для цього виду економічних відносин характерним є повне або часткове проведення вигаданих операцій, які супроводжуються введенням в оману органів влади, як правило, з метою ухилення від сплати податків.

Узагальнено та систематизовано основні методи аналізу неспостережуваної економіки. При цьому особливу увагу було приділено таким методам, як метод "м'якого" моделювання, "італійський" метод, метод технологічних коефіцієнтів та ін. Визначено, що лише виважене комплексне поєднання різних методів здатне створити якісну систему відображення та вимірювання неспостережуваної економіки [2].

Встановлено, що неспостережувані економічні процеси, при всіх своїх негативних аспектах, здатні створювати умови для втягування учасників економічних відносин до суперництва, що у підсумку сприяє виникненню та посиленню конкуренції, вищій функціональності ринку та ін. Зазначене може реалізовуватися за різними сценаріями. При цьому такі процеси можуть пригнічувати та стримувати розвиток небезпечних економічних явищ, таких як безробіття, інфляцію, соціально-економічні кризи та ін. Таким чином, неспостережувані економічні процеси мають дуальну природу, де, з одного боку, перешкоджають соціально-економічному розвитку, а з іншого – можуть бути регуляторами-стабілізаторами або ж навіть джерелами такого розвитку. Отож, саме таке поєднання факторів потенційних сценаріїв розвитку та деградації актуалізує необхідність ідентифікації цих процесів, що робить їх своєрідним, унікальним феноменом цивілізації.

Результати власних досліджень дали змогу в розрізі кожної складової неспостережуваної економіки визначити основні схеми проведення неспостережуваних економічних процесів. Зокрема, було встановлено та на конкретних прикладах обґрунтовано такі базисні схеми як "агент-примара", "продукція-примара" та ін. Встановлено, що основними факторами, що зумовлюють виникнення неспостережуваних економічних процесів, є: 1) бажання бізнесу шляхом використання деструктивної економічної моделі поведінки (імпульсом чого є недосконале та лояльне законодавство) здійснити максимізацію загальної вартості; 2) прагнення окремих представників влади (або керівників бюджетних установ)

отримати ренту, визначену як бюрократичну функцію (імпульсом чого є надмірна зарегульованість економіки). Проведені дослідження довели, що з метою збереження логічної системи регулювання, влада повинна тісно співпрацювати з підприємствами та вчасно реагувати на вмотивовані вимоги суб'єктів господарювання щодо функціональності (зміни сутності) регуляцій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Горбач М.В. Організаційно-технологічні та технічні особливості раціоналізації енергозберігаючих проектних рішень при реконструкції та новому будівництві [Текст] / М.В. Горбач // Управління розвитком складних систем. – 2014. – Вип. 20. У 2 ч. Ч. 2. – С. 21 – 27.

2. Горбач М.В. Передовий інструментарій ресурсно-бюджетного та організаційно-технічного моделювання будівельного виробництва [Текст] / М.В. Горбач // Збірник наукових праць «Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин.». – Вип. 32. –К.: КНУБА, 2014. – С. 32-35.

*Дружинін Максим Андрійович, кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЗАСТОСУВАННЯ СИТУАЦІЙНОГО АНАЛІЗУ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ РЕНОВАЦІЇ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Для оцінки фінансово-економічного стану підприємств водопровідно-каналізаційного господарства (ВКГ) та виявлення проблем використання ними ресурсного потенціалу досліджені різні за виробничими масштабами і умовами водозабезпечення підприємства ВКГ. Виявлено основні проблеми функціонування підприємств ВКГ міст Харкова, Черкас, Кіровограда, Ужгороду, Ізюму. (табл.1 та 2). Отримані дані свідчать, що для всіх підприємств, характерним є збитковість послуг; випереджаючі темпи зростання витрат на фоні значно менших темпів росту доходів за 2015-17 рр., (по водопостачанню темп росту доходу 5-31%, а витрат 21-36%); матеріальні витрати підприємств, що порівнюються, становлять 37-52% операційних витрат, в їх числі витрати на енергоносії, які досягають 75% матеріальних витрат. Підприємства

ВКГ на сьогодні є збитковими, що, в свою чергу, не дозволяє ним своєчасно модернізувати виробництво і забезпечувати споживачів в повному обсязі якісними послугами з водовідведення та водопостачання, спричиняє погіршенню технічного стану виробничих потужностей та підвищенню рівня аварійності об'єктів.

рТаблиця 1

Аналіз динаміки питомих показників надання послуг водопостачання на підприємствах ВКГ України

Підприємство	Показник	Рік дослідження		
		2015	2016	2017
КП «Харків водоканал»	Питомі витрати (грн./м3)	6,09	7,27	9,54
	Питомий дохід (грн./м3)	4,41	5,06	6,33
	Відношення ДЗ до доходу (грн./грн)	0,66	0,85	0,98
	Відношення КЗ до доходу (грн./грн)	0,23	0,30	0,36
	Співвідношення ДЗ і КЗ.	1,03	0,87	0,82
	Питома вага матеріальних витрат у собівартості послуг,%	43	44	49
	Питома вага оплати праці у собівартості послуг,%	28	26	30
КП «Черкаси водоканал»	Питомі витрати (грн./м3)	3,56	4,19	5,29
	Питомий дохід (грн./м3)	3,16	3,26	3,34
	Відношення ДЗ до доходу (грн./грн)	0,18	0,19	0,17
	Відношення КЗ до доходу (грн./грн)	0,03	0,07	0,09
	Співвідношення ДЗ і КЗ.	7,10	2,83	1,75
	Питома вага матеріальних витрат у собівартості послуг,%	51	53	52
	Питома вага оплати праці у собівартості послуг,%	22	25	28
КП «Дніпро-Кіровоград»	Питомі витрати (грн./м3)	6,83	7,85	9,71
	Питомий дохід (грн./м3)	4,40	3,97	5,44
	Відношення ДЗ до доходу (грн./грн)	0,02	-0,06	-0,01
	Відношення КЗ до доходу (грн./грн)	0,53	0,84	0,75
	Співвідношення ДЗ і КЗ	0,03	-0,08	-0,01
	Питома вага матеріальних витрат у собівартості послуг,%	34	31	37
	Питома вага оплати праці у собівартості послуг,%	35	30	35
КП «Водоканал м.Ужгород»	Питомі витрати (грн./м3)	8,88	9,60	11,81
	Питомий дохід (грн./м3)	6,20	6,05	6,20
	Відношення ДЗ до доходу (грн./грн)	0,55	0,39	0,55
	Відношення КЗ до доходу (грн./грн)	0,06	0,02	0,06
	Співвідношення ДЗ і КЗ.	9,49	17,70	8,68
	Питома вага матеріальних витрат у собівартості послуг,%	50	53	52
	Питома вага оплати праці у собівартості послуг,%	29	29	31

Підприємство	Показник	Рік дослідження		
		2015	2016	2017
КВВКП м.Ізюм	Питомі витрати (грн./м3)	8,70	8,77	10,97
	Питомий дохід (грн./м3)	3,22	2,31	3,62
	Відношення ДЗ до доходу (грн./грн)	-0,07	-0,25	-0,16
	Відношення КЗ до доходу(грн./грн)	0,04	0,02	0,01
	Співвідношення ДЗ і КЗ.	-1,5	-11,6	-15,6
	Питома вага матеріальних витрат у собівартості послуг,%	40	44	40
	Питома вага оплати праці у собівартості послуг,%	34	40	32

Примітка: складено автором, ДЗ і КЗ – дебіторська і кредиторська заборгованість

При високому рівні зносу основних засобів на підприємствах ВКГ (53-77%), активоемність (як відношення вартості сукупних активів до обсягу реалізованих послуг в натуральному виразі) становить по підприємствах, що досліджуються 10,12-13,75 грн/м3 відпуску води (1, с.96).

Таблиця 2

Аналіз динаміки показників активів на підприємствах ВКГ України

Підприємство	Показник	Рік дослідження		
		2015	2016	2017
КП «Харків водоканал»	Знос основних засобів (%)	72	72	72
	Доходність активів (грн/грн)	0,60	0,57	0,54
	Активоемність послуг (грн/м3)	6,47	7,48	10,12
	Питома вага ДЗ в оборотних активах (%)	81	76	80
КП «Черкаси водоканал»	Знос основних засобів (%)	77	77	77
	Доходність активів (грн/грн)	0,34	0,35	0,40
	Активоемність послуг (грн/м3)	10,59	11,05	12,74
	Питома вага ДЗ в оборотних активах (%)	56	57	33
КП «Дніпро- Кіровоград»	Знос основних засобів (%)	66	55	57
	Доходність активів (грн/грн)	1,00	0,59	0,61
	Активоемність послуг (грн/м3)	6,60	10,51	13,75
	Питома вага ДЗ в оборотних активах (%)	16	37	32
КП «Водоканал м. Ужгород»	Знос основних засобів (%)	53	54	53
	Доходність активів (грн/грн)	0,76	0,68	0,82
	Активоемність послуг (грн/м3)	7,81	8,35	10,12
	Питома вага ДЗ в оборотних активах (%)	90	89	87
КВВКП м. Ізюм	Знос основних засобів (%)	69	72	72
	Доходність активів (грн/грн)	0,73	0,67	0,97
	Активоемність послуг (грн/м3)	11,88	11,47	13,12
	Питома вага ДЗ в оборотних активах (%)	35	31	28

Важливою характеристикою цього показника вважаємо значні відмінності в темпах його зростання, що становлять для водоканалів міст Харкова, Черкас, Ужгороду 23-36%, Кіровограду 52%, Ізюму 9%. Такі відмінності доцільно розглядати як результат впливу комплексу чинників, а саме: радикальні зміни в структурі і обсягах споживання різними категоріями споживачів, різна динаміка впровадження приладового обліку в категорії населення, обсяги і динаміка дебіторської і кредиторської заборгованостей. Ряд міст з використанням технічної допомоги зарубіжних фондів покращують свій стан щодо якості необоротних активів (матеріальних і нематеріальних), що надає певний пріоритет в їх розвитку.

Результати проведеного аналізу націлюють подальші дослідження на зв'язок кінцевих результатів діяльності підприємств з заходами ресурсозбереження. В цьому зв'язку активоемність є тим індикатором, структура елементів якого має стати предметом управління ресурсами.

До чинників, що негативно впливають на ефективність управління ресурсним потенціалом підприємств ВКГ належить невідповідність тарифів та собівартості послуг (планові витрати в діючих тарифах станом на 01.01.2018 року на послуги водопостачання та водовідведення, не покривають фактичні витрати фінансово-господарської діяльності підприємств, так як у них не враховано суттєве коливання вартості матеріально-енергетичних ресурсів, росту мінімальної заробітної плати, податків та енергоносіїв). Суттєво погіршує фінансово-економічний стан підприємств ВКГ і знижує можливий потенціал ресурсозбереження зменшення обсягів реалізації, що характерно для міст, де водоканали мали розвинуту промисловість як провідного споживача ВК послуг (зменшення реалізації становить в водоканалі м. Харкова -16%, водоканалі м. Черкаси - 5% від обсягу).

Під впливом наведених факторів та їх динаміки ресурсний потенціал підприємств ВКГ перебуває під загрозою ризику втрат ресурсів. Не дивлячись на різні виробничі і комерційні масштаби діяльності і на окремі успіхи в питаннях раціонального використання ресурсів, підприємства потребують удосконалення механізму системного контролю (моніторингу) за всіма різновидами ресурсів по всіх напрямках діяльності, впровадження оновленої аналітичної функції управління ресурсами і організаційно-управлінського поєднання результатів моніторингу і аналітики в виважену управлінську діяльність по ресурсозбереженню, на підвищення ефективності якої спрямоване дане дослідження.

У даному розділі також запропонована логіко-структурна модель наукового забезпечення програми енергозбереження, за якою пріоритетним є виділення двох складових: державна підтримка та програма саморозвитку, що разом забезпечує реформаційний процес. Логіко-структурна схема (рис. 1) показує, що наукова складова інноваційної моделі ресурсозбереження характеризується такими складовими: стратегія реформ, їх розробка і забезпечення, організація процесу перебудови механізму ресурсозбереження, визначення системи показників і ключових орієнтирів (2, с.245).

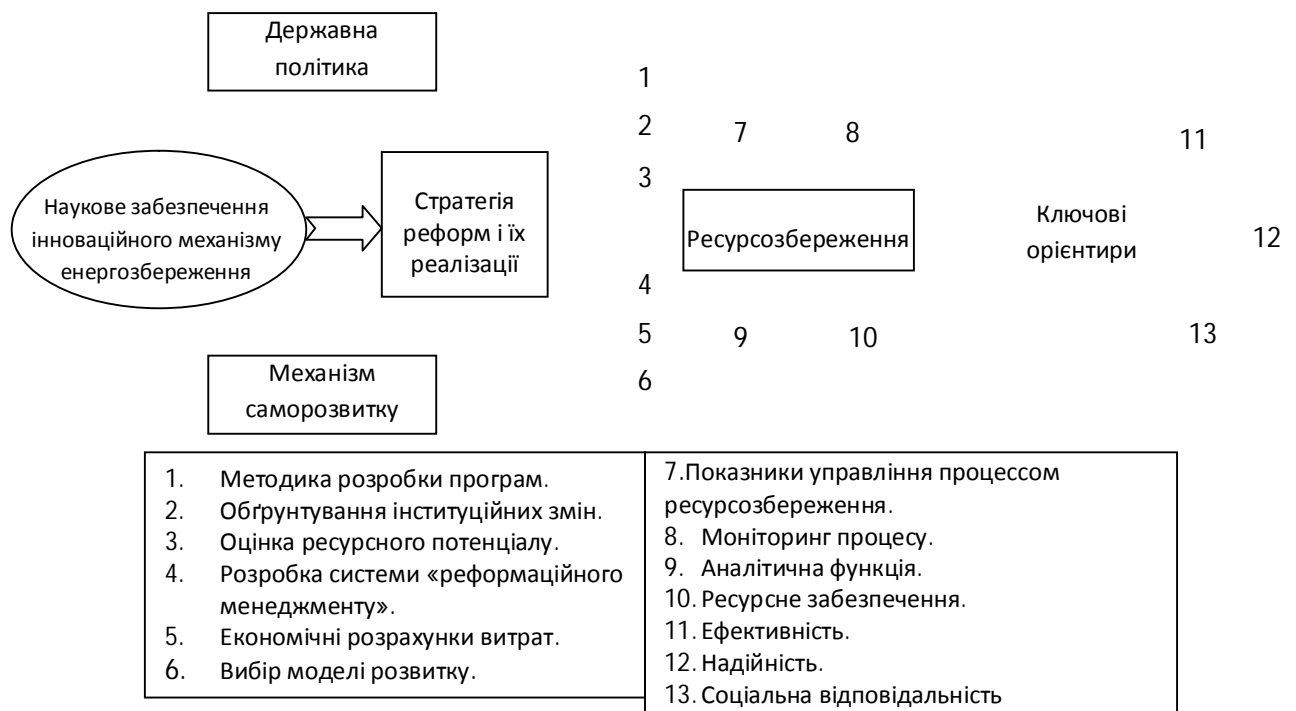

Рис. 1. Логіко-структурна схема інноваційної моделі ресурсозбереження на підприємствах ВКГ

Вихідною позицією ресурсозбереження є ресурсний потенціал, що містить не тільки технічну, але й гуманітарну складову, а саме економіко-організаційне та соціальне управління, кадри, інформацію і методи управління. Визначено, що ефект управління ресурсозбереженням завдяки впровадженню організаційних заходів є найбільш вагомим за результативністю і, водночас, найменш витратним. Переважно результати управлінської діяльності пов'язані з інформаційним забезпеченням і відповідними інноваційними технологіями. За результатами дослідження розроблено інформаційну базу аналітичної функції управління. До

переліку завдань включені: оцінка фінансового стану, динаміки витрат, динаміки заборгованості, рівня виконання програм ресурсозбереження.

Список використаних джерел і літератури

1. Панов В.В., Хайло Я.М. Стратегічний моніторинг у системі фінансово-економічної безпеки підприємств централізованого водопостачання та водовідведення, Монографія // Національний університет міського господарства ім. О.М.Бекетова. Харків, 2018. – с. 164-165.

2. Гальчинський А.С. Основи економічних знань: Навч. посіб. - 2-ге вид., переробл. і доп. [Текст] / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – К. : Вища школа, 2002. – 543 с.

*Івахненко Ірина Сергіївна, кандидат економічних наук,
професор кафедри менеджменту в будівництві КНУБА*

АДАПТАЦІЙНА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Провідні промислові підприємства України мають на сьогодні незадовільні показники розвитку, причиною скорочення виробництва стала тимчасова окупація Криму та частини Донбасу, загальне економічне ускладнення в східних регіонах через логістичні проблеми. Розвиток вітчизняних промислових підприємств завжди мав вади системного управління, зокрема, тут відсутні адекватні інструменти, які дозволяють оцінити ефективність функціонування підприємств у порівнянні із зовнішнім середовищем, виявити їх потенційні можливості та розробити ефективні рішення щодо забезпечення розвитку в умовах економічної нестабільності всіх сфер діяльності підприємства.

Вітчизняні підприємства машинобудування є органічною складовою частиною майже кожного більш-менш значного промислового комплексу. Від того, як вони виконують поставлені завдання, залежить ефективність роботи інших галузей господарського комплексу країни в цілому.

Наразі вітчизняні підприємства не приділяють достатньої уваги розвитку та заходів розширеного відтворення. У зв'язку з цим актуальною проблемою сьогодні є розробка ефективних науково-методичних підходів

до антикризового управління розвитком промислових підприємств у цілому і машинобудівних, зокрема.

Питання розвитку підприємств досліджують багато науковців. Серед вітчизняних учених, які зробили найбільш значний внесок у розробку цієї проблеми або окремих її аспектів, слід визначити Б.М. Андрушківа, О.І. Амошу, О.М. Анісімову, І.В. Алексеєва, М.В. Афанасьєва, М.Г. Белопольського, В.Я. Брича, І.С. Грозного, О.М. Зборовську, Н.Ю. Мариненко, С.В. Ковергу, О.В. Раєвнєву, О.С. Русінову, А.В. Сидорову, К.С. Салигу, В.В. Стадник, А.В. Шостаковську та ін.

Найбільш значущі зарубіжні роботи у сфері розвитку підприємств належать Ст. Біру, П. Друкеру, Д. Нортону, М. Портеру, Д. Стігліцу, Е. Демінгу, Дж. Джурану, Ф. Кросбі, Г. Тагуті, Дж. Харрінгтону, А. Фейгенбауму та ін. Питання антикризового управління висвітлені в роботах І.О. Бланка, Т.А. Васильєвої, О.Т. Євтух, А.Г. Грязнової, А.П. Коваленко, В.В. Лігоненко, О.О. Терещенко, І.О. Школьник та ін.

Розвиток підприємства є складним і багатоплановим явищем. Існує неоднозначність термінологічного апарату з питань управління розвитком в умовах економічної нестабільності. Крім того, існуючі підходи до управління розвитком не завжди враховують якісні характеристики розвитку та галузеві особливості промислових підприємств через прагнення до універсальності. Ці особливості визначили необхідність розробки нових підходів до ефективного управління забезпеченням розвитку промислових підприємств за допомогою чіткого функціонування внутрішньої структури підприємств та організаційних змін, що мають на меті адаптацію промислового підприємства до негативних впливів зовнішнього середовища (1).

Враховуючи глибину вкладеного змісту у поняття «розвиток» та «управління» виділено їх основні властивості, характеристики, переваги та обмеження у використанні існуючих визначень в наукових роботах. Встановлено основні особливості управління розвитком промислових підприємств за різними станами зовнішнього середовища, що в сукупності з результатами дослідження теоретичної сутності понять «управління» та «розвиток» дало можливість дати власне визначення поняття управління розвитком промислового підприємства під яким слід розуміти процес досягнення встановлених цілей розвитку на основі проведення аналізу, оцінки, контролю та координації ресурсів з максимально ефективного їх накопичення та розподілу в умовах кризи (пошук можливостей для розвитку на перспективу), стабільності (підготовка до реалізації програм

розвитку) та сприятливого стану зовнішнього середовища (реалізація програм розвитку).

З огляду на досвід та практику подолання кризи зарубіжними й вітчизняними підприємствами, стає зрозумілим, що в якісній оцінці потенційних проблем криється успішність у боротьбі з кризовими проявами (табл. 1).

Доведено, що навіть за важких кризових умов функціонування, підприємства, які знаходять резерви для розвитку, отримують посилення адаптаційних можливостей до мінливих умов з мінімальними витратами; посилення виживаності в нестабільних кризових ситуаціях та конкурентній боротьбі; покращення ефективності функціонування та ін (2).

Таблиця 1

Приклади успішної та провальної оцінки потенційних проблем підприємства з імовірним настанням кризи

№ п/п	Потенційна проблема	Приклад прийняття невдалих рішень	Приклад прийняття успішних рішень
1	Помилки в оцінці масштабів кризи	Lehman Brothers WorldCom	Subaru Matsushita Electric
2	Непідготовленість до мінливості ситуації	Olivetti Chrysler Washington Mutual	Coca-Cola Pepsi
3	Неспроможність збільшення ефективності чи помилки в плануванні довгострокової перспективи	Siemens Mobile Kmart	Samsung Галичина Сільпо, Фора
4	Нехтування можливостями, непідготовленість до розширення ринку	Bear Stearns Lloyds Bank	Коркунов Adidas Nike

Дослідження світової економічної практики виявляє, що сучасна економічна система ринкових відносин цілком логічно розвивається, при цьому збалансований стан замінюється на незбалансований тощо, а циклічність є основним проявом розвитку.

З огляду на минулий період, слід відзначити, що в практиці світової економіки посткризове економічне відродження (після кризових 2008-2009 років) проходило більш повільними темпами, ніж це обіцяли оптимістичні сценарії. Відносно результативні за динамікою глобального економічного зростання 2010-2011 роки змінилися наступними роками з помітно

гіршими та повільними економічно-фінансовими показниками. Так, після досягнення високих темпів економічного розвитку (табл. 2), вкрай складним завданням для будь-якої економіки виступає утримання та посилення досягнутої тенденції.

Таблиця 2

Показники глобального зростання, у % до попереднього року

Роки	ВВП	Торгівля	Валові інвестиції	Зайнятість	ПП
2008	1,4	3,0	2,3	1,1	-9,5
2009	-2,1	-10,4	-5,6	0,4	-33,0
2010	4,0	12,6	5,3	1,4	14,1
2011	2,7	5,8	4,8	1,5	16,2
2012	2,3	3,2	4,6	1,3	-18,7
2013	2,4	4,5	5,3	1,3	7,7
2014	3,1	5,8	6,0	1,3	17,1
2015	3,4	5,9	6,0	1,4	17,3
2016	3,6	5,9	6,2	1,4	17,5
2017	3,9	6,1	6,2	1,5	17,5

Зрозуміло й те, що показники, які відповідали за інтенсивний та стабільний докризовий розвиток, за великим рахунком вже не в змозі проявлятися як основні критерії розвитку в кожній окремій країні та регіоні у короткостроковій перспективі (2).

Слід акцентувати увагу на такій деталі, що оновлення виробництв, інтеграція кращих технологій, поліпшення кваліфікаційного рівня на підприємстві, модернізація та посилення менеджменту проходить не механічним шляхом, через що економіки багатьох країн вимушені враховувати не тільки ризики втрати своїх ніш та ринків збуту, але і потребу в часових витратах на освоєння нових конкурентоспроможних виробництв, що так чи інакше наносить удар по темпах розвитку.

Найбільш поширені фактори, які зменшують можливості реалізації напрямів інноваційного розвитку на підприємствах в умовах економічної нестабільності, в першу чергу, стримуються через недосконалість законодавства (38,1 %) та базуються на фінансових проблемах, а саме: брак власних коштів (82,0 % промислових підприємств), витрати на нововведення (54,8 %), відсутність фінансової підтримки держави (57,6 %), високі економічні ризики (31,2 %), великі строки окупності нововведень (35,2 %). До того ж проблеми впровадження процесів розвитку інноваційної діяльності на підприємствах суттєво, падіння

попиту на продукцію (17,2 %) та нестача кваліфікованого персоналу (18,2 %).

Список використаних джерел і літератури

1. Кравець А. В. Особливості фінансування житлового будівництва в Україні / А. В. Кравець, В. М. Мельник, О. І. Бобик // Економічний простір. – 2010. – № 40. – С. 182–188.
2. Кравченко В. І. Фінансування будівництва житла: новітні тенденції / В. І. Кравченко, К. В. Паливода. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Ч. 1. – 175 с.

*Ищенко Тетяна Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент,
Савчук Тетяна Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

СУЧАСНИЙ ФОРМАТ СПІЛЬНОГО АУДИТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ РЕСУРСНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АСИМЕТРІЇ

Глобалізація міжнародного бізнесу та інтеграція України у світовий економічний простір стимулюють підвищення ділової активності іноземних корпорацій на ринку України та відповідно вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності закордоном. Це приводить до збільшення обсягу аудиторських перевірок як незалежного професійного аудиту, так і на рівні державного податкового контролю. Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років, активізують процес поступової імплементації норм Європейського Союзу у сфері міжнародного бізнесу, а саме у питаннях оподаткування, контролю й аудиторського підтвердження публічної фінансової звітності окремих підприємств–суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та груп міжнародних компаній.

Трансформаційні зміни у світовій і вітчизняній економічній практиці зумовлюють необхідність в удосконаленні методологічних підходів у сфері аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що дасть змогу підвищити ефективність аудиту на різних організаційних рівнях його проведення. Глибокі наукові дослідження, спрямовані на розвиток сфер застосування методів аналізу при здійсненні аудиту

зовнішньоекономічної діяльності, є необхідними для зміцнення економічної безпеки окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та країни загалом (1, с.22).

Поступова імплементація плану дій Організації з економічного співробітництва у напрямку протидії розмиванню бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування здійснюється шляхом адаптації вимог до європейських норм Податкового кодексу України щодо контролю трансфертного ціноутворення. Це визначає об'єктивну необхідність у забезпеченні обліково-аналітичної підтримки процесу підготовки звіту про контрольовані операції та його подання до органів Державної фіскальної (податкової) служби України. Одним з видів зовнішньоекономічних операцій, які відповідно до вимог Організації з економічного співробітництва та Податкового кодексу України визначаються контрольованими, є зовнішньоекономічні операції з пов'язаними сторонами. Характер їх здійснення підвищує ризик суттєвих викривлень фінансової звітності та створює можливість маніпулювання умовами зовнішньоекономічних угод з метою отримання нелегальної вигоди. З огляду на це в умовах імплементації європейських вимог щодо ведення та контролю бізнесу актуалізуються дослідження у сфері аудиту й аналізу зовнішньоекономічної діяльності пов'язаних підприємств.

Сутність аудиту і проблеми його розвитку розглядали такі науковці: М. Білуха, О. Брадул, Ф. Бутинець, Н. Виговська, І. Дмитренко, Н. Дорош, З.-М. Задорожний, Т. Каменська, Є. Мних, Я. Мех, К. Назарова, В. Немченко, О. Петрик, Н. Проскуріна, М. Пушкар, О. Редько, К. Редченко, В. Рудницький, О. Скаско, К. Сурніна, Н. Шалімова та інші. Окремі питання аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств та формування консолідованої звітності групи міжнародних взаємопов'язаних компаній висвітлено у працях Н. Гришко, І. Жиглей, Я. Крупки, О. Лубенченко, М. Лучка, О. Петрик, О. Скаска, Л. Чижевської, Н. Шалімової. Аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств і дослідженню питань трансфертного ціноутворення присвячені праці О. Вакульчик, А. Вічевич, В. Дерія, Л. Кіндрацької, І. Лазаришиної, Є. Мниха, В. Сопко.

Незважаючи на глибоке розкриття проблем аудиту й аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств, поза увагою науковців залишилися питання внутрішнього аудиту і аналізу, зовнішнього незалежного аудиту та податкового контролю зовнішньоекономічної діяльності пов'язаних підприємств як сфери з високим ризиком викривлення

звітності й облікового шахрайства. Актуалізація досліджень з проблем аудиту операцій із пов'язаними сторонами визначена необхідністю врахування вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності щодо обов'язкового розкриття всіх пов'язаних осіб і операцій з ними у примітках до публічної фінансової звітності підприємств. У контексті зазначеного існує низка недосліджених питань методології та практики розкриття інформації про операції з пов'язаними сторонами, її аналізу і подальшого аудиторського підтвердження достовірності. Положеннями Міжнародних стандартів аудиту, відповідно до яких в Україні здійснюється незалежний аудит фінансової звітності підприємств, визначено лише загальні рекомендації щодо аудиторського дослідження операцій з пов'язаними сторонами.

На основі аналізу теоретичних положень у сфері аудиту сучасний аудит досліджено відповідно до теорії агентів, за якою значно зростає коло користувачів сучасної публічної корпоративної звітності та аудиторських висновків (облікові працівники, аудитори, власники підприємств, потенційні акціонери, кредитори, представники державних органів контролю, інвестиційні компанії, міжнародні грантові організації та ін.), в яких економічна інформація подається крізь призму впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. З огляду на це корпоративна звітність стає важливим інформаційним інструментом забезпечення довіри суспільства до економічної інформації суб'єктів господарювання.

Дослідивши щорічні звіти конференції ООН з питань торгівлі та розвитку, підтверджено факт високої інтернаціоналізації економіки світу, що визначається часткою закордонних активів і доходів транснаціональних корпорацій (62% закордонних активів у загальній сумі активів та 65% закордонних доходів у загальній сумі продажів ста найбільших транснаціональних корпорацій світу в 2017 р.) (2, с.88).

Доведено, що забезпечення довіри суспільства до економічної інформації підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності можливе за розвитку спільного аудиту як форми аудиту, який проводиться із залученням спеціалістів різних суб'єктів фінансового контролю, що позитивно вплине на довіру суспільства до фінансових звітів підприємств і репутацію аудиторів як економічних агентів у сфері аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Запропоновано різні форми спільного аудиту як інструмента обмеження інформаційної асиметрії між принципалами та агентами аудиторських послуг (рис. 1).

Рис. 1. Форми спільного аудиту як інструмента обмеження інформаційної асиметрії

З метою взаємоузгодженості інтересів та забезпечення довіри всіх принципалів у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств рекомендовано проведення спільного аудиту з використанням інтегрованої бази даних про підприємство-суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності як інформаційної платформи обміну аудиторськими доказами між агентами (суб'єктами) аудиту, що сприятиме економії часу при здійсненні процедур перевірки та забезпечить взаємоузгодженість інтересів між бізнесом і державою.

За результатами аналізу тенденцій розвитку аудиту зовнішньоекономічної діяльності визначено характер впливу трансформаційних процесів на сферу перевірки результатів зовнішньоекономічної діяльності, що дало змогу виокремити три види аудиту зовнішньоекономічної діяльності підприємств: зовнішнього незалежного, внутрішнього корпоративного, зовнішнього податкового.

Оскільки зовнішньоекономічні операції між пов'язаними сторонами характеризуються підвищеним ризиком шахрайства та призводять до зростання ризику суттєвих викривлень звітності підприємств, узагальнено критерії пов'язаності підприємств, на основі чого запропоновано класифікацію видів підприємств залежно від ступеня пов'язаності: незалежні; з помірним рівнем взаємозалежності; з високим рівнем взаємозалежності; з абсолютною залежністю; з неформальною залежністю.

Специфіка аудиту зовнішньоекономічної діяльності пов'язаних підприємств вимагає розвитку й удосконалення методологічних підходів до проведення таких перевірок, оскільки зовнішньоекономічні операції становлять підвищений інтерес для суб'єктів аудиторської діяльності у різних сферах фінансового контролю. Для формування специфічної методології аудиту зовнішньоекономічної діяльності пов'язаних підприємств уточнено додаткові постулати аудиту цього напрямку та ідентифіковано методи аудиторського дослідження відповідно до видів аудиту зовнішньоекономічної діяльності. Для підвищення ефективності аудиту зовнішньоекономічної діяльності пов'язаних підприємств запропоновано застосовувати специфічні аналітичні аудиторські процедури, які, на відміну від інших, дають змогу більш ефективно оцінити аудиторські ризики у сфері зовнішньоекономічної діяльності пов'язаних підприємств та отримати достатні аудиторські докази відповідно до мети специфічного виду аудиту. Для цілей податкового і митного аудиту рекомендовано проведення аналізу не зовнішньоекономічної діяльності загалом, а зовнішньоекономічних операцій, зокрема контрольованих зовнішньоекономічних операцій з метою обґрунтування трансфертної ціни та формування підтвердження достовірності бази оподаткування податком на прибуток (3, с.106).

При проведенні зовнішнього незалежного аудиту методичні підходи до аналізу зовнішньоекономічної діяльності запропоновано застосовувати як аналітичні процедури виявлення підвищеного ризику суттєвих викривлень показників фінансової звітності підприємств у результаті здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У межах проведення внутрішнього аудиту рекомендовано застосовувати методи, які спрямовані на аналіз та виявлення загроз безпеки бізнесу за зовнішньоекономічної діяльності пов'язаних підприємств.

На основі дослідження принципів відмінностей між видами аудиторських завдань з урахуванням вимог Міжнародних стандартів аудиту та запитів клієнтів з надання аудиторських послуг класифіковано аудиторські завдання у сфері зовнішньоекономічної діяльності та визначено їх відмінності за критеріями рівня впевненості, форми звіту, обсягу аудиторських процедур і рівня аудиторського ризику. Запропоновано розглядати аудиторські послуги у сфері зовнішньоекономічної діяльності за такими видами: завдання з надання впевненості щодо результатів зовнішньоекономічної діяльності підприємства; завдання з надання впевненості щодо операцій із

пов'язаними сторонами; огляд Звіту про контрольовані операції; підготовка Звіту про контрольовані операції; консультування з питань обґрунтування трансфертної ціни в контрольованій зовнішньоекономічній операції.

Список використаних джерел і літератури

1. Фесенко В.В. Зовнішньоекономічні операції підприємства з пов'язаними сторонами: аудит і аналіз: монографія. Дніпро: Домінанта-прінт, 2018. – с. 201 -203.

2. Іщенко Т.М. Аналітичні інструменти та програмні продукти бюджетного контролю будівельних проектів у форматі ДПП (державно-приватного партнерства) / Т.М. Іщенко // Програма 75-ї науково-практичної конференції (15-18 квітня 2014 року, м. Київ). – К.: КНУБА, 2014. – С. 90.

3. Іщенко Т.М. Вдосконалення управління розвитком моделей державно- приватного будівництва в цивільному будівництві на основі поєднання ринкових і державних регуляторів [Текст] / Т.М. Іщенко // Materialy X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami - 2014» Volume 4 - Ekonomiczne nauki.: Przemysl- Nauka i studia. – 2014. – 112 str. - S.105 - 108.

*Малихіна Оксана Михайлівна, кандидат економічних наук, докторант,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

РЕАЛІЗАЦІЯ БАЗОВИХ ПРИНЦИПІВ СИНЕРГЕТИКИ В СУЧАСНОМУ ФОРМАТІ МЕТОДОЛОГІЇ ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНОВАГИ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ТА БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сьогодні очевидним фактом стає обмеженість пізнавальних моделей, їхня неповнота, непристосованість та незастосовність до багатьох проблем, які доводиться вирішувати. Світогляд людей змінюється, розширюється й потребує нових можливостей вплинути на власну долю. Необхідні нові методи вирішення питань, що постають перед людством. Теоретичне обґрунтування цих змін відобразилося у нових підходах: теорії економічного зростання, теорії ділових циклів та синергетичної економіки. Однак не лише гонитва за майбутньою силою пояснює резонанс у культурі

та суспільній свідомості, пов'язаний зі синергетикою, нелінійною наукою. У цій науці формується нова пізнавальна модель.

Насамперед проблеми необхідно вирішувати в динаміці, що давно вже не є новим у теорії досліджень. Такий динамічний підхід вимагає врахування фактора часу в нелінійних моделях, що зі свого боку робить їх складнішими, але водночас і більш відповідними, реальними й справедливими. У новітній науці це дає змогу по-новому застосовувати закони розвитку людства, тобто із перспективою конструювання, моделювання майбутнього. Шлях до такого майбутнього для складних нелінійних систем не завжди єдиний, але пошуки правильного розв'язку відповідних задач – особливе й перспективне завдання для дослідників.

Інтенсивний розвиток нелінійних методів дослідження складних систем і відкриття, що були зроблені в процесі цього розвитку, призвели до того, що вчені різних спеціальностей дійшли висновку про необхідність узагальнення нових знань у різноманітних галузях і напрямках наукових досліджень та їхнього синтезу. Так виникла наука синергетика – наука про взаємодію.

Синергетика (від грец. *synergeia* – співпраця, сприяння, співучасть) – міждисциплінарний напрям наукових досліджень, у межах якого вивчають загальні закономірності процесів переходу від хаосу до порядку і назад у відкритих нелінійних системах. Термін «синергетика» був уведений в 1969 році Г. Хакеном. Синергетика як науковий напрям близький до низки інших напрямів, зокрема нелінійної динаміки, теорії складних адаптивних систем, теорії дисипативних структур (І. Пригожин), теорії детермінованого хаосу, або фрактальної геометрії (Б. Мандельброт), теорії автопоезіса (У. Матурана і Ф. Варела), теорії самоорганізованої критичності (П. Бак), теорії нестационарних структур у режимах із загостренням (А. Самарський, С. Курдюмов).

Синергетика була визначена як міждисциплінарна наука, що вивчає відкриті системи з нелінійною поведінкою, які існують віддалено від рівноваги, схильні до «псевдохаотичної динаміки» та спроможні до самовизначеного породження складних структур. Остання властивість була названа самоорганізацією. Замість уявлення про точки рівноваги, що притаманно класичній науці, синергетика використовує уявлення про стійкі незрівноважені структури. Вона (синергетика) досліджує сумісну дію багатьох підсистем (переважно однакових або дещо різних видів), у результаті якої на макроскопічному рівні виникає нова структура (явище)

та її відповідне функціонування з результатом нової якості й рівня (1, с.15).

Питання про вдосконалення систем, що розроблені людиною, – головне в синергетиці. Оптимізація впорядкованості й організації особливо гостро постає в дослідженні глобальних проблем – енергетичних, екологічних, соціальних, економічних. Людина повинна грамотно й чітко визначати внутрішні якості системи, закони її розвитку тощо. І основною ідеєю синергетики є теза щодо принципової можливості виникнення порядку та організації того чи іншого явища із хаосу в процесі самоорганізації.

Сьогодні вченим усе частіше доводиться мати справу з явищами, де інтенсивніший зовнішній вплив призводить до якісно нової поведінки системи. Необхідне застосування інших методів до цих викликів, зокрема нелінійних математичних моделей. Аналіз таких моделей необхідний у вирішенні багатьох завдань, особливо в соціології, психології, екології та економіці тощо. Саме такий аналіз і є основним у синергетиці. Якщо врахувати, що синергетика – це міждисциплінарна наука, що сформувалася на стику багатьох галузей науки, то стає зрозуміло, що в економіці – науці про розвиток людини в суспільстві й навколишньому природному середовищі, і особливо у процесі виробництва, такий підхід, тобто синергетичний, є просто необхідним.

Синергетика пропонує нові бачення, можливості, способи та методи «спрощувати» реальність. Ця «нова простота» допомагає не «потонути» в деталях у вивченні-описуванні процесу, явища, однак подекуди виглядає достатньо незвично.

Отже, з'ясування законів побудови організації, вивчення виникнення сталості процесів-явищ та їхнього упорядкування є основним принципом синергетичного підходу до явищ-процесів, які штучно створює людина в будь-якій галузі життєдіяльності. Тому основним завданням, що поставила перед собою наука синергетика, стало вивчення, побудова та розвиток такого роду складних систем у будь-яких процесах, явищах тощо.

Синергетика досліджує якості цілого не як прямий підсумок його окремих складових-частин, а як результат, що має свої, інакші якості. Такий підхід є надсучасним у дослідженнях процесів-явищ і потребує цілісного, системного аналізу багатьох об'єктів із використанням актуальних технологій та методів досліджень. Особливо слід наголосити, що успіх у такому системному підході до дослідження надскладних систем, явищ та процесів (наприклад, екологічних систем) може бути лише

за умови знання внутрішніх характеристик системи та усебічного вивчення законів природи і постійних змін в її розвитку.

Загальною ознакою синергетики є дослідження динаміки будь-яких незворотних процесів та виникнення нових принципових рішень. На нашу думку, синергетика – це новітній підхід, на кшталт програми теоретичного дослідження самоорганізації явищ, процесів тощо, зокрема проблем розвитку суспільства як в історичному, так і в технолого-економічному напрямі. Така програма-підхід – це своєрідна форма теоретичного осмислення дійсності, форма організації того чи іншого явища, процесу, що відбувається в реальності та повинно прогнозуватися на майбутнє.

Синергетика – насамперед така точка зору на події, що відбуваються навколо (явища, процеси), яка докорінно відрізняється від традиційного детермінованого підходу, погляду, який існував у науці з часів Ньютона (класична наука). Вона інтерпретує наукові дані в новому, широко узагальненому, більш деталізованому та свідомому ракурсі, погляді; дає змогу враховувати численні нюанси, погляди, різноманітні поодинокі явища та все це узагальнювати в єдине бачення проблеми (2, с. 148-149).

В економіці синергізм – це додаткові економічні переваги, що утворюються у разі успішної співпраці (об'єднання) двох чи декількох підприємств (їхнього злиття чи поглинання). Джерелом цих переваг є ефективніше використання сукупного фінансового потенціалу, взаємодоповнення технологій та продукції, яку вони виробляють, можливість зниження рівня їхніх поточних витрат, зокрема адміністративних, та інші аналогічні чинники. Тобто наявний термін «синергізм» здебільшого визначається як процес, сумісна дія компонентів, складових тощо. А тому щодо синергетики як широкої науки він має дещо однобічне (вузьке) бачення й застосування. Адже синергетика як наука широко використовує складні системи рівнянь нелінійного характеру, що описують явища-процеси у зміні як у часі, так і в просторі. Ці системи рівнянь – основний інструмент дослідження в синергетиці.

Синергетика є новою, узагальнюючою наукою, що вивчає основні закони самоорганізації складних систем. Її визначають як науку про самоорганізацію. Останнє означає самовільне ускладнення форми або в загальному випадку – структури системи за зміни її параметрів. На нашу думку, основним є те, що нелінійні динамічні системи об'єднуються в єдине, нове, ціле утворення, сума складових якого не є звичайним, простим підсумком як за кількістю, так і за якістю. Це утворення є системою іншої організації або системою іншого рівня.

Системи, що розвиваються, завжди є відкритими, вони обмінюються речовинами, енергією як між собою, так й з середовищем, що їх оточує. Внаслідок цього відбуваються процеси локальної упорядкованості та самоорганізації. Якщо система надто незрівноважена, в ній починають домінувати такі фактори, які б не мали суттєвого значення в більш зрівноваженому стані. Коли система далека від рівноваги, на процеси активно впливають біфуркаційні механізми – наявність короткотермінових точок роздвоєння переходу до того чи іншого режиму системи. Водночас заздалегідь неможливо передбачити, яким шляхом це відбуватиметься.

Набувають розвитку комплексні, міждисциплінарні дослідження, нові методи пізнання, виділяються новітні, складніші типи об'єктів пізнання. Узагальнити їх, зрозуміти й оцінити взаємовплив, побудувати нову картину процесу-явища - і є основною метою синергетики. Отже, досліджувати синергетичні процеси без вивчення проблем, що традиційно належали до тієї чи іншої галузі-сфери наук окремо, неможливо. Майбутнє – лише в комплексному, міждисциплінарному підході до побудови синергетичних моделей явища-процесу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Якімцов В.В. Синергетичні дослідження в економіці: проблеми та перспективи: монографія. Львів: Панорама, 2018. 448 с.
2. В.О. Поколенко, О.М. Малихіна, Ю.А. Чуприна, М.В. Горбач, Т.В. Волошина. Інноваційна технологія оцінки якості менеджменту будівельних підрядних підприємств. Управління розвитком складних систем. – 2017. – Вип. 32. – С. 146 – 152.

*Марчук Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент,
Петренко Ганна Сисоївна, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

МЕТОДИКО-ПРИКЛАДНІ ЕТАПИ ОБЛІКУ ФІНАНСОВОГО РЕЗУЛЬТАТУ В ТРАНСФЕРТНОМУ ЦІНОУТВОРЕННІ: ПОДАТКОВИЙ ТА УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТИ

Трансфертна ціна в операціях між пов'язаними підприємствами є об'єктом маніпулювань, оскільки її рівень впливає на фінансові результати трьох суб'єктів (дочірнього підприємства-продавця, дочірнього

підприємства-покупця, материнського підприємства), і є основним предметом зовнішнього, внутрішнього і податкового аудиту зовнішньоекономічної діяльності.

В процесі здійснення контрольованих зовнішньоекономічних операцій між пов'язаними підприємствами внутрішній контроль цін має поширюватись на податкові та корпоративні ризики, які можуть виникнути за невідповідності цін щодо принципу «витягнутої руки» або корпоративних вимог групи компаній. В процесі компаративного аналізу методів трансфертного ціноутворення обґрунтовано декомпозицію сфер контролю і аудиту зовнішньоекономічних операцій між пов'язаними підприємствами на основі розмежування завдань податкового й управлінського контролю відповідно до ризиків викривлення ціни в операціях експорту та операціях імпорту (рис.1).

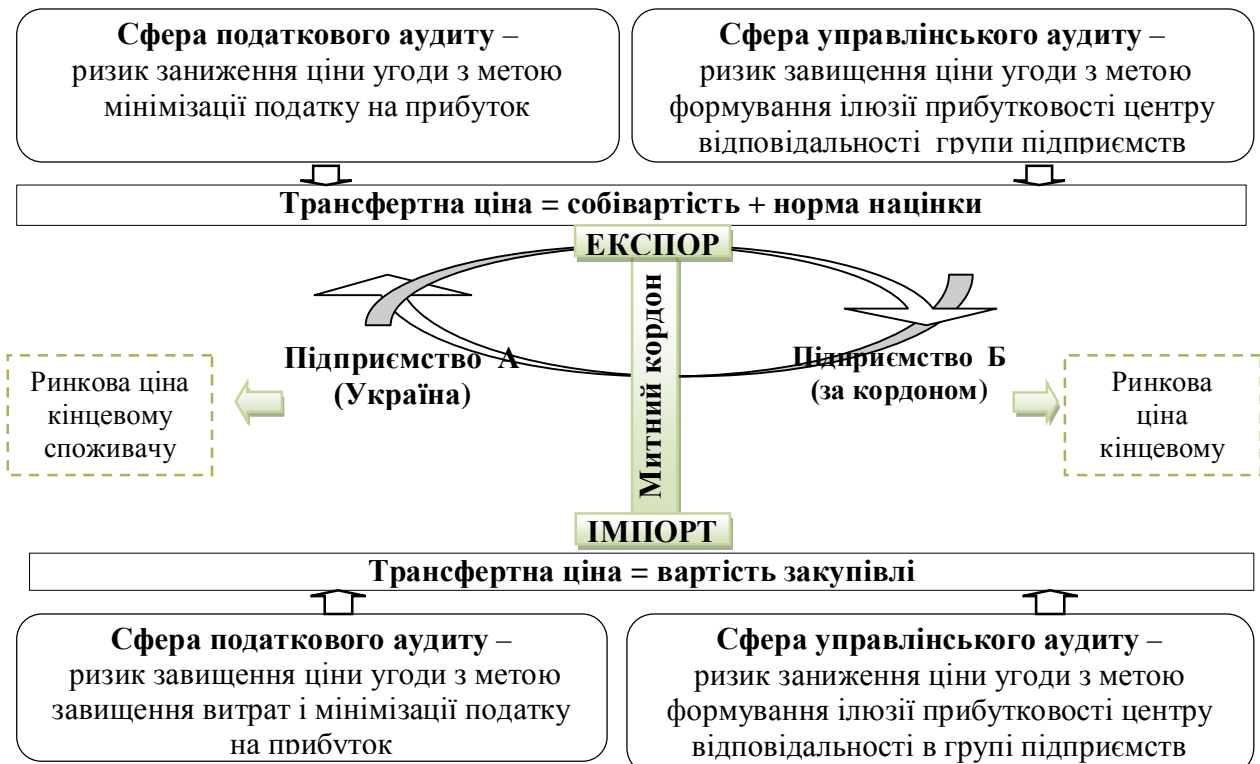

Рис. 1. Декомпозиція сфер аудиту зовнішньоекономічної діяльності між взаємопов'язаними підприємствами

Сфери податкового та управлінського контролю відрізняються залежно від типу зовнішньоекономічної операції (експорт, імпорт). До сфери податкового контролю віднесено перевірку операцій експорту на предмет заниження ціни угоди (заниження доходів та бази оподаткування), а операцій імпорту – на предмет завищення ціни угоди (завищення витрат і заниження бази оподаткування).

Під сферу корпоративного контролю підпадає перевірка операцій експорту на предмет завищення, а операцій імпорту – на предмет заниження ціни угод (з метою створення ілюзії прибутковості пов'язаного підприємства для власників групи компаній і ризиків зменшення загального чистого прибутку групи взаємопов'язаних підприємств) (1, с.88).

На основі аналізу ланцюжка формування вартості експортованого товару встановлено, що витрати кожного з етапів мають специфіку при віднесенні їх до собівартості товару (продукції, послуги). Витрати зовнішньоекономічної діяльності розподілено на групи залежно від рівня виникнення: прямі змінні витрати на рівні одиниці продукції; прямі постійні витрати на рівні контрольованої операції; прямі постійні витрати на рівні зовнішньоекономічної угоди; прямі постійні витрати на рівні зовнішньоекономічної діяльності. Виокремлення таких груп витрат дозволяє здійснювати послідовний аналіз процесу покриття постійних прямих витрат зовнішньоекономічної діяльності та визначати рівень проміжного фінансового результату (маржі) на кожному етапі.

У табл.1 наведено етапи покриття прямих постійних витрат зовнішньоекономічної діяльності на основі послідовного розрахунку проміжних показників маржі при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Таблиця 1

Етапи розрахунку прибутку від зовнішньоекономічної діяльності

Етапи	Проміжні показники розрахунку	Частка покриття витрат чистим доходом від реалізації
I етап	Ціна – Прямі змінні витрати на одиницю реалізації = Маржа одиниці (СМу)	Внесок у покриття всіх прямих постійних витрат ЗЕД підприємства
II етап	$СМ_n \times$ Обсяг реалізації за операцією – Прямі постійні витрати на рівні зовнішньоекономічної операції	Внесок у покриття прямих постійних витрат, які виникають на рівні зовнішньоекономічної угоди та ЗЕД підприємства
	= Маржа зовнішньоекономічної операції (СМо)	
III етап	$СМ_{o11} + СМ_{o12} + СМ_{o1i}$ – Прямі постійні витрати на рівні контракту	Внесок у покриття прямих постійних витрат, які виникають на рівні ЗЕД підприємства
	= Маржа зовнішньоекономічної угоди (СМа)	
IV етап	$СМ_{a1} + СМ_{a2} + СМ_{an}$ – Прямі постійні витрати на рівні ЗЕД	Внесок у покриття постійних витрат і формування прибутку підприємства
	= Операційний прибуток від ЗЕД у звітному періоді (ЕВІТ^F)	

n – кіл-ть контрактів, i – кіл-ть операцій ЗЕД за контрактом.

За результатами аналізу складу витрат, що виникають у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності, запропоновано методику визначення трансфертної ціни у контрольованій зовнішньоекономічній операції на основі маржі операцій. Трансфертна ціна розраховується за формулою (1):

$$TP = (DVC_u + DFC_u^{operation}) \times CM_{ratio}^{operation}, \quad (1)$$

де TP – трансфертна ціна, грн./од.; DVC_u – прямі змінні витрати на одиницю реалізованої продукції, грн./од.; $DFC_u^{operation}$ – прямі постійні витрати, які виникають на рівні здійснення зовнішньоекономічної операції, розподілені на одиницю реалізованої продукції, грн./од.; $CM_{ratio}^{operation}$ – відносний рівень маржі зовнішньоекономічних операцій підприємства, який розраховується за формулою (2):

$$CM_{ratio}^{operation} = \frac{I^F - DVC - DFC^{operation}}{DVC + DFC^{operation}} + 1, \quad (2)$$

де I^F – дохід від зовнішньоекономічної діяльності, грн.; DVC – прямі змінні витрати на виробництво та реалізацію продукції у зовнішньоекономічних операціях підприємства, грн.; $DFC^{operation}$ – прямі постійні витрати, які виникають на рівні зовнішньоекономічних операцій.

Сучасні трансформаційні зміни у сфері фінансового контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств в Україні призводять до виникнення методологічних проблем у звітуванні про контрольовані операції та обґрунтування відповідності зовнішньоекономічних операцій вимогам податкового аудиту. На основі групування витрат за організаційними рівнями їх виникнення розроблено форму управління звіту про фінансові результати зовнішньоекономічної діяльності підприємства в частині експорту власного виробництва.

Розмежовано управлінський і податковий підхід при встановленні цін у зовнішньоекономічних операціях між пов'язаними сторонами мита визначено відмінності, які виникають при паралельному веденні фінансового й управлінського обліку, що вимагає від керівництва підприємства узгодження цін на основі ідентифікації різниць у трансфертних цінах – трансфертних різниць.

Трансфертні різниці визначаються як різниці між двома трансфертними цінами на товар (продукцію, послугу) у контрольованій зовнішньоекономічній операції. Одна визначається для цілей формування звіту про контрольовані операції за даними фінансового обліку

(податковий підхід), а інша – за даними корпоративного управлінського обліку для бізнес-цілей (управлінський підхід).

Встановлено, оскільки трансфертна ціна містить дві основні складові – витрати та надбавку (прибуток), то і трансфертні різниці, які формуються при контрольованих зовнішньоекономічних операціях між пов'язаними підприємствами, можуть бути результатом відмінностей у методах зарахування витрат до собівартості (трансфертні різниці за експортом) та методах визначення норми надбавки до вартості закупівлі (трансфертна ціна за імпортом).

При зіставленні трансфертних різниць формуються контрольовані та неконтрольовані трансфертні різниці. Доведено, що контрольовані трансфертні різниці є об'єктом управління для менеджерів корпорації з метою їх мінімізації, а неконтрольовані пов'язані з об'єктивними чинниками та не можуть бути зменшені за управлінського впливу.

При зіставленні трансфертної ціни, визначеної за податковим підходом ($P^{ПКУ}$), та трансфертної ціни, визначеної за управлінським підходом ($P^{УО}$), може виникати додатна ($P^{ПКУ} > P^{УО}$) або від'ємна ($P^{ПКУ} < P^{УО}$) різниця. Залежно від типу операцій, в яких виникають додатні та від'ємні різниці, трансфертні різниці класифіковано на невідшкодовані й альтернативні. Невідшкодована трансфертна різниця формується у випадках, коли управлінська трансфертна ціна експорту перевищує податкову трансфертну ціну, та у випадках, коли податкова ціна імпорту перевищує управлінську ціну імпорту.

Встановлено, що невідшкодована трансфертна різниця має від'ємне значення і є частиною непокритих прямих постійних витрат, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, або недоотриманим доходом. Альтернативна трансфертна різниця виникає за умови, що управлінська трансфертна ціна імпорту перевищує податкову трансфертну ціну, а також коли податкова ціна експорту перевищує управлінську ціну експорту. Альтернативна трансфертна різниця відображає додатковий дохід від зовнішньоекономічної діяльності підприємства і є додатною (3, с.33).

На основі співвідношення трансфертних і курсових різниць за результатами проведення зовнішньоекономічних операцій запропоновано показники для аналізу покриття витрат за курсовими різницями.

У випадках наявності альтернативних трансфертних різниць та витрат за курсовими різницями доцільним є застосування коефіцієнта компенсації курсових різниць (ККР), який визначається за формулою (3):

$$KKP = \frac{ATP}{BKP}, \quad (3)$$

де АТР – альтернативні трансфертні різниці; ВКР – витрати за курсовими різницями.

За наявності невідшкодованих трансфертних різниць та доходів за курсовими різницями розраховується коефіцієнт компенсації трансфертних різниць (КТР) за формулою (4):

$$КТР = \frac{ДКР}{НТР}, \quad (4)$$

де ДКР – доходи за курсовими різницями; НТР – невідшкодовані трансфертні різниці.

Доведено, що запропоновані показники забезпечують оцінювання умов виконання зовнішньоекономічних контрактів і можуть бути використані як критерії ефективності управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства.

Список використаних джерел і літератури

1. Fesenko V.V., Vakulchyk O. M. Transformation of system of audit of foreign economic operations in the context of globalization: experience of Ukraine and development prospects. The economics of the XXI century: current state and development prospects. London: ScienceePublishing, 2018. P. 345–360
2. Марчук Ю.Л. Оптимізація джерел формування інвестиційних ресурсів та впровадження нових схем фінансування підприємств житлового будівництва [Текст] / Ю.Л. Марчук // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук. праць. – Вип. 30. У 3ч. Ч. 2 – К.: КНУБА, 2013. – С. 104 – 115
3. Марчук Ю.Л. Підвищення конкурентоспроможності України і її регіонів за умов відкритої економіки [Текст] / Ю.Л. Марчук // Управління розвитком складних систем: зб. наук. Праць – Вип. 20. У 2ч. Ч.2 – К.: КНУБА, 2014. – С. 109 – 114.

*Предун Костянтин Миронович, кандидат технічних наук, професор,
Шевчук Олена Михайлівна, старший науковий співробітник,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТЕХНІЧНІ ІНДИКАТОРИ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В умовах посилення євроінтеграційних процесів, здійснення структурних зрушень, науково-технічної, кадрово-інтелектуальної модернізації економіки України, необхідності переорієнтування на нові ринки, перед вітчизняними підприємствами машинобудування постає завдання забезпечення належного рівня економічної безпеки як умови утримання та нарощення своїх конкурентних позицій, підвищення фінансово-економічної ефективності та зростання стратегічної стійкості. Проте, забезпечення економічної безпеки підприємств машинобудування знаходиться на недостатньому рівні, що спричинено недосконалістю інструментарію управління нею, неспроможністю на основі його використання досягати поставлених завдань. Удосконалення організаційно-економічного забезпечення дозволить підприємствам машинобудування мінімізувати фінансово-економічні та репутаційні ризики діяльності, підвищити рівень інвестиційної привабливості та лояльності зацікавлених сторін, оптимізувати виконання основних, допоміжних та бізнес-процесів розвитку у частині безпечної їх реалізації.

Питанням сутності економічної безпеки та її забезпечення на підприємствах висвітлено у працях вітчизняних та іноземних учених, серед них варто відзначити дослідження О. Білоруса, О. Барановського, О. Власюка, Ю. Уса, Т. Васильціва, О. Судакової, В. Горбуліна, О. Ілляшенка, М. Геєця, І. Хоми, О. Чубакової, Є. Олейнікова, Л. Шемаєва, М. Піх, І. Нагорної, А. Штангрета, Г. Пазасєвої, І. Доценка, О. Маслак, С. Шкарлета, О. Орлика, В. Дергачової, В. Марченко, В. Мартиненка, І. Голікова, О. Анісімової та ін. Питання розвитку підприємств машинобудування у частині забезпечення їх економічної безпеки є предметом дослідження С. Войтка, О. Гавриша, М. Караїма, О. Орлика, О. Вовк, С. Тульчинської, М. Хаванової, А. Череп, М. Писаревського та ін. (1).

Віддаючи належне вагомому внеску науковців у дослідження управління економічною безпекою підприємств машинобудування, невирішеними залишаються завдання, пов'язані з науковим

обґрунтуванням та практичною реалізацією організаційно-економічного механізму управління нею з урахуванням сучасних підходів у менеджменті, змін умов здійснення господарської діяльності, зростання ступеню їхньої невизначеності та появи нових загроз для цих підприємств, необхідністю науково-методичного забезпечення процесу управління економічною безпекою на основі досягнення такого її рівня у процесі тактичного управління, який надасть можливість виконувати стратегічні завдання, зберігаючи здатність до самовідтворення, цілісності, гармонійного та стійкого розвитку.

На основі принципів комплементарності, у частині застосування наукових підходів до визначення змісту економічної безпеки було обґрунтовано, що вона є базовим структурним елементом економічної безпеки соціально-економічних систем вищих рівнів і характеризує результат реалізації здатності суб'єктів господарювання формувати та підтримувати умови захищеності у процесі своєї діяльності з метою оптимального розвитку і самовідтворення. Така здатність суб'єктів господарювання забезпечує формування умов для відтворення і розвитку систем вищого рівня.

Здійснено структурну декомпозицію складових економічної безпеки підприємств на основі використання структурно-функціонального та системного підходів і визначено, що вони, насамперед, відображують логіку організації, взаємозалежність та цільову спрямованість використання матеріальних, фінансових, кадрово-інтелектуальних ресурсів і можливостей, канали взаємодії у самій структурі підприємств та поза їхніми межами при здійсненні відповідних транзакцій у процесі діяльності. При цьому, рівень організації та результат реалізації тактичних управлінських рішень у частині забезпечення економічної безпеки закладає умови для раціонального виконання поставлених стратегічних завдань діяльності підприємств.

Досягнення такого рівня економічної безпеки прямо залежить від здатності підприємства реагувати на загрози середовища його діяльності і, таким чином, створення відповідних умов захищеності, тобто мінімізації впливу загроз, небезпек і недопущення фінансово-економічних та репутаційних ризиків, виявлення і використання можливостей. З цих позицій визначено, що умови захищеності підприємства залежать від впливу факторів, які можуть мати характер об'єктивних (визначаються законами соціально-економічного розвитку, природи, рівнем розвитку інституціонального середовища) і суб'єктивних (визначаються потребами,

поведінкою, мотивами і інтересами зацікавлених сторін), екзо- та ендогенних, характеризуються значною мінливістю, складністю прогнозування. Такий їх поділ є базовим у класифікації факторів загроз економічній безпеці підприємств. І саме вектор та інтенсивність їхнього впливу, характер наслідків з урахуванням результатів реагування на рівні суб'єктів господарювання формує небезпеки чи призводить до настання ризиків або створює можливості їхнього подальшого розвитку (2).

Даний підхід дозволив визначити економічну безпеку підприємства як такий поточний стан, при якому підтримується відтворення усіх бізнес-процесів, забезпечується здатність адаптуватись до умов середовища з найменшими витратами з урахуванням наявних ресурсів і можливостей, а також взаємоузгодження інтересів стейкхолдерів у процесі управління відповідними функціональними складовими для досягнення завдань стратегічного розвитку.

Характеристики системності, структурованості, відкритості, керованості та самоорганізації діяльності, цільової орієнтації досягнення інтересів підприємств передбачають, що управлінський вплив на економічну безпеку забезпечується на основі реалізації відповідного організаційно-економічного механізму управління. Під ним розуміється такий спосіб тактичного забезпечення функціонування підприємств у відповідних умовах середовища, адаптації до них, який дозволяє мінімізувати негативні наслідки впливу на бізнес-процеси, зменшувати ступінь конфліктності між усіма ланками, внутрішніми і зовнішніми стейкхолдерами, забезпечувати стійкість, ефективність використання ресурсів та можливостей, тобто підтримання умов свого безпечного відтворення.

На рис. 1. представлено структурні складові організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств. Систематизовано основні методи, інструменти та завдання реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств, що відображають як окремі функціональні елементи економічної безпеки, так і її як цілісну динамічну систему та об'єкт управління.

У процесі дослідження обґрунтовано, що ефективність управління економічною безпекою підприємств має оцінюватись за результатами реалізації організаційно-економічного механізму, що виражається у досягненні відповідних показників функціональних складових та забезпеченні їх динаміки, що і визначатиме подальші умови розвитку,

ефективне використання ресурсів, реалізацію можливостей, стійкість та довгострокову лояльність.

На цій основі запропоновано здійснювати оцінювання ефективності організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємства за результативним підходом на базі інструментарію теорії нейронних мереж.

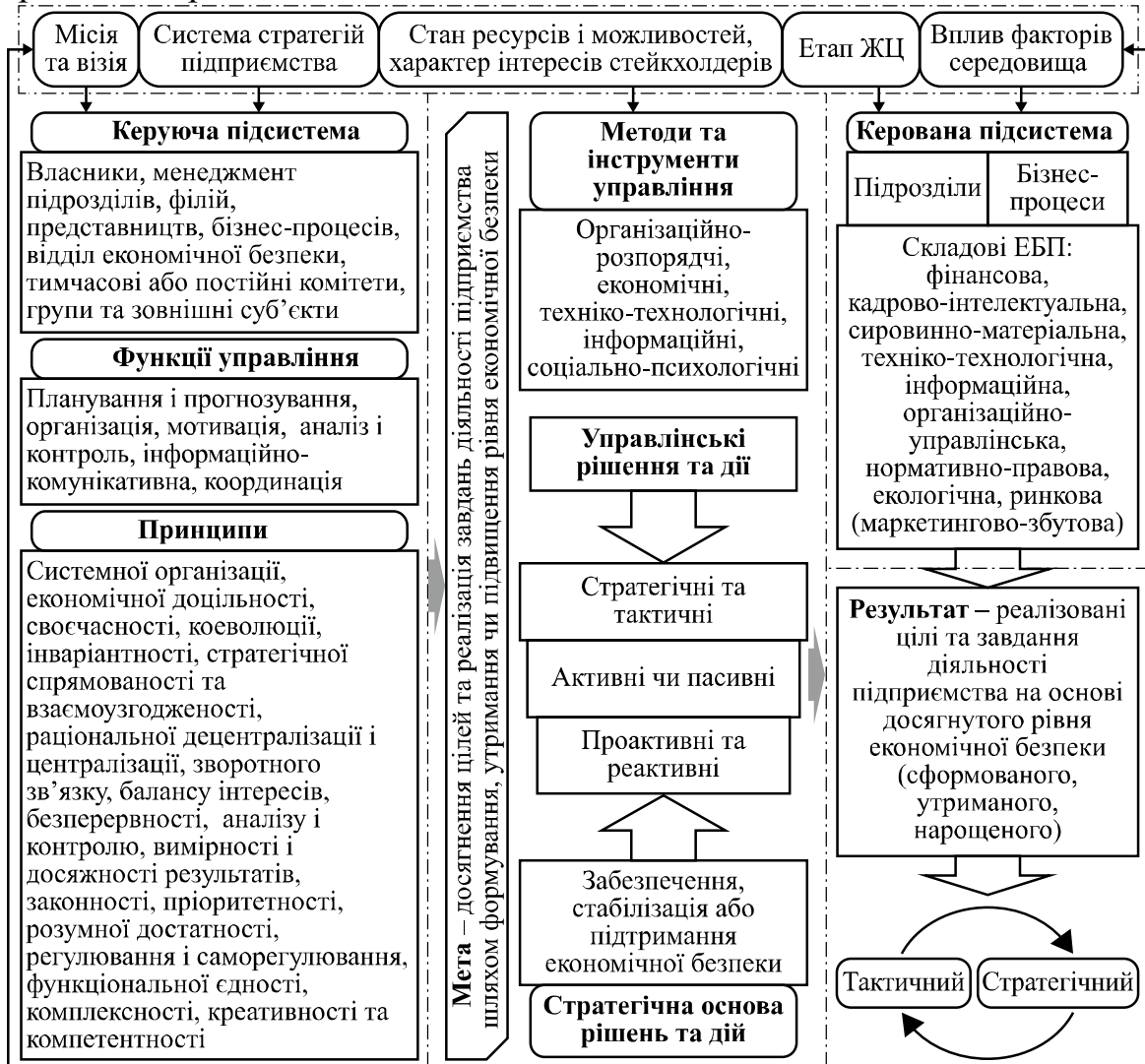

Рисунок 1 – Організаційно-економічний механізм управління економічною безпекою підприємства

Визначено, що такий підхід дозволяє отримувати якісну аналітичну базу в умовах обмеженої або «зашумленої» (неточної, надмірної) інформації, максимально налаштовувати параметри оціночної моделі щодо реальних процесів, прогнозувати їх поведінку і вказувати на ті з них, які потребують підвищеної уваги власників та менеджменту, а також

враховувати у процесі прийняття управлінських рішень. Уточнено принципи та обґрунтовано систему показників оцінювання ефективності реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств з їх поділом на індикатори (характеризують результати тактичного управління) та цільові показники (характеризують стратегічні цілі). Систему показників-індикаторів сформовано за функціональними складовими економічної безпеки підприємства. До цільових показників віднесено ті, що визначають ефективність використання ресурсів і компетенцій (коефіцієнт матеріаломісткості, коефіцієнт фондівіддачі, продуктивність праці, коефіцієнт ефективності управління), та ті, що характеризують тенденції забезпечення стійкості, цілісності підприємства як системи (коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт q-Тобіна) і тенденції розвитку (температура приросту прибутку та температура приросту реалізації продукції). У сукупності позитивна динаміка тактичних показників є індикатором створених умов для стратегічного стану економічної безпеки підприємств.

Список використаних джерел і літератури

1. Ушацький С.А. Управління інвестиційною привабливістю будівельних організацій з метою посилення їх конкурентоспроможності / С.А. Ушацький, О.М. Коренюгіна // Містобудування та терит. планування. – К.: КНУБА, 2007. - Вип. 27. - С. 332-337.

2. Салига С.Я. Економічне обґрунтування інвестиційних проектів промислових підприємств: Монографія / С.Я. Салига, К.С. Салига, Л.І. Кирилова.– Запоріжжя: Гуманіт. ун-т. Запоріж. ін-т держ. та муніцип. упр., 2005. - 170 с.

*Рижаків Дмитро Андрійович, кандидат економічних наук,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

УЗГОДЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПЛАТФОРМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ТЕОРІЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ

Моделювання складних систем, що розвиваються, як природних, технічних, так і гуманітарних, економічних, стає у XXI столітті магістральним міждисциплінарним напрямом науки (синергетики). Тому необхідно чітко представляти принципи та засоби (технології) підходів до моделювання таких систем.

Основні методологічні принципи синергетики обираються за декількома критеріями:

1. Принципи методології синергетики можуть, а здебільшого й повинні, розміщуватися у такій залежності, щоб вони могли бути визначеними один через одного.

2. Можна моделювати, будувати системи складних явищ, процесів у різних системах координат, у різному вимірі. Тоді виникає проблема переведення таких систем із однієї системи координат в іншу.

3. Принципів має бути достатня, але не надто велика кількість. Людина, що їх застосовує, не матиме змоги одночасно відстежувати їхнє дотримання в реальному моделюванні.

4. Системність, системний підхід до вивчення складних процесів, явищ тощо. Це необхідна умова (принцип) методології синергетичних досліджень сьогодні у будь-яких сферах їхнього застосування.

Методологічні принципи синергетики, які породжують принципи «становлення» – це нелінійність, незамкненість, несталість. Основним принципом – правилом нелінійності є порушення принципу суперпропозиції в деякому явищі (процесі): результат додавання впливів на систему не є додаванням результатів цих впливів. Результати причин не можна додавати. Це означає, що результат додавання причин не дорівнює сумі результатів причин (1, с.98).

У процесах аналізу і синтезу складників нелінійних систем, які самоорганізуються, результативний висновок – відповідь може бути визначена не простим додаванням ефектів кожної складової, а в синергетичний спосіб – узагальнений, синтезувальний вплив як кожної складової окремо, так і більшою мірою їхньої узагальнюючої дії.

Такий підхід у економічних дослідженнях вкрай необхідний, але, на жаль, наразі ще не знайшов широкого вжитку навіть у наукових дослідженнях. По суті, це новітній підхід до вивчення економічних процесів, який є дискусійним, але необхідним для сучасного осмислення та узагальнення процесів економічного розвитку суспільства. Сьогодні в умовах прискореного й нестабільного розвитку світу і, зокрема, економічних процесів синергетика та її методологічний апарат відіграють, на наш погляд, визначальну роль.

Значення людського чинника в природничо-науковій картині світу набуває все значущішого характеру, адже його вплив стає настільки суттєвим, що може докорінно змінити не лише середовище, де живе людина сьогодні, а й інші сфери існування Всесвіту (включно з космосом) (1, с.56).

Картина світу – системне утворення, тому її зміна не може бути відображена єдиним, навіть найгеніальнішим відкриттям, – це низка, система (серія) взаємопов'язаних відкриттів. Це особлива форма теоретичного знання, що репрезентує предмет дослідження науки відповідно до певного етапу її історичного розвитку, за допомогою якої інтегруються й систематизуються конкретні знання, отримані в різних галузях.

Із науковою картиною світу пов'язують широкий спектр знань про природу, Всесвіт, космос, міжкосмічний простір тощо. Структура наукової картини світу пропонує центральну теоретичну основу (ядро), фундаментальні дослідження, окремі теоретичні моделі, які постійно змінюються, трансформуються, добудовуються тощо. Наукова картина світу має парадигмальний характер, адже вона складає систему принципів освоєння світу. Її зміст зумовлює спосіб бачення світу, оскільки впливає на формування соціокультурних, етичних, моральних, логічних, методологічних норм наукового дослідження. Наукова картина світу – це не просто сума чи набір окремих знань, це результат їхньої взаємодії у вигляді нової цілісності, тобто синергетичної системи (рис. 1). Із цим пов'язана така характеристика наукової картини світу, як її системність. Призначення наукової картини світу як зведення уявлень, відомостей полягає у забезпеченні синтезу знань. Звідси випливає (виникає) її інтегративна функція.

Рис. 1. Наукова картина світу XVII – XX століття.

Оскільки об'єктом дослідження стають складні системи, усе більш багаторівневі, з якими проводити експерименти дуже складно або майже неможливо, то найважливішим інструментом науково-дослідної діяльності стає математичне моделювання. Його сутність полягає в тому, що вихідний об'єкт замінюють (відображають) математичною моделлю, експериментування, дослідження з якою можливе за допомогою застосування сучасної комп'ютерної техніки й технологій.

Основним постулатом синергетики в постнекласичній картині світу є те, що об'єкт – це не те, що існує на теперешній момент, а те, що виникає у майбутньому. Згідно зі синергетикою у світі немає тих універсальних законів, які б зробили можливим його пізнання в класичному сенсі. Це означає деонтологізацію (втрату корінних інтуїтивних осмислень) знань, що існували попередньо, посилення ролі суб'єкта в процесі пізнання, яке й може бути інтерпретоване як заперечення реальності об'єкта. Ускладнюються питання про критерії реальності, розмежування та встановлення меж між реальним і уявним, вигаданим (2, с.39).

Такі самі правила-принципи допускає й наука синергетика. Тому застосування постнекласичного виміру сучасної науки ще й часто називають синергетичним або таким, що сприяє утвердженню нового світогляду світосприйняття, нової методології пізнання, прискорює розпад класичних лінійних моделей явищ, процесів, розробці нових підходів до дослідження сучасних процесів розвитку, розробці альтернативних, варіабельних рішень у пошуках наукових ідей, припущень тощо, того, що можна назвати вибором. Відповідно до принципу системності наукового

пізнання цю діяльність розглядають як складноорганізовану мережу (низку) різноманітних актів систематичного перетворення об'єктів, коли результати (продукти) однієї діяльності переходять в інші і стають її компонентами.

Становлення постнекласичної науки не призводить до суцільного знищення всіх уявлень та знань попередніх етапів класичної й некласичної науки. Вони використовуватимуться в деяких ситуаціях, але вже не будуть домінуючими догмами, аксіомами. Новий постнекласичний тип раціональності активно використовує нові орієнтації: нелінійність, необоротність, нерівновага, несталість, хаосність. У новому, розширеному понятті «раціональність» мають місце такі категорії-поняття, як «інтуїція», «невизначеність», «припущення», «допущення», «ефективність», «вірогідність», «штучний інтелект», «кіборг-відносини». І людина входить у картину світу не просто як її активний учасник, а як системоутворювальний компонент, принцип, поведінка й мислення якого неодмінно впливатимуть на вивчення процесу, явища.

Такий стан сучасної постнекласичної картини світу та науки, яка сьогодні розвивається достатньо швидкими темпами, свідчить про їхню незакінченість, про те, що їхній розвиток продовжується як у просторі, так і в часі. Економіка як така, економіка як наука стала найпершим і найважливішим полігоном застосування синергетичних принципів, підходів до її розвитку, адже задачі економіки – це завдання існування і процвітання людства.

Виходячи із зазначеного, було сформульовано основні поняття методології синергетики та методи, що застосовуються в синергетичних дослідженнях. Методологічно синергетика відкрита до тих нових концепцій, що формуються в окремих дисциплінах. Синергетика спадкоємна, адже належить до міждисциплінарних наук і базується на методичних основах математики, кібернетики, філософії тощо. Також синергетика самозастосовувана, оскільки описує складні процеси, явища тощо, виходячи зі сучасного бачення та пізнання світу.

Синергетична методологія – це методологія міждисциплінарної комунікації та моделювання сучасної реальності. Вона відкрита до нових поглядів, знань, методів дослідження та пізнання світу – адаптивна методологія становлення та прогнозування найскладніших процесів і явищ.

Список використаних джерел і літератури

1. Якімцов В.В. Синергетичні дослідження в економіці: проблеми та перспективи: монографія. Львів: Панорама, 2018. 448 с.
2. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: [Навчальний посібник] / Терещенко О.О. - К. : КНЕУ, 2013, 407 с.

*Трач Роман Володимирович, кандидат економічних наук, докторант,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПОБУДОВА «РЕАЛЬНОЇ» МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА СТРУКТУРНО- ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Узагальнююча більшість реальних систем, що існують і розвиваються, – це відкриті самоорганізовані системи. Щоб систему можна було розглядати як самоорганізовану, вона повинна мати як мінімум такі характеристики: 1. Система повинна бути термодинамічно відкритою; 2. Системи, що самоорганізуються, описуються динамічними нелінійними рівняннями; 3. Мають місце відхилення значень системи від рівноваги; 4. Процеси в системі повинні відбуватися кооперативно, взаємопов'язано.

Еволюційна теорія і створена на її основі концепція біосфери та ноосфери Вернадського роблять істотний внесок в обґрунтування ідей універсальної взаємопов'язаності усіх процесів і демонструють незворотний характер еволюційних процесів з урахуванням у них фактора часу.

На нашу думку, система – це множина елементів, які її (систему) утворюють, мають відповідні відношення та зв'язки як між собою, так і до цілісної характеристики системи. Вона має певні характеристики в просторі й часі, а також спроможність до самоорганізування. Система існує як єдине ціле, сукупність елементів у ній взаємопов'язана та взаємодіє й функціонує заради необхідності збереження цілого.

Існування системи схематично представлено на рис. 1, де усі необхідні умови взаємопов'язані та описуються єдиним алгоритмом рішення. У своєму дослідженні ми розглядаємо систему як взаємопов'язаний комплекс матеріальних об'єктів (передусім процеси

матеріального характеру) та їхній стан – конкретні характеристики процесів матеріального виробництва (переважно це економічні характеристики-показники ресурсно-сировинної та управлінської бази матеріального виробництва).

У нашому дослідженні будь-яка побудова системи (моделей) має основну мету – визначити ціль для побудови й розв’язання означених математичних виразів. Розгляд систем у дослідженні має вектор на аналіз та будівництво їх як математичних моделей і має прагматично-практичну мету їхнього функціонування. Ми будемо, представляємо наші системи як стабільні характеристики того чи іншого явища-процесу, так і в їхньому русі – з урахуванням часу. Отже, стан системи стає основною складовою її побудови як математичної моделі.

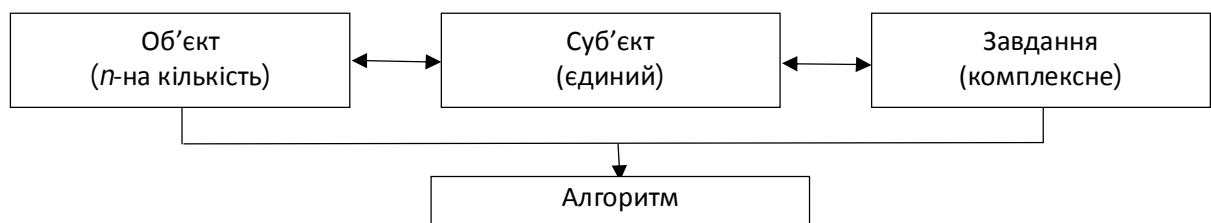

Рис. 1. Умови існування системи.

Суттєвим є те, що система – цілісне утворення і її загальні властивості не є простою алгебраїчною сумою властивостей елементів. Це основна умова системи – первинність цілого. І хоча властивості системи залежать від властивостей її елементів-складових, у сукупному їхньому існуванні в системі вона набуває якісно нових функцій (1, с.90).

На практиці всі економічні моделі – гомоморфні, адже вони дещо спрощено, односторонньо представляють економічні процеси та об'єкти. На нашу думку, за допомогою науки та законів синергетики це можна змінити. Метою теорії систем і системного аналізу у нашому дослідженні є пошук принципів, загальних для різних складних об'єктів, на основі встановлення емпіричними дослідженнями їхніх функцій, динаміки, ізоморфізму зі забезпеченням разом синергетичного ефекту.

Сучасну економіку, підприємництво ми розглядаємо як відкриту нелінійну систему у взаємодії з процесами соціального та природного розвитку (рис. 2) – з процесами, що відбуваються як у живій, так і в неживій природі-просторі, у процесах розвитку людства.

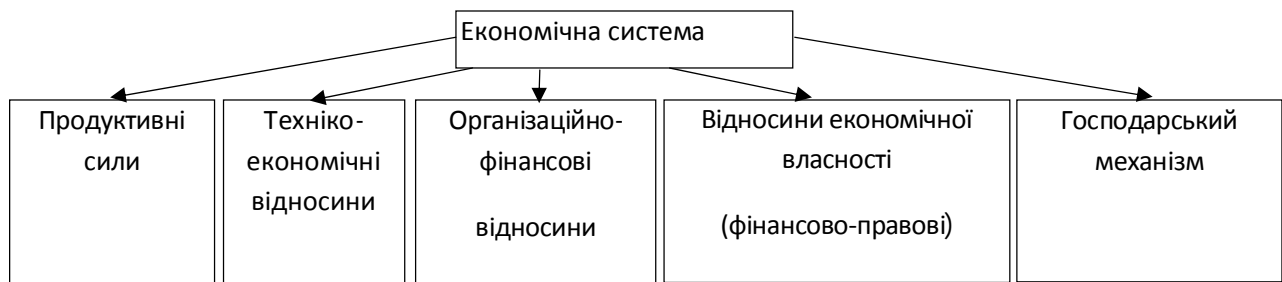

Рис. 2. Структура економічної системи.

Функціонування економічної (соціально-економічної) системи можна розглядати як неперервний процес виникнення та усунення розбіжностей (конфліктів) між її елементами й довкіллям, а умовою її існування і розвитку, удосконалення є наявність механізмів подолання цих конфліктів, які у свою чергу можуть будуватися на основі принципово різних підходів.

Принципи синергетики в економіці (бізнесі), діяльності як малих, так і великих підприємств, галузей виробництва, а навіть і в розвитку суспільства загалом є рушійною силою подальшого існування життєдіяльності.

Під соціо-еколого-економічною системою, маємо на увазі складну динамічну систему, яка охоплює процеси виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ, а також соціально-екологічних ресурсів, потреб, можливостей як у конкретних обставинах (визначеному терміні, часі, просторі), так і в перспективі. Такі системи складаються переважно із визначених, керованих підсистем – соціальної, екологічної, економічної, які є у свою чергу складовою загального, інтегрального, синергетичного (2, с.237).

Сьогодні найперспективнішим і сучасним методом дослідження таких систем вважається синергетичний підхід, де функціонування системи розглядається як безперервний процес виникнення та подолання суперечностей (конфліктів) між її елементами і довкіллям, а умовою існування й розвитку системи є наявність механізмів усунення цих суперечностей. Сутність синергетичного підходу до ефективного управління системою полягає в тому, що він орієнтований не на цілі суб'єкта управлінської діяльності, а на те, що притаманне (характерне) саме системі, тобто на її власні закони еволюції та самоорганізації. Результатом самоорганізації стає виникнення, взаємодія нових структур

(елементів), наприклад, злиття або регенерація (перетворення) динамічних об'єктів (підсистем, елементів) з простих, елементарних у складніші.

Список використаних джерел і літератури

1. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств : [підручник] за ред. А. М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
2. Фісун А.О. Формування ринку нововведень : Моногр. / А. О. Фісун. - К. : Культурол. ПП "Борівітер", 2002. - 239 с. - Библиогр.: с. 237-238 – укр

*Чуприна Христина Миколаївна, кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Забезпечення конкурентоспроможного розвитку підприємств та ефективності функціонування в умовах об'єднання територіальних громад з врахуванням дії всіх територіальних чинників неможливе без розробки та застосування методології управління, яка визначає ці процеси. В свою чергу, ефективний розвиток суспільства передбачає стабільне функціонування всіх галузей економіки в масштабах України, виробничої і невиробничої сфер та їх висхідний, поступальний рух. Для послідовного і логічного розгляду цих завдань запропоновано досліджувати ці проблеми та проблеми управління через вплив організаційно-економічних та технологічних чинників на фінансову та господарську стабільність функціонування підприємств в умовах ОТГ (рис.1.).

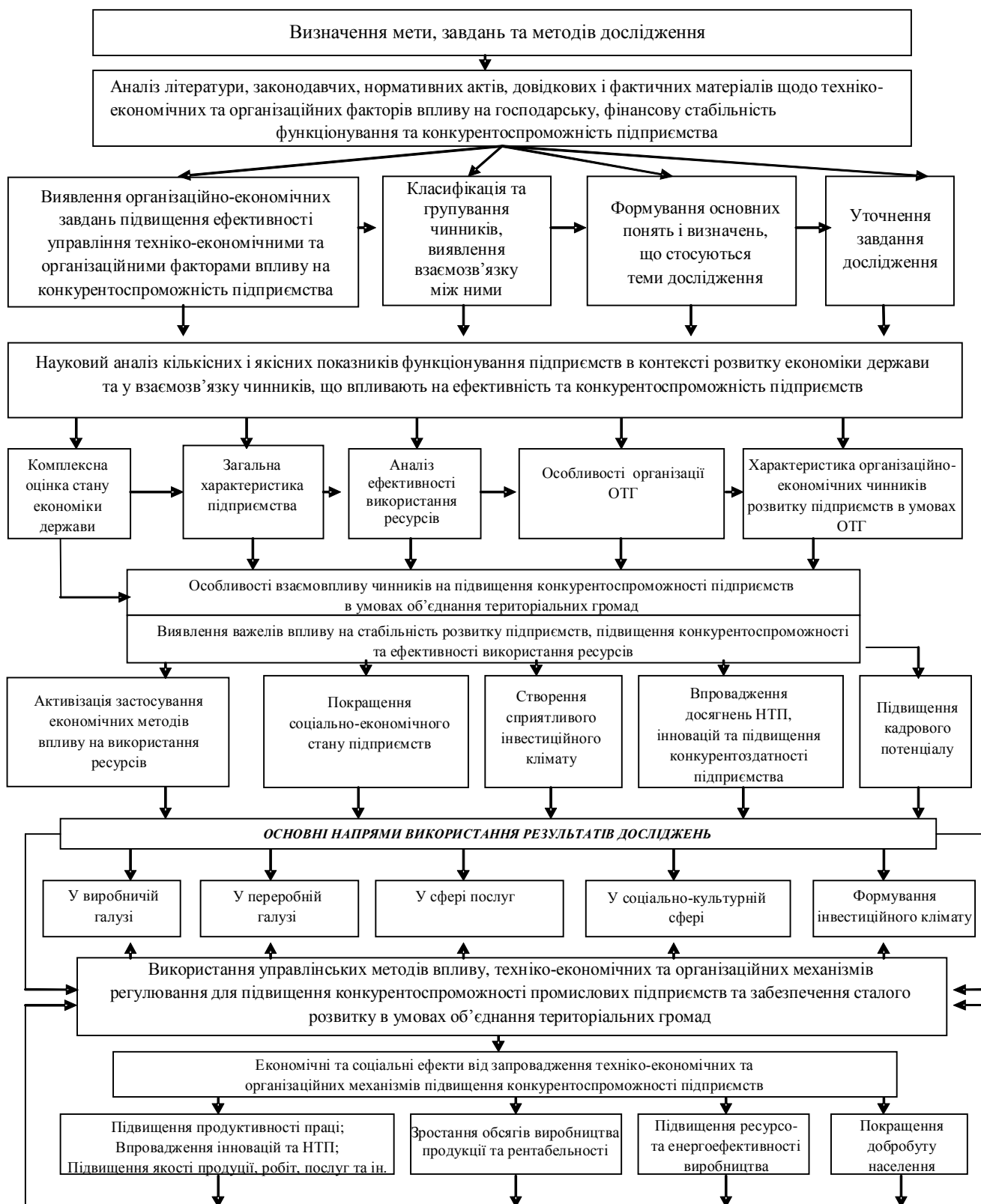

Рис. 1. Структурна схема методології підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства в умовах об'єднання територіальних громад

Особливістю зовнішніх станів є їх зміна як відповідь на зміну станів промислового підприємства. Наприклад, якщо промислове підприємство здійснило заходи з розвитку маркетингової сфери, то у відповідь його конкуренти можуть знизити ціни на свою продукцію, через що зміняться витрати ресурсів на подальші заходи промислового підприємства. Таким чином, граф стає динамічним. Модель, що описує граф заходів для розвитку промислового підприємства в умовах зовнішніх складних криз має вигляд (формули 1-4) (1):

$$S'' = \{S''_{n,m}\}, n = 1, \dots, N, m = 1, \dots, M_n, \quad (1)$$

$$S''_{n,m} = (H_{n,1}, \dots, H_{n,b}, \dots, H_{n,B_n}), b = 1, \dots, B_n, \quad (2)$$

$$Z'' = \{Z''_{n,m-f,g}(E_q)\}, q = 1, \dots, Q, \quad (3)$$

$$Z''_{n,m-f,g}(E_q) = (R^w(E_q), T^w(E_q)), \quad (4)$$

де S'' – множина станів промислового підприємства, що характеризує етапи стратегії розвитку промислового підприємства в умовах зовнішньої складної кризи; $S''_{n,m}$ – стан промислового підприємства, що характеризує m -ий етап стратегії розвитку промислового підприємства в умовах зовнішньої складної кризи для n -го напрямку антикризових заходів; $H_{n,m}$ – показник, що характеризує результати зовнішніх антикризових заходів за n -им напрямом для m -го етапу; Z'' – множина антикризових заходів розвитку промислового підприємства в умовах зовнішньої складної кризи; $Z''_{n,m-f,g}(E_q)$ – антикризовий захід для переходу від m -го стану на n -му напрямі до g -го стану на f -му напрямі, який залежить від значення зовнішнього стану E_q ; $R^w(E_q)$ – ресурси, необхідні для реалізації w -го антикризового заходу при переході від m -го стану на n -му напрямі до g -го стану на f -му напрямі, та які залежать від значення зовнішнього стану E_q ; $T^w(E_q)$ – час, який займе реалізація w -го антикризового заходу щодо переходу від m -го стану на n -му напрямі до g -го стану на f -му напрямі та які залежать від значення зовнішнього стану

E_q ; N – кількість напрямів антикризових заходів; M_n – загальна кількість етапів розвитку промислового підприємства в умовах зовнішньої складної кризи на n -му напрямі антикризових заходів; B_n – кількість характеристик, що використовуються на n -му напрямі антикризових заходів; E_q – стан q -го зовнішнього суб'єкта; E_q^{in} – зворотній вплив q -го зовнішнього суб'єкта; E_q^{out} – вхідний вплив q -го зовнішнього суб'єкта; Q – кількість зовнішніх суб'єктів, які впливають на заходи з розвитку промислового підприємства при зовнішніх складних кризах (2).

Як і для випадку пошуку рішень для розвитку в умовах складних внутрішніх криз, для графу заходів для розвитку промислового підприємства в умовах зовнішніх складних криз необхідно знайти мінімальне зв'язане дерево, для чого може бути використано алгоритми Лю-Чу або Диница. Але, на відміну від класичних варіантів цих алгоритмів, необхідно на кожному кроці алгоритму перераховувати значення вартості заходів у залежності від станів зовнішніх суб'єктів.

Таким чином, розроблена модель формування системи заходів для розвитку промислового підприємства в умовах зовнішніх складних криз дає можливість встановити послідовність реалізації плану розвитку підприємства шляхом знаходження мінімального зв'язного дерева на графі та з врахуванням реакцій зовнішніх суб'єктів на дії промислового підприємства.

Список використаних джерел і літератури

1. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1999. — С. 5.
2. Федоренко В. Г. Інвестознавство: Підручник. — К.: МАУП, 2004. — 477с.
3. Федоренко В. Г., Бондаренко Є. В. Будівництво та інвестиції в Україні / КНУБА / В.Г. Федоренко (ред.). — К. : Знання, 1998. — 173с.

*Якимчук Ірина Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент,
Демочані Олена Едуардівна, аспірантка,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

БАГАТОМОДАЛЬНИЙ ТА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХОДИ ЯК БАЗИ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Діючі методи обструкції неспостережуваній економіці не забезпечують глибоких якісних змін, а стандартні підходи влади протидії цьому негативному явищу не мають бажаних результатів. Запропоновано як основу інституційної модернізації багатомодальний та ризик-орієнтований підходи. У цьому зв'язку розроблено та обґрунтовано алгоритм протидії суб'єктам господарювання, які проводять неспостережувані економічні операції (рис. 1). Побудова цього алгоритму включає в себе два основні принципи: 1) витрати алгоритмізації повинні бути мінімальними; 2) складові (кроки) алгоритму мають бути логічно "вмонтовуваними" в модель раціонального функціонування суб'єктів господарювання. Хотілося б відзначити, що при застосуванні подібних алгоритмів важливого значення набуває фактор економії часу. Адже очевидно, що процеси протидії неспостережуваним економічним процесам об'єктивно повинні бути узгоджені з тривалістю інституційних змін (в нашому випадку інституційною модернізацією). І в цьому аспекті фактор часу досить часто набуває критичного значення.

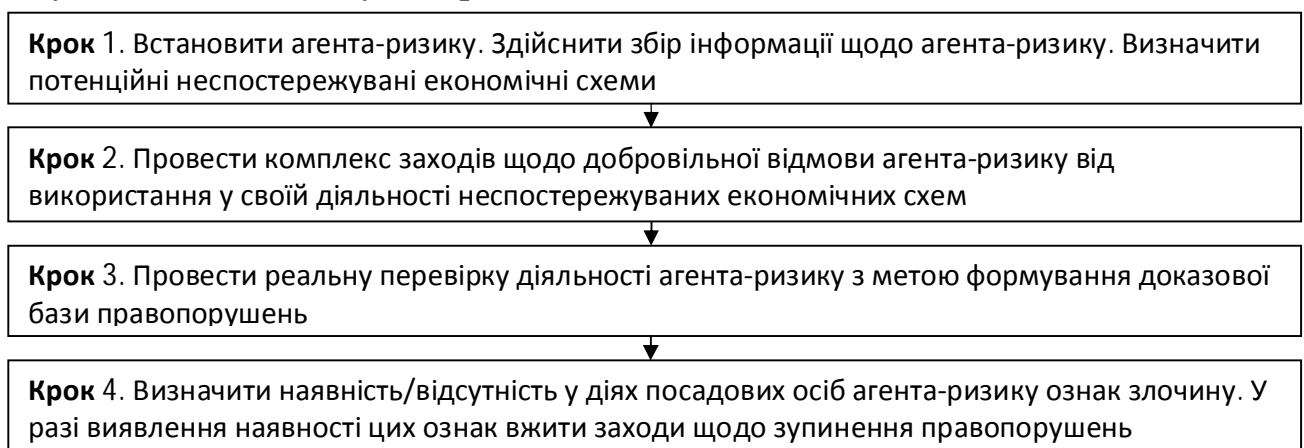

Рис. 1. Елементарний алгоритм руйнування неспостережуваних схем економічної поведінки*

Окремо в роботі досліджено вітчизняну і галузеву практику державно-приватного партнерства саме у контексті детермінації неспостережуваних економічних процесів. Так, проведений аналіз змісту основних переваг та втрат від дії імпліцитних державно-приватних партнерств засвідчив, що такі партнерства мають різну природу утворення, але масштабність та інтенсивність їх проявів, по суті, є віддзеркаленням суперечливості розвитку системи державного регулювання економіки. Слід відзначити, що надзвичайно поширеними є форми таких партнерств під час мобілізації коштів до бюджетів різних рівнів, де діяльність окремих представників органів влади може виступати безпосередньо дисфункціональним фактором. В результаті це перешкоджає процесам оптимального розподілу коштів між рівнями бюджетної системи, ускладнює процеси побудови короткострокових та/або довгострокових прогнозів соціально-економічного розвитку та ін. Згадані негативні ефекти можуть бути відображені у вигляді моделі (рис. 8) взаємодії влади (у першу чергу мова йде за органи стягнення) та вищого менеджменту підприємств аграрної сфери при сплаті податків. Суть моделі полягає у взаємозалежності влади і бізнесу. Так, бізнес активно бере участь у проведенні надмірної та/або помилкової сплати податків та зборів до бюджету, а влада, в свою чергу, впливає на створення сприятливого клімату для підприємства (зменшення перевірок, надання специфічної інформації, приховування порушень законодавства та ін.). Як наслідок, це породжує цілий спектр лавиноподібних неспостережуваних економічних процесів (1).

На підставі аналізу наукових джерел встановлено такі основні механізми виникнення інститутів: запозичення, спонтанний винахід та свідоме проектування. Досліджено теоретико-методологічний механізм становлення репрезентативного економічного інституту в контексті системи управління інституційними змінами (рис. 2).

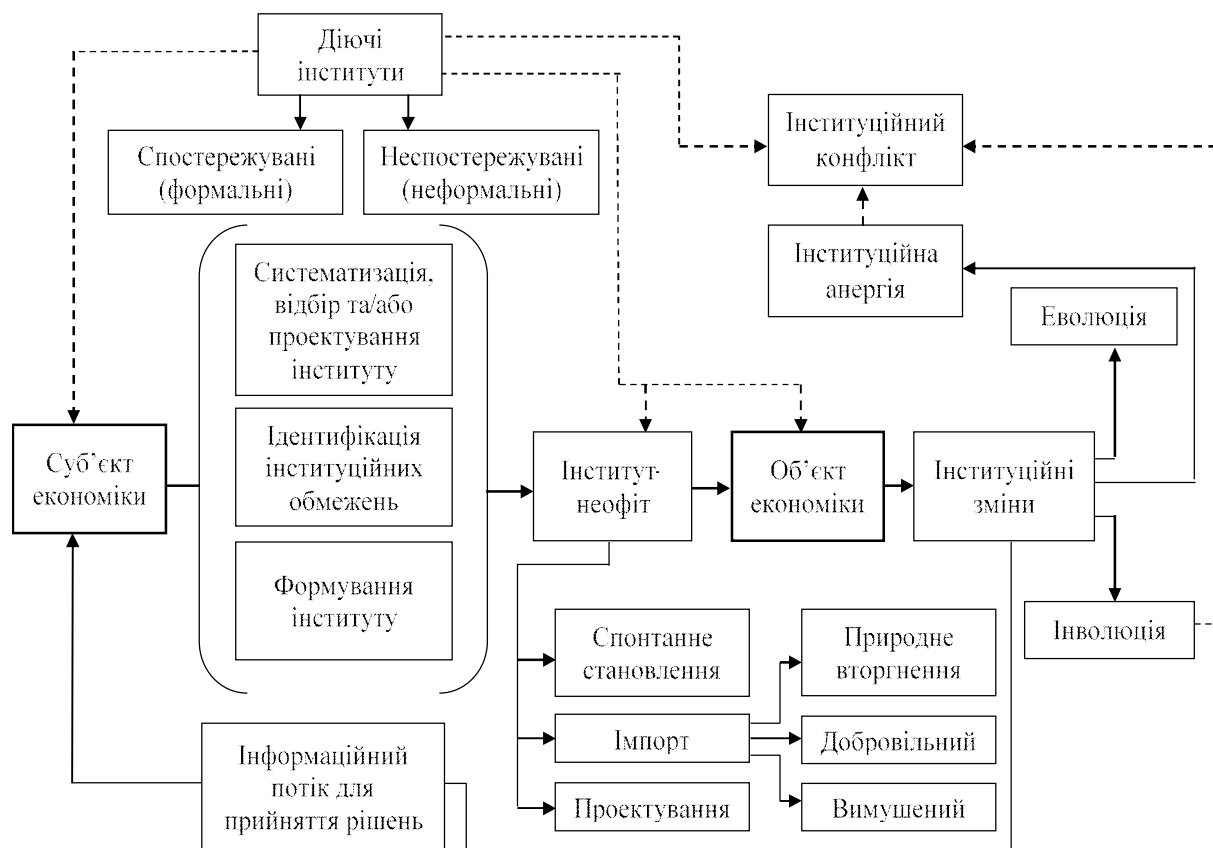

Рис. 2. Універсальний механізм становлення економічного інституту в контексті системи управління інституційними змінами*

Примітки: ← 1) – прямий зв'язок;

←--- 2) – опосередкований зв'язок.

Визначено, що будь-який процес забезпечення соціально-економічної політики представляє собою систему, основними елементами якої є: суб'єкт (держава, місцева влада та ін.); об'єкт (суб'єкт господарювання, сфера, сектор економіки тощо); цілі та задачі (стійкий розвиток, максимізація вартості та ін.). З'ясовано, що на впровадження нових інститутів об'єктивно впливають вже діючі інститути (спостережувані та неспостережувані). З огляду на зазначене, економічні інститути можуть як сприяти досягненню еволюційного розвитку та/або ефективному використанню ресурсів, так і навпаки – сприяти виникненню інволюції, що проявлятиметься в атрофії економічних зв'язків, занепаді тощо. У той же самий час можуть бути ситуації відсутності будь-якої реакції (або це є незначним) на впровадження нових інститутів (т. з. "ефект інституційної енергії").

Відзначено, що досягти ефективного функціонування інститутів можна лише за однієї головної умови – виникнення стійкого бажання їх дотримуватися та формування відповідної моделі поведінки, тобто вигідності інститутів для соціуму, точніше за критичного ядра групи агентів, що є реципієнтами цього інституту. У свою чергу система інститутів повинна володіти потенціалом самоорганізації, що передбачає реалізацію принципу постійного пошуку більш вигідних схем узгодження економічних інтересів між агентами ринку (2).

На основі розроблених та обґрунтованих факторів інституційного впливу ідентифіковано основні переваги та недоліки існуючих механізмів виникнення інститутів. Зокрема, встановлено, що імпорт інститутів може бути небезпечним, оскільки здатний формувати помилковий вектор розвитку, де невідповідність із неявним інституційним середовищем породжуватиме каскад дисфункцій різного рівня. Що ж до найбільших небезпек спонтанного становлення та/або природного вторгнення інститутів (як різновиду імпорту), то вони можуть полягати у ризиках недостатньої поінформованості економічних агентів та/або в результаті створення окремими реципієнтами навмисної інформаційної асиметрії. Як наслідок, такі механізми становлення інститутів можуть знехтувати базальні інтереси соціуму, в т. ч. у майбутніх періодах. В даному випадку не має значення, які саме причини криються за подібним ігноруванням інтересів суспільства: несвідомі – кустарництво щодо інституційних підходів, неналежна компетентність агентів ринку, що впроваджують інститути та ін.; свідомі – камуфляж дисфункційних економічних моделей поведінки та ін. Зауважено, що імпорт інститутів, за своєю суттю, завжди є фактором приналежності до іншого інституційного середовища. Висловлено гіпотезу також про те, що імпорт та/або спонтанне становлення інститутів, як правило, є примітивним механізмом, що найчастіше не передбачає розвитку існуючого інституційного середовища.

Водночас обґрунтовано, що планування інститутів, на відміну від імпорту та спонтанного становлення, як правило, позбавлене статичності. Саме це дозволяє встановлювати нові зв'язки та відносини між економічними агентами ринку, до того ж це є більш прозорим процесом. Планування дозволяє на більш якісному рівні оцінити переваги та недоліки компонентів інститутів, у т. ч. тих, які імпортуються та/або спонтанно виникають, і вже в результаті цього зменшити ризики помилок. При цьому, для успішної, якісно нової коадаптації нових інститутів необхідні: 1) чіткість та прозорість дій з інституційного конструювання;

2) своєчасність інститутів та визначеність технології впровадження інституційних змін; 3) створення необхідних умов для врахування "розумних" інтересів агентів ринку в нових інституційних умовах.

Визначено інституційну сутність та типологію основних конфліктів в ринковій економіці. Досліджено складові типових конфліктів, а також проведено аналіз різновиду економічних конфліктів "влада – суб'єкти господарювання" в аграрній сфері. Встановлено, що будь-які диспропорції соціально-еколого-економічної системи призводять, через відповідні інциденти, до загострення конфліктних ситуацій. В основі останніх об'єктивно лежать протиріччя інтересів основних груп агентів та, відповідно, інститутів системи. Результати власних досліджень дають підстави стверджувати, що проведення інституційної модернізації аграрної сфери можливе лише за умов недопущення нових видів та зменшення наслідків вже діючих конфліктів, що є різновидом схем ухилення від суспільного контролю. Доведено, що одним із універсальних інструментів неспостережуваної економіки у світлі конфліктологічної парадигми є окремі типи інституційних угод, і це є принципово новою методологією відображення реальних процесів.

Конфліктні характеристики в цілому є характерною особливістю будь-якої соціально-еколого-економічної системи. Однак, саме у транзитивних економіках показники такої конфліктності, її види та форми набувають особливого значення як безпосередній фактор дисфункцій та підстава для розширення поля неспостережуваних економічних процесів в інституційному середовищі, яке позбавлене механізмів мінімізації ризиків таких конфліктів. Практика свідчить, що адекватність розгляду сучасних проблем галузі може бути забезпечена через опис моделі відповідних конфліктів. При цьому розв'язання конфлікту повинно відбуватися на основі науково обґрунтованої системи корекції моделі поведінки основних учасників соціально-еколого-економічних відносин

Список використаних джерел і літератури

1. Управління конкурентоспроможністю підприємства: [кол. монографія]/ С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась та ін. — К: КНЕУ, 2009. — 272 с.

2. Орлова Н.С. Механізми розвитку корпорацій в інформаційному суспільстві: Монографія / Н.С. Орлова. - Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2011. - 370 с.

*Баличев Олег Юрійович, аспірант,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЦІЛЬОВІ ІНДИКАТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ ТА ЕТАПИ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПІДПРИЄМСТВ

На основі здійсненого аналізу обґрунтовано концептуальні положення управління економічною безпекою підприємств, які дозволяють забезпечити ефективність управління економічною безпекою підприємств машинобудування на основі використання активних підходів та базуються на узгодженості стратегій економічної безпеки зі стратегіями підприємств, врахуванні впливу факторів, стану їх ресурсів та можливостей. Невідповідність між ними формує умови зниження рівня економічної безпеки і вимагає введення змін в організаційно-економічний механізм управління економічною безпекою підприємств машинобудування (рис. 1.).

Запропоновано класифікувати стратегії управління економічною безпекою на стратегії реагування за слабкими, параметричними та системними сигналами. Стратегію реагування за слабкими сигналами рекомендовано використовувати за умови, що диспропорції системи не впливають на можливості реалізації стратегічних цілей, тобто зміни у тактичних показниках не мають суттєвого впливу на цільові. Це досягається за рахунок ефективної реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств. Дана стратегія базується на ліберально-демократичному стилі та проактивному підході до управління. Стратегію за параметричними сигналами доцільно використовувати за умови, коли спостерігається розбалансування між тактичними, стратегічними та тактичними показниками за окремими структурними елементами економічної безпеки, що призводить до зниження її рівня і необхідності застосування інструментів приведення системи у стан стійкості, підвищення ефективності використання її ресурсів або формування умов розвитку засобами тактичного управління для недопущення негативних системних змін. Вона вимагає застосування програмно-цільового підходу, принципів «розумної» дисципліни, оптимального поєднання формалізації і деформалізації, зваженого контролю. Для неї характерний консервативний тип поведінки керуючої системи. Стратегію реагування за системними сигналами рекомендовано використовувати за умов діагностування стійких тенденцій до

розбалансування у системі економічної безпеки, що виражається у суттєвих диспропорціях як на рівні тактичних, так і стратегічних показників у динаміці. Її реалізація вимагає застосування антикризового підходу на основі раціонального поєднання реактивних та проактивних рішень, жорсткої централізації, авторитарного стилю управління (1).

Рис. 1 – Етапи введення змін у організаційно-економічний механізм управління економічною безпекою підприємств машинобудування

Відповідно до сутності та цілей стратегій управління економічною безпекою підприємств систематизовано заходи підтримувального, стабілізаційного і забезпечувального характеру, основні інструменти їх реалізації (2). Визначено, що реалізація стратегій реагування за слабкими і параметричними сигналами має координуватись службою економічної безпеки та комітетом з розвитку, а стратегія за системними сигналами – службою економічної безпеки та антикризовим комітетом. Їх реалізація має супроводжуватись формуванням внутрішньо-організаційної методології управління економічною безпекою підприємств.

Список використаних джерел і літератури

1. *Соломянюк Н. М.* Оцінка впливу оточуючого середовища на стратегічні плани підприємства в умовах невизначеності: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Національний ун-т харчових технологій. - К., 2005. - 21с.
2. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : [монографія] / [За ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка]. — К.: КНЕУ, 2001. — 538 с.
3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М.Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України.- К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004.- 416 с.

*Веремєєва Тетяна Ігорівна, здобувачка,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ІНТЕГРАЦІЯ ПІДХОДІВ ЯКОСТІ СИСТЕМ АДМІНІСТРУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасне бізнес-середовище характеризується динамічністю, оперативністю, непрогнозованістю, складністю взаємовідносин і взаємовпливів тощо. Це зумовлює необхідність формування дієвих систем адміністрування в управлінні підприємствами, за допомогою яких можна більш ефективно прогнозувати зміни кон'юнктури ринку, ухвалювати

управлінські рішення, планувати дії, а також оптимізувати ресурсне забезпечення управлінських процесів. Теоретичне обґрунтування сутності поняття «адміністрування» є ключовим завданням на шляху до вдосконалення побудови та використання відповідних систем адміністрування.

Вивчення теорії і практики дає змогу зробити висновок про те, що поняття «адміністрування» доволі часто вживається у вітчизняній та іноземній науковій літературі, однак, здебільшого, без належного теоретичного обґрунтування його змісту. Так, найбільш поширеним це поняття є в оподаткуванні, де активно застосовується словосполучення «адміністрування податків», а також в публічному управлінні (поняття «публічне адміністрування»). У літературі розглянуто і трактування понять «кадрове адміністрування», «адміністрування митних ризиків», «державне адміністрування», «адміністрування державно-приватного партнерства» та низки інших.

Узагальнення літературних джерел засвідчило неоднозначність й різноспрямованість у розумінні сутності поняття адміністрування, а також дало змогу виокремити низку основних підходів до трактування його змісту: як процесу, як окремого виду управлінської діяльності, як уміння і навик, як функції менеджменту, як управлінської діяльності, як стилю управління, як виду менеджменту тощо. Використання інструментів морфологічного аналізу, врахування положень адміністративного менеджменту, вивчення практичного досвіду, а також результати виявлення переваг і недоліків кожного із підходів до розуміння поняття «адміністрування» дали змогу обґрунтувати доцільність його трактування як виду управлінської діяльності, який на засадах документації, діловодства, інформаційного забезпечення та формалізування управлінських процедур забезпечує цілеспрямований вплив керівної підсистеми на керовану за усіма етапами технології управління. Отже, адміністрування запропоновано розглядати як окремий вид управлінської діяльності, що проникає усі рівні управління в організації (1).

За результатами досліджень системи адміністрування в управлінні підприємствами з урахуванням євроінтеграційних процесів запропоновано трактувати як комплекс упорядкованих взаємопов'язаних елементів, які, утворюючи певну цілісність та єдність, забезпечують цілеспрямований вплив керівної підсистеми на керовану за усіма етапами технології управління на засадах документації, діловодства, інформаційного забезпечення та формалізування управлінських процедур (рис. 1).

Ефективні системи адміністрування в управлінні підприємствами з урахуванням євроінтеграційних процесів дають змогу керівникам усіх рівнів управління генерувати нові бізнес-ідеї й оперативно реагувати на зміни середовища функціонування шляхом ухвалення відповідних управлінських рішень. Вони сприяють і налагодженню дієвого як прямого, так і зворотного зв'язку в межах процесу менеджменту, а також забезпечують збалансованість бізнес-процесів на підприємстві.

Тісно пов'язаними є також системи адміністрування в управлінні підприємствами із забезпеченням ефективності виробничо-господарської діяльності. Зокрема, вони дають змогу аналізувати доходи і витрати, діагностувати рівень ефективності діяльності окремих підрозділів, ідентифікувати при цьому сильні та слабкі боки тощо. Окрім того, завдяки цим системам створюються передумови для правильного поставлення цілей фінансового характеру як для компанії загалом, так і для кожного окремого працівника (2).

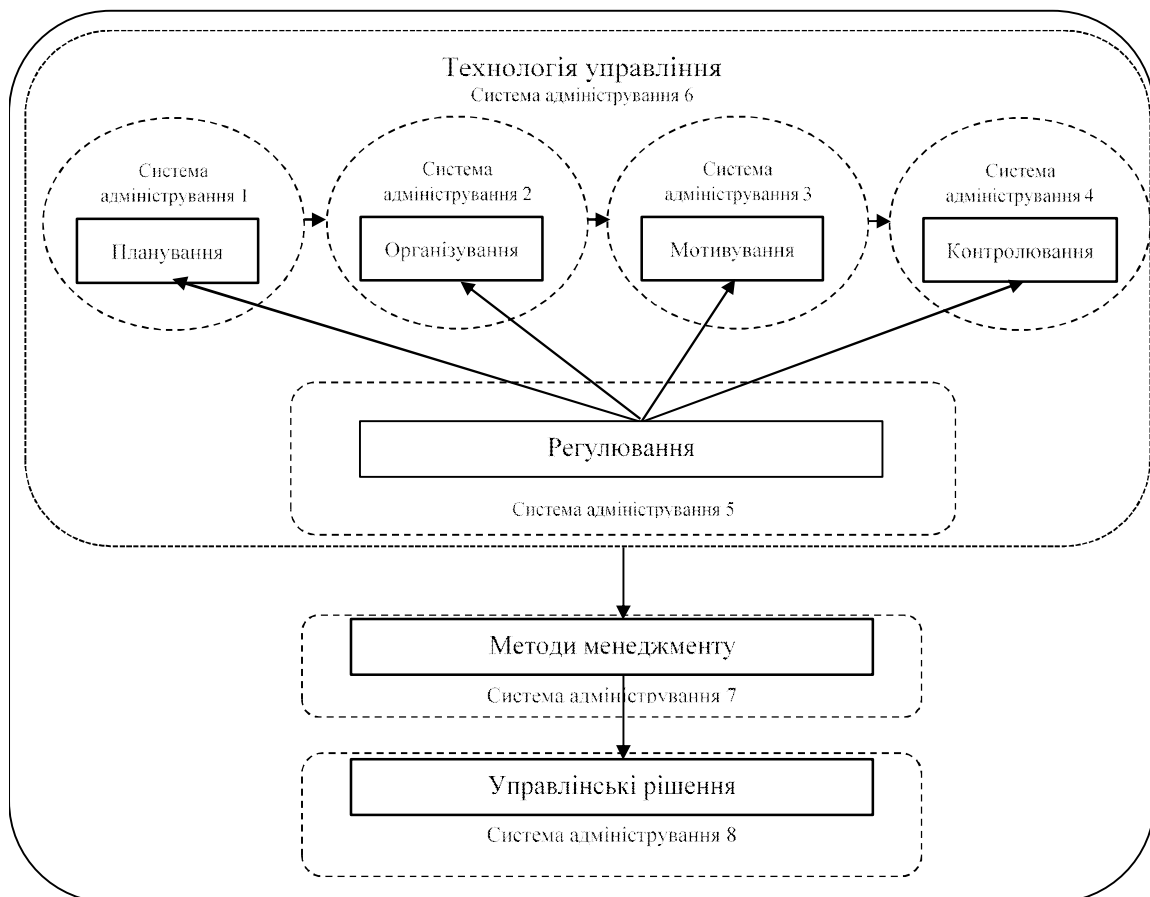

Рис. 1. Місце систем адміністрування в управлінні підприємствами за основними процесами менеджменту

Розгляд адміністрування в управлінні підприємствами з позиції системного підходу дав змогу виокремити й охарактеризувати ключові елементи таких систем, а саме: документацію, діловодство, інформаційне забезпечення та формалізування управлінських процедур. Наведено й охарактеризовано основні ознаки класифікації документації у системах адміністрування підприємств, зокрема, за тиражованістю, за змістом, за формою, за місцем у менеджменті, за призначенням, за формою подання, за складністю, за способом формування, за рівнем захисту, за порядком формування, за стадіями побудови, за спрямуванням, за джерелом формування, за відповідністю нормам права, за рівнем формування, за часовим інтервалом змістового наповнення та за обов'язковістю формування.

Список використаних джерел і літератури

1. Градов А.П. Економічна стратегія фірми: монографія / А. П. Градов– СПб: Спец. Лит., 1995.– 284 с.
2. Гранатуров В. М. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісної оцінки : монографія / В. М. Гранатуров, І. Б. Литовченко, С. К. Харічков ; за наук. ред. В. М. Гранатурова. – Одеса : ІПРЕЕД, 2003. – 175 с.
3. Григорьев В. В. Оценка предприятия: теория и практика: монографія / В. В. Григорьев, М. А. Федотова – М. : Инфра-М, 1997. – 320с.

*Кістіон Дмитро Володимирович, аспірант
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ АНТИСИПАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

При формуванні та обґрунтуванні управлінських рішень щодо розвитку промислового підприємства в умовах складної кризи пропонується розрізняти такі види складних криз:

- складна криза, коли усі складові кризи є внутрішніми;
- складна криза, коли усі складові кризи є зовнішніми;

- складна криза, при якій одночасно наявні внутрішні та зовнішні кризи.

В залежності від виду складної кризи можуть бути сформовані різні типові рішення для розвитку промислового підприємства та існують різні обмеження на сумісну реалізацію цих рішень. Кожне управлінське рішення щодо розвитку промислового підприємства в умовах кризи складається із заходів, які необхідно виконати, та ресурсів, які потрібні для цих заходів, а також результатів, які характеризують розвиток промислового підприємства внаслідок реалізації заходів. Завданням управління при цьому є комбінування заходів з метою досягнення необхідних результатів при мінімальних витратах ресурсів та часу. Комбінування управлінських рішень щодо розвитку промислового підприємства в умовах складних криз здійснюється із використанням спільних універсальних інструментів та з залученням спеціалізованих інструментів для кожного виду складної кризи (1).

Для подолання внутрішньої кризи необхідно визначити, які заходи можуть бути прийняті для мінімізації негативного впливу ендогенних чинників та максимального використання тих можливостей, які надає криза. Однією з проблем, які виникають при розробці антикризових заходів щодо розвитку промислового підприємства, є необхідність узгодження ресурсів, які переважно однакові для різних заходів з одного напрямку. Другою проблемою є необхідність встановити послідовність заходів, їх розподіл у часі та взаємні залежності. Для вирішення цих проблем пропонується використовувати теорію графів, завдяки якій можна здійснити кількісне обґрунтування послідовності виконання антикризових заходів. Для побудови системи антикризових заходів має використовуватись орієнтований граф. Причому це має бути багатовимірний граф, у якого кожен вимір або шар – це напрям антикризових заходів (організаційні, маркетингові, технологічні тощо). Вершина графу є значенням показників, що характеризують подолання кризи та розвиток підприємства. Деякі вершини можуть мати зв'язки у більш, ніж одному вимірі, якщо на них впливають заходи з різних напрямів. Дуги між вершинами – це антикризові заходи. Приклад багаторівневого графу заходів для розвитку промислового підприємства в умовах внутрішніх складних криз наведено на рис. 1.

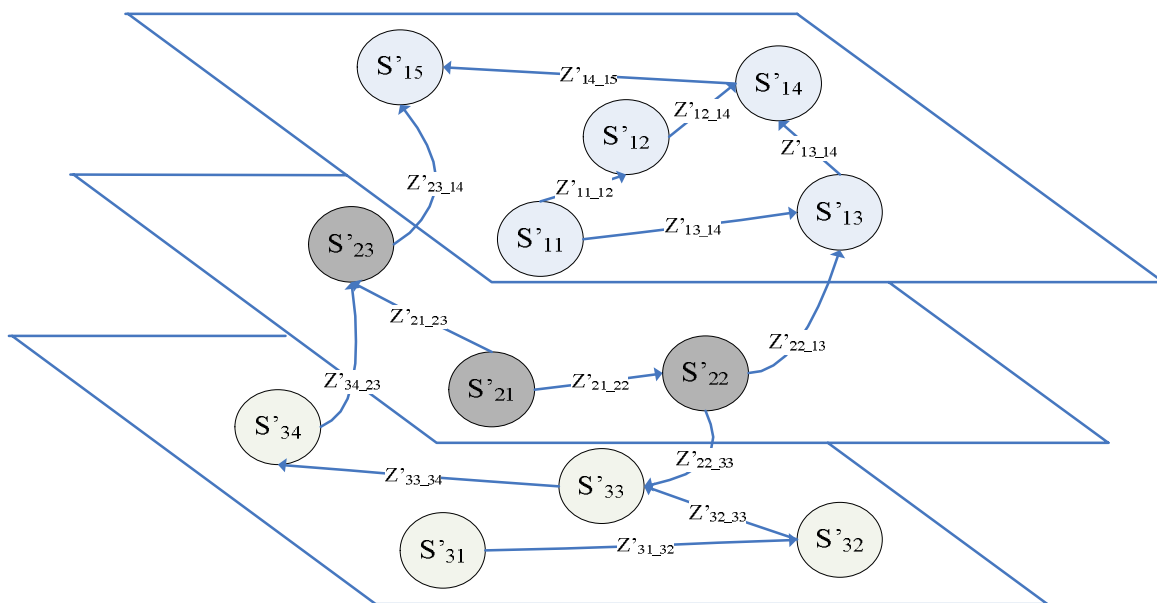

Рис. 1. Приклад графу заходів для розвитку промислового підприємства в умовах внутрішніх складних криз

Граф заходів для розвитку промислового підприємства в умовах внутрішніх складних криз може бути описано набором вершин, які відповідають зрізам станів промислового підприємства, та набором дуг, для яких задано їх вартість у ресурсах та у витратах часу. Під зрізом стану промислового підприємства мається на увазі значення показника або декількох показників, які встановлено для відповідного напрямку антикризових заходів. Наприклад, для напрямку «технологічні та технічні заходи» в якості показника може бути прийнято ступінь зносу виробничого обладнання або виробничу потужність промислового підприємства (2).

Кожен зі станів або етапів розвитку промислового підприємства в умовах кризи може бути досягнуто необов'язково лише одним заходом, тобто, орієнтований граф має декілька можливих мінімально зв'язних дерев. Наприклад, результат «підвищення кваліфікації персоналу» за напрямом кадрових заходів може бути досягнуто як навчанням персоналу, так і наймом нових робітників з високою кваліфікацією.

Для пошуку мінімального зв'язного дерева на графі заходів для розвитку промислового підприємства в умовах внутрішніх складних криз пропонується використовувати алгоритм Лю-Чу або алгоритм Диница. Ці алгоритми дають можливість знайти мінімальне зв'язне дерево для орієнтованого графу, але вони розроблені для припущення, що кожна дуга

графу має одну кількісну характеристику. Тому для переходу від двох характеристик до однієї необхідно здійснити агрегування показника ресурсів та часу до одного показника. Пропонується робити це за формулою 1:

$$K^u = \alpha^R \frac{R^u - 1}{R^{max} - 1} + \alpha^T \frac{T^u - 1}{T^{max} - 1}, \quad (1)$$

де K^u – агрегований показник, що характеризує u -ту дугу графу або витрати ресурсів на відповідний антикризовий захід; α^R, α^T – коефіцієнти, що відображають відношення між ресурсами та часом на реалізацію антикризових заходів, $\alpha^R + \alpha^T = 1$; R^u – ресурси, необхідні для реалізації u -го антикризового заходу; T^u – час, який займе реалізація u -го антикризового заходу; R^{max} – максимальні потреби у ресурсах, які є серед усіх антикризових заходів; T^{max} – максимальні потреби у часі, які є серед усіх антикризових заходів.

Таким чином, розроблена модель формування системи заходів для розвитку промислового підприємства в умовах внутрішніх складних криз дає можливість встановити послідовність реалізації плану розвитку підприємства шляхом знаходження мінімального зв'язного дерева на графі.

Для випадку зовнішньої кризи слід враховувати наявність зовнішніх чинників або станів зовнішніх суб'єктів, які змінюються під впливом антикризових заходів, що реалізує промислове підприємство. Тобто, на графі існує додатковий вимір, який відображає зовнішні стани.

Список використаних джерел і літератури

1. Кутовий Т. Первинне розміщення акцій у практиці українських компаній [Електронний ресурс] / Т. Кутовий. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=663>.
2. Кучеренко І.М. До питання гарантування фінансовими установами інтересів інвесторів у житловому будівництві / І.М.Кучеренко // Університетські наукові записки, 2006, №2(18), С.102 – 106.

*Коваль Тимур Сергійович, здобувач
Київський національний університет будівництва і архітектури*

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ПІДПРИЄМСТВА В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Високий рівень динамічності та невизначеності зовнішніх умов провадження економічної діяльності зумовлює посилення впливу негативних чинників на підприємства, наслідком якого може бути не лише погіршення фінансово-економічного стану, а й розвиток кризових явищ. Процес розроблення та реалізації антикризових заходів пов'язаний з більшою кількістю негативних чинників і є набагато чутливішим до їхнього впливу. Дія окремих з них може не лише поглибити кризу, але й сформувані умови, за яких подальша реалізація антикризових заходів стає неможливою, і єдиним варіантом залишається ліквідація підприємства. У зв'язку з цим важливим є питання ідентифікації чинників негативного впливу на підприємство на всіх етапах антикризового управління, оцінювання рівня їхнього впливу та розмежування на ризики і загрози з метою формування інформаційної бази для розроблення адекватних управлінських рішень щодо попередження чи послаблення їхньої дії.

Питання управління ризиками та попередження загроз достатньо широко охоплені в наукових працях. Вагомий внесок у дослідження ризиків підприємницької діяльності зробили такі науковці: Б. М. Андрушків В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко, В. Л. Дикань, Т. В. Ковальова, В. В. Козик, О. Є. Кузьмін, В. В. Лук'янова, В. В. Стадник, В. А. Паляниця, В. П. Мартиненко, Н. Ю. Подольчак, Н. Ю. Мариненко, Н. Б. Кирич, І. С. Гуцал, В. А. Фалович, І. С. Грозний, І. П. Миколайчук та інші.

Але відсутність однозначного трактування ризиків і загроз та чіткого їхнього розмежування ускладнює процес діагностування впливу негативних чинників та їхнього врахування в управлінській діяльності в умовах кризи і за її відсутності. Потребують удосконалення класифікація ризиків та технологія виявлення чинників негативного впливу в умовах ефективного управління підприємством. У доробках вчених не вирішеним залишається питання побудови моделі для кількісного оцінювання ризиків та формування системи управління ризиками підприємства (1, с.43).

Динамічність мінливого зовнішнього середовища, складність умов функціонування вітчизняних промислових підприємств на сучасному етапі, брак власних коштів та майже відсутня державна підтримка з розвитку виробничих процесів робить звичайні ризики, що притаманні будь-якому господарюючому суб'єкту максимально загрозливими для функціонування. Дана проблема підсилюється відсутністю адекватного сучасним реаліям управлінського інструментарію з знешкодження дестабілізуючих факторів, своєчасного їх виявлення, ідентифікації, оцінювання та коригування.

Нестабільна економіко-політична ситуація в країні останніх років мала різний вплив на діяльність промислових підприємств. Метою діяльності багатьох з них було підтримання поточних виробничих процесів, досягнення та утримання економіко-виробничих показників докризових років. Велика частка інших промислових підприємств опинилися в кризовому становищі, що було викликано переорієнтацією ринків збуту, втрата постійних постачальників матеріалів та сировини, припинення співпраці з багатьма контрагентами ринку СНД та ін. Проте, була й невелика частка підприємств промисловості, керівництво яких акумулювало ресурси та впроваджувало проекти розвитку в умовах кризи, що безпосередньо матиме вираження в отриманні конкурентних переваг в посткризовий період. Так чи інакше, незалежно від стану, в якому знаходиться підприємство та мети його діяльності: підтримання поточних виробничих процесів; вихід з кризи; впровадження проектів розвитку; в будь-якому випадку такій діяльності притаманні певні ризики, управління якими стає на сьогоднішній день одним з пріоритетних завдань стратегічного менеджменту.

На основі проведення діалектичного аналізу понять «ризик», «управління ризиками» запропоновано визначення поняття «управління ризиками промислового підприємства», під яким слід розуміти процес виявлення, ідентифікації, оцінки та на цій основі оптимізації ризиків діяльності підприємства в залежності від цілей діяльності: підтримка поточного рівня функціонування, впровадження заходів з нівелювання впливу та наслідків кризи або в умовах використання сприятливих можливостей для розвитку. Проведений аналіз існуючих видів ризиків та їх згрупувань дозволив виокремити їх основні переваги та обмеження, що стали основою для розробки класифікації, згідно якої запропоновано ділити ризики на зовнішні: ризики, пов'язані з діяльністю конкурентів, державної влади, ринком праці, залученням інвестиційного капіталу,

науково-технічним прогресом, ринкові ризики; внутрішні ризики: ризики, по'язані з комерційною діяльністю підприємства, виробничою, кадровою, матеріальним забезпеченням, управлінською та фінансовою діяльністю промислового підприємства.

обирати між поганим та дуже поганим.

Тому управління ризиками промислового підприємства має враховувати поточні умови, в яких здійснюється його функціонування та базуватись на встановлених власниками та керівниками підприємства цілях. Крім того, різні умови функціонування промислового підприємства ставлять різні цілі. Таким чином, оптимізація ризиків промислового підприємства має бути цілеорієнтованою. При управлінні ризиками промислового підприємства система оптимізації ризиків промислового підприємства отримує потрібні первинні дані з системи оцінювання ризиків та системи цілепокладання (рис.1).

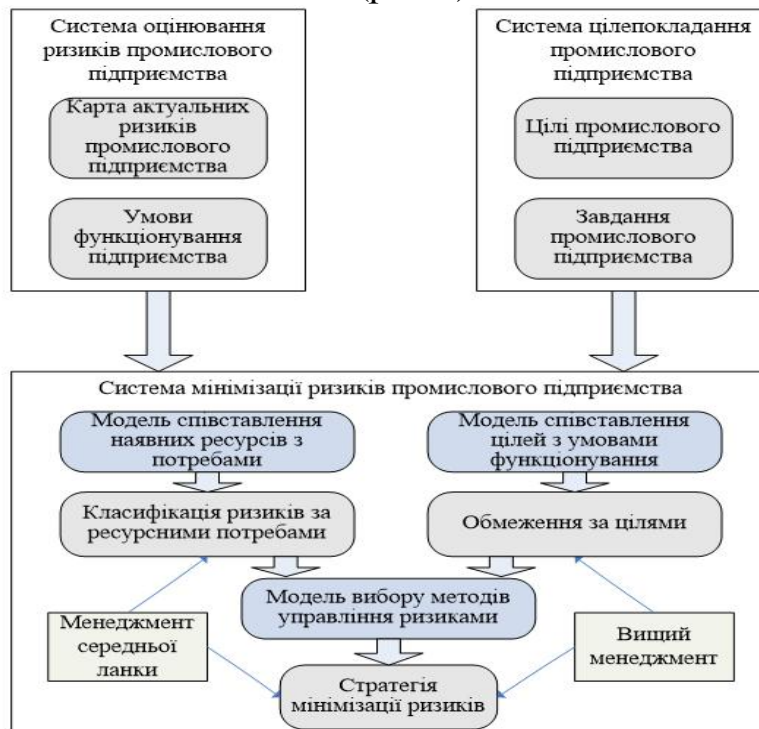

Рис. 1. Структура управління ризиками промислового підприємства в різних умовах функціонування

У процесі дослідження проаналізовано існуючі методи і підходи управління ризиками на підприємстві та зроблено висновок, що частина з них відображає лише деякі аспекти управління ризиками в тій чи іншій сфері (збутова, фінансова, логістична діяльність), інша частина побудована на принципах міжнародних стандартів управління ризиками, що не

відображає специфіку діяльності вітчизняних промислових підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища, що в нашій країні носить вкрай високий рівень загрози для функціонування підприємства. Для підвищення стійкості функціонування промислового підприємства й підвищення ефективності управління змінами та адаптацією в роботі запропоновано блочно-ієрархічний підхід до побудови концептуальних положень управління ризиками на промисловому підприємстві, що виражається в декомпозиції складових методів, інструментів та моделей оцінки, аналізу, оптимізації та компенсації ризиків, що забезпечує прийняття максимально апроксимативних управлінських рішень з нівелювання наслідків настання подій, що робить ризики керованими (2, с.173).

В результаті успішного впровадження розроблених методів, моделей та інструментів управління ризиками на промисловому підприємстві очікується досягнення: підвищення стійкості функціонування промислового підприємства за різних умов функціонування; підвищення ефективності управління змінами та адаптацією промислового підприємства.

Список використаних джерел і літератури

1. Фесун А. С. Стратегічне інвестування підприємств: шляхи активізації [Текст] / А.С. Фесун // Збірник тез доп. наукової конференції молодих вчених, аспірантів і студентів КНУБА (12–14 листопада 2013, м. Київ). К.: КНУБА, 2013. – С. 39.

2. Фесун А. С. Сучасні інструменти фінансування будівельних організацій: проблеми та перспективи застосування [Текст] / А.С. Фесун // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук. праць. – Вип. 29. У 3ч. Ч.2 – К.: КНУБА, 2013. – С. 171 – 179.

*Кондрацький Вадим Олександрович, аспірант,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ РЕАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЗА ЇХ ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Дослідження сучасного стану формування амортизаційної політики України виявило її пряму залежність від загальноекономічних факторів,

таких як розмір підприємства, ступінь свободи дій, рівень оподаткування тощо. За статистичними даними, в 2018 р. близько 82% підприємств належить до категорії «мікропідприємства», і відповідно, до формування амортизаційної політики ставляться формально, а 81% від загальної кількості суб'єктів господарювання – це фізичні особи, які в переважній більшості взагалі не займаються розрахунком амортизації. Це відбувається з причин неусвідомлення важливості амортизаційної складової в обліковій стратегії розвитку підприємства та відсутності людських і технічних ресурсів для аналітичної роботи, організації обміну і використання інформації. Дослідження дали змогу виявити фактори впливу інформаційної епохи на формування амортизаційної політики суб'єктами господарювання.

Аналіз динаміки і структури інвестицій в необоротні активи за 2015-2018 роки показав пріоритетність фінансування за напрямом «заміна зношених машин або устаткування». Серед усіх інвестицій частка цього напрямку складає від 33 до 42% статистичних спостережень. Моделювання подальших інвестиційних рішень за визначеними статистикою напрямками виявило тенденцію до зниження інвестицій в раціоналізацію виробництва (17% від загальної кількості підприємств у 2021 р.) та суттєве зростання частки інвестицій в заміну зношених машин та устаткування (понад 80% у 2021 р.) (рис.1).

Такі результати моделювання засвідчують потребу перегляду на державному рівні та, відповідно, в обліковій політиці підприємств методики нарахування амортизації, важливим елементом якої є визначення терміну корисного використання активу. Це підтверджує досвід країн G7, де велика увага приділяється раціональній, збалансованій амортизаційній політиці, яка ґрунтується на системі обмежень термінів корисного використання, оптимальне значення якого називають тривалістю життєвого циклу активу. Цей показник визначається щорічно на підставі масиву статистичних даних за методом динамічного програмування (1, с.55).

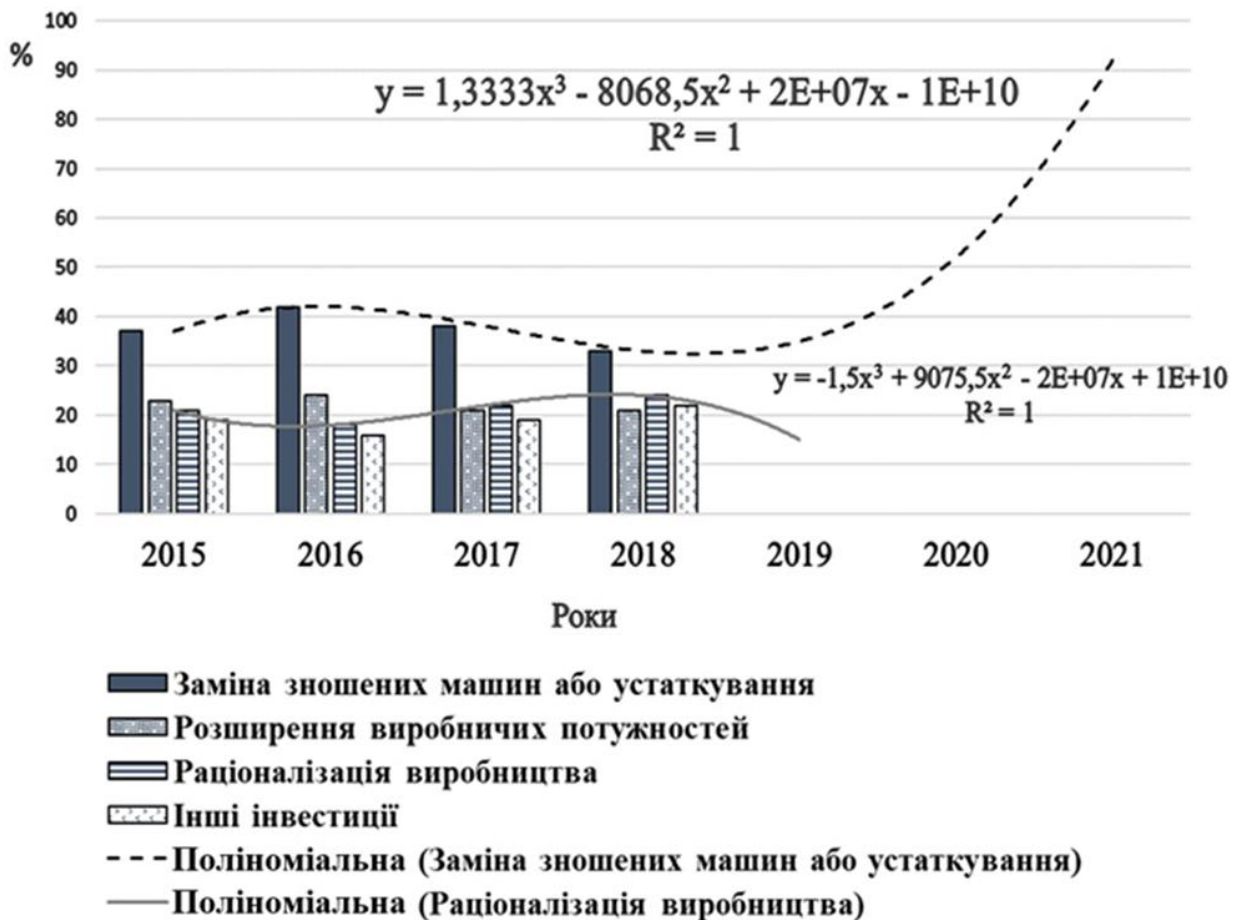

Рис.1. Динаміка, структура і моделювання інвестицій за їх цільовим призначенням

Для вітчизняних підприємств у рамках проведеного дослідження була побудована динамічна модель вибору оптимальної стратегії оновлення (визначення життєвого циклу активу) на основі принципу оптимальності Беллмана. Для визначення функціонального рівняння було знайдено залежність між величинами, що характеризують задачу на двох суміжних етапах.

Для наочності побудови моделі використано такі умовні позначення:

t – вік основного засобу, який визначає стан системи;

$r(t)$ – доход підприємства від використання одиниці основного засобу, вік якого t років;

$l(t)$ – річні витрати на обслуговування основного засобу;

$\varphi(t)$ – прибуток (ефект), отримуваний від експлуатації протягом одного року основного засобу віком t років;

$s(t)$ – залишкова вартість (ціна, за якою може бути реалізований наявний основний засіб);

p – ціна нового основного засобу.

Якщо зберегти основний засіб, вік якого t років, то дохід підприємства від його використання буде складатися з доходу на N -му етапі, який дорівнює $\varphi(t) = r(t) - l(t)$ і отриманого за $N + 1$ етапів роботи на обладнанні, вік якого $t + 1$ років, тобто (2, с.210):

$$f_N(t) = r(t) - l(t) + f_{N+1}(t+1) = \varphi(t) + f_{N+1}(t+1). \quad (1)$$

Якщо на N -му етапі основний засіб, вік якого t років, замінити новим, то дохід від такої заміни складається з доходу, отриманого як різниця сумарних вартостей $s(t) - p + r(0) - l(0)$, де $r(0)$ – вартість продукції, виготовленої на обладнання, вік якого 0 років, а $l(0)$ – експлуатаційні витрати від доходу, отриманого за $N + 1$ етапів, що залишилися при роботі на обладнанні, вік якого 0+1 рік, тобто:

$$f_N(t) = s(t) - p + r(0) - l(0) + f_{N+1}(1) = s(t) - p + \varphi(0) + f_{N+1}(1). \quad (2)$$

Таким чином, якщо величина прибутку (1) більша чи дорівнює величині прибутку (2), то потрібно використовувати наявний основний засіб, в іншому випадку – необхідно змінити. Об'єднавши (1) і (2), отримаємо функціональне рівняння:

$$f_N(t) = \max \left\{ \begin{array}{l} \varphi(t) + f_{N+1}(t+1) \\ s(t) - p + \varphi(0) + f_{N+1}(1) \end{array} \right\}, \quad (3)$$

де верхній рядок визначає прибуток, який може бути отриманий при використанні старого основного засобу, нижній – при його заміні. При цьому припускається, що перехід до роботи з використанням нового основного засобу відбувається за один крок. Рівняння (3) дозволяє визначити величину $f_N(t)$ залежно від $f_{N+1}(t+1)$, де при переході від одного кроку до іншого вік транспортного засобу збільшується від t до $t+1$, а число етапів, що залишилися, зменшується від N до $N-1$. Обчислення на кожному наступному етапі продовжуємо доки виконується умова:

$$s(t) - p + \varphi(0) + f_{N+1}(1) \leq \varphi(t) + f_{N+1}(t+1)$$

У цей момент основний засіб необхідно замінити, оскільки прибуток, який одержується в результаті заміни обладнання, більший, ніж у випадку використання старого. Головна умова визначення оптимального життєвого циклу – максимальний сумарний дохід за всі N років його використання.

Список використаних джерел і літератури

1. Дзюбенко Л.І. Моделі цільового вибору репрезентативних індикаторів діяльності будівельних підприємств: етимологія та типологія систем діагностики [Текст] / Л.І. Дзюбенко// Управління розвитком складних систем: зб. наук. праць – Вип. 25/2. – К.: КНУБА, 2015. – С. 63 – 72. (Збірник входить до наукометричних баз: Ulrichsweb (США), BASE (Німеччина), Index Copernicus (Польща)).
2. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація): [навч. посіб.] / [за ред. А.А. Мазаракі]. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 280 с.

Кучеренко Олександр Іванович, аспірант

Київський національний університет будівництва і архітектури

ІМІТАЦІЙНІ МОДУЛІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИЗ НА ГРУНТІ BCS

Моніторинг, виявлення та ідентифікація ризиків промислового підприємства можна вважати попереднім етапом з управління ризиками. Особливе завдання виникає на етапі їх оцінки, що дасть змогу визначити кількісні та якісні наслідки, що понесе підприємство в разі реалізації загроз. Оцінка ризиків дає можливість підготувати та ухвалити адекватні управлінські рішення відповідно до ситуації, що склалася. За результатами оцінки можна визначити пріоритетність в управлінні ризиками, порядку виділення грошових коштів на їх нівелювання та розробити програму дій з їх мінімізації або підтримання в поточному стані.

Збалансована система показників (англ. *Balanced Scorecard (BSC)*) — це система менеджменту, розроблена на початку 1990-х років Робертом Капланом і Девідом Нортонем. Її призначення — забезпечити чіткіше формулювання стратегічних планів та їхню реалізацію — є ширшим за призначення систем, які лише вимірюють фінансові показники.

Збалансована система показників — джерело інформації як щодо внутрішніх процесів в установі, так і щодо їхніх зовнішніх наслідків.^[1]

Конкурентні переваги набагато важче здобути лише за рахунок ефективного фінансового менеджменту та інвестицій у фізичні активи. Здатність компанії мобілізувати і використовувати свої нематеріальні активи стає більш значущим фактором. В умовах жорсткої ринкової конкуренції інформаційного періоду найважливішим є довгостроковий розвиток, основні фактори якого – грамотне стратегічне управління, ефективність бізнес-процесів, капітал компанії, втілений у знаннях і кваліфікації співробітників, здатність організації утримувати і залучати нових клієнтів, корпоративна культура, що заохочує інновації та організаційні поліпшення, інвестиції в інформаційні технології (1).

Тому в роботі розроблено підхід до проведення комплексної оцінки ризиків промислового підприємства та прийняття управлінських рішень на основі результатів оцінювання (рис. 1).

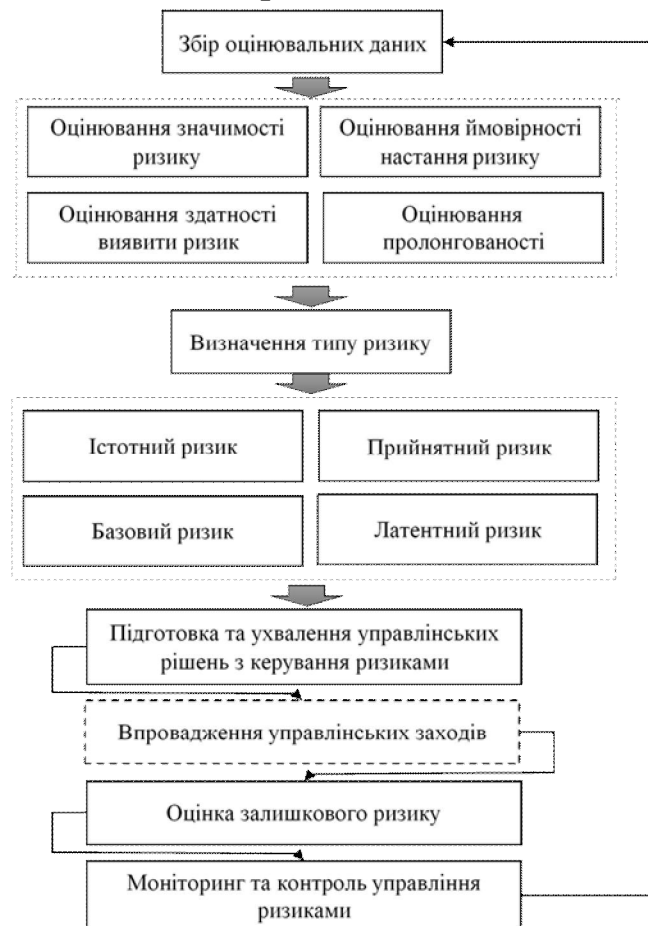

Рис. 1. Комплексна оцінка ризиків промислового підприємства та прийняття управлінських рішень на основі результатів оцінки BSC.

В основі запропонованого підходу лежить комплексна оцінка, яка включає значимість ризиків для підприємства, ймовірність реалізації, здатність контролювати та наслідки, які можуть проявитися у часі, що забезпечує визначення типу ризику, їх кількісний та якісний рівень впливу на діяльність підприємства та вибір адекватних управлінських рішень з їх виключення, скорочення або підтримки в поточному стані.

Доведено, що за важких фінансово-економічних умов господарювання, підприємства повинні знаходити сили й резерви для проведення інноваційної діяльності, такий шлях сприяє: посиленню адаптаційних можливостей до мінливих умов з мінімальними витратами; забезпечення виживання в нестабільних кризових ситуаціях та конкурентній боротьбі; покращенню ефективності функціонування та ін.

Розроблено блочно-ієрархічний підхід до побудови концептуальних положень управління ризиками на промисловому підприємстві, що виражається в декомпозиції складових методів, інструментів та моделей оцінки, аналізу, оптимізації та компенсації ризиків, що забезпечує прийняття максимально апроксимативних управлінських рішень з нівелювання наслідків настання подій, що робить ризики керованими. Застосування запропонованого підходу дозволить покривати максимальну кількість форм проявів ризиків

Для визначення типу ризику, їх кількісного та якісного масштабу впливу на діяльність підприємства та вибір адекватних управлінських рішень з їх виключення, скорочення або підтримки в поточному стані в роботі запропоновано підхід прийняття рішень з управління ризиками промислового підприємства на основі їх комплексної оцінки, яка включає значимість ризиків для підприємства, ймовірність реалізації, здатність контролювати та наслідки, які можуть проявитися в часі.

Управління ризиками промислового підприємства потребує врахування умов, в яких здійснюється його діяльність та цілей, які обумовлено цими умовами. Для вирішення цієї проблеми розроблено науково-методичний підхід щодо цілеорієнтованої оптимізації ризиків промислового підприємства, який базується на комплексі моделей співставлення цілей підприємства з умовами функціонування, співставлення наявних ресурсів з потребами та вибору методів управління ризиками відповідно обмеженням за цілями та ресурсами. Використання розробленого науково-методичного підходу дає можливість підприємству обрати найбільш ефективні методи з управління ризиками.

Встановлено, що управління промисловим підприємством в сучасних умовах потребує оцінки ризиків з врахуванням умов функціонування підприємства – звичайної діяльності, діяльності в умовах розвитку та діяльності в умовах кризи. Для вирішення цієї проблеми розроблено науково-методичний підхід, який базується на оцінці кількісних та якісних характеристик ризику, враховує особливості функціонування промислового підприємства в умовах звичайної діяльності, кризи або розвитку та використання якого забезпечує керівництво промислового підприємства інформацією, необхідною для розробки управлінських рішень з метою мінімізації ризиків (2).

Для ефективного управління ризиками в повному циклі їх прояву від ідентифікації загроз до контролю результативності впроваджених заходів з компенсації негативного впливу в дослідженні розроблено організаційне забезпечення управління ризиками на промисловому підприємстві, що регламентує розподіл відповідальності та повноважень між суб'єктами управління ризиками, методи їх комунікації та взаємодії.

В ході дослідження визначено, що одним з найважливіших етапів реалізації стратегії розвитку промислового підприємства є етап виведення нового товару на ринок, якому притаманна велика кількість ризиків, головні з яких зводяться до ризику втрати сприятливого моменту виведення товару, що забезпечить отримання найбільшого прибутку при виході товару на ринок ще до появи підприємств-конкурентів, разом або після. Тому в роботі запропоновано статистичний метод вибору оптимальної стратегії виведення нового товару на ринок, в основі якого лежить оцінка критеріїв, що характеризують управлінські рішення, які найкращим чином забезпечують досягнення максимального виграшу для промислового підприємства в умовах ризику та невизначеності моменту початку конкурентної боротьби.

Визначено, що такі функції управління як моніторинг, виявлення та ідентифікація ризиків промислового підприємства можна включити в попередній етап з управління ризиками, проте, особливе завдання виникає на етапі оцінки ризиків, що дасть можливість визначити кількісні та якісні наслідки, що понесе підприємство в разі настання загроз. Оцінка ризиків дає можливість підготувати та ухвалити адекватні управлінські рішення відповідно до ситуації, що склалася. За результатами оцінки стає можливим визначити пріоритетність в управлінні ризиками, порядку виділення фінансових коштів на їх нівелювання та розробити програму дій з їх мінімізації або підтриманню в поточному стані.

Для визначення типу ризику, їх кількісного та якісного масштабу впливу на діяльність підприємства та вибір адекватних управлінських рішень з їх виключення, скорочення або підтримки в поточному стані в роботі запропоновано підхід прийняття рішень з управління ризиками промислового підприємства на основі їх комплексної оцінки, яка включає значимість ризиків для підприємства, ймовірність реалізації, здатність контролювати та наслідки, які можуть проявитися в часі (3).

На базі підприємств промисловості галузі машинобудування проведено апробацію розроблених у дисертації науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо управління ризиками та невизначеністю в процесі діяльності. Запропонований комплекс управлінських заходів дозволяє оптимально провести розподіл ризиків промислового підприємства при встановлених обмеженнях та за різних умов функціонування.

Список використаних джерел і літератури

1. Середня вартість квартир по Україні [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/serednya_vartist_kvartir_po_ukraini_1800279. - Заголовок з екрану.
2. Симсон О. Э. Правове регулювання договорів інвестиційного характеру. – Дис. к.ю.н. – Х., 2001. – С. 8.
3. Складено рейтинг країн із найбільш недоступним та доступним житлом [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/_git968374. - Заголовок з екрану.

*Лециньська Ірина Василівна, аспірантка,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

АНАЛІТИКО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСАМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ-СТЕЙКХОЛДЕРІВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Передумовою здійснення цілісної амортизаційної політики є розвиток теоретичних основ формування центрів відповідальності за амортизаційну політику, які базуються на принципах цілісності, системності та відповідальності і вибудовуються на ієрархічній

взаємодоповнюючій системі регулювання, що включає інноваційну, обліково-інформаційну, звітно-контрольну складові на державно-регуляторному рівні та складову відповідальності за формування і використання амортизаційного фонду підприємства. Це відповідає умовам сучасної розбудови інноваційно орієнтованої економіки в розвинутих країнах та забезпечує концептуальну основу розбудови амортизаційної політики України.

Попередні дослідження складових елементів методики нарахування амортизації і досвіду їх практичного застосування дозволили залучити до практики вітчизняного обліку амортизації визначення інноваційно сприятливих термінів корисного використання активів. Одночасно швидкість науково-технічного прогресу та факт наявності «технологічних стрибків» розвитку вимагає диференційованого галузевого підходу до кожного виду активів.

Для вирішення такого завдання в роботі розроблений інноваційно-інвестиційний базис класифікації необоротних активів шляхом застосування показника ступеня інноваційності галузі, як інтегрованого показника частки витрат на науково-технічні розробки в сумі чистого доходу галузі і частки витрат на інноваційні технології у витратах виробництва, що дозволило виділити галузі з різним ступенем інноваційності для розширення класифікації необоротних активів (1, с.80).

З урахуванням запропонованих елементів розроблено методологічні основи визначення інтегрованої ставки амортизації активу, яка базується на уніфікованому підході до визначення річної норми амортизації в нормативних актах та в обліковій політиці підприємства і передбачає поетапне застосування таких проміжних показників, як ранжування галузей відповідно до ступеня інноваційності, тривалість життєвого циклу необоротного активу та коефіцієнт зниження вартості активу на ранніх стадіях життєвого циклу, що дає змогу інтегрувати результати попередніх етапів і врахувати більш об'єктивну ставку амортизації активу, яка враховує максимум облікових, технічних і експлуатаційних характеристик активу і дозволяє формувати амортизаційний фонд підприємства виходячи із майбутньої вартості інноваційного відновлення (рис. 1).

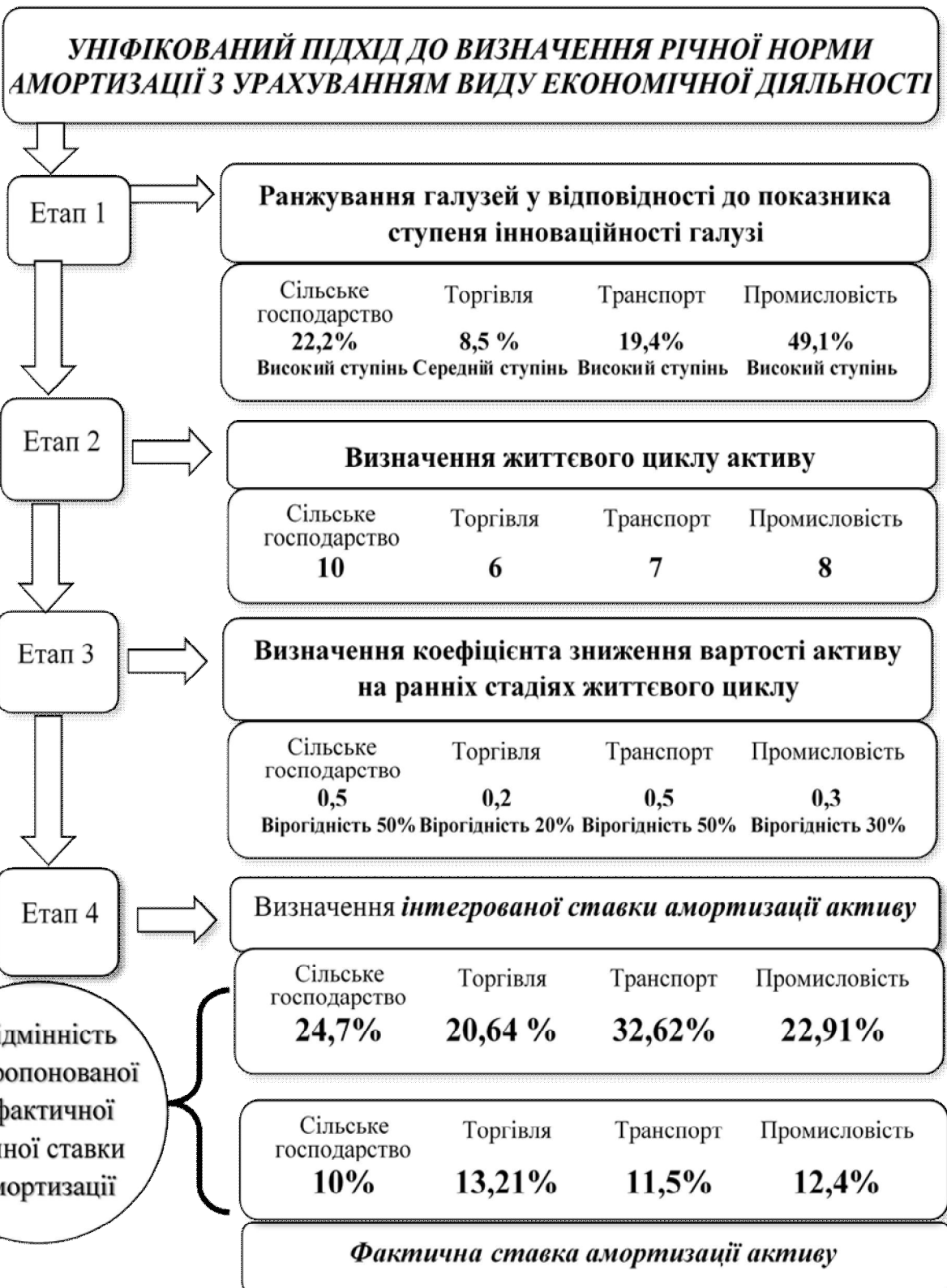

Рис. 1. Методичні основи визначення інтегрованої ставки амортизації активу та результати їх апробації*

Нині фінансова та статистична звітність не містить інформації, достатньої для реалізації запропонованих концептуальних положень. Для вирішення цієї проблеми запропоновано систему звітності щодо амортизаційної політики в частині визначення переліку, змісту і періодичності її надання регуляторним державним органам, яка формується за рахунок інтегрованої системи показників фінансової та нефінансової інформації, що дозволило скоригувати зміст статистичної звітності підприємств і сформувати систему вільного обміну інформацією та запровадження аналітично-оціночних процедур для моніторингу і контролю амортизаційної політики.

Інформаційно-облікове забезпечення є ключовою складовою здійснення амортизаційної політики. Для реалізації поставлених у Концепції завдань розроблений концептуальний фреймворк єдиного обліково-інформаційного простору амортизаційної політики, який являє собою програмно забезпечене середовище формування системи ідей, вимог, підходів та інших складових, залучених до опису логіки і засобів комунікації між суб'єктами провадження амортизаційної політики (рис.1).

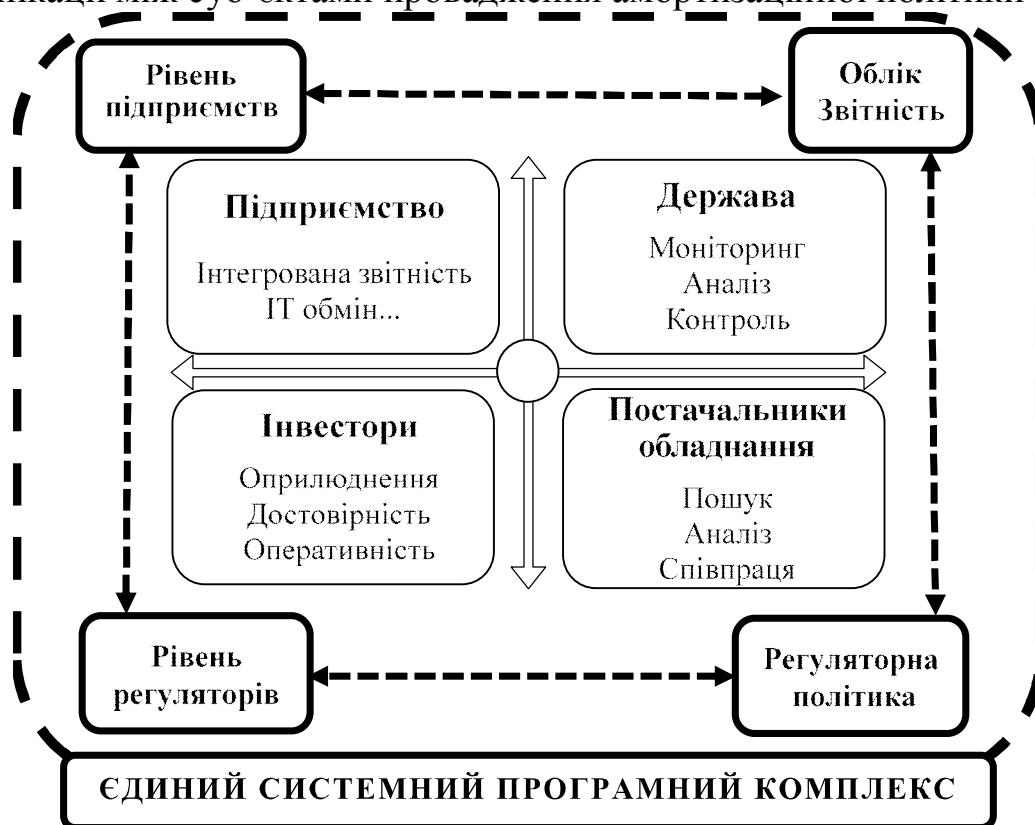

Рис. 1. Концептуальний фреймворк єдиного обліково-інформаційного простору амортизаційної політики*

Вважається, що створення єдиного інформаційного середовища, яке забезпечить оперативний обмін інформацією, прискорить зворотній зв'язок і скасує паперовий документообіг, дозволить вивести амортизаційну політику на технологічний рівень, який спроможний реагувати на зміни в темпі інноваційного прогресу.

В облікових і економічних теоріях XVI – XX ст. амортизація трактується, як перенос вартості активу на поточні витрати підприємства та як регулятор фінансового результату. Під впливом науково-технічного прогресу з середини XX ст. у практиці господарювання та науковому середовищі застосовується явище «морального» зносу активу та розуміння важливості симбіозу амортизаційної й інноваційної політики. Зростає важливість інформаційного забезпечення амортизаційної політики, якість якого в розвинутих країнах базується на професіоналізмі бухгалтерських служб підприємств та відповідній звітності до державних інституцій, відповідальних за інноваційний розвиток країни. Осучаснення економічних і облікових теорій поведінковими та інформаційними аспектами висвітлює значний вплив на амортизаційну політику властивих для кожної країни формальних (законодавчі, податкові та інші норми) та неформальних (судження бухгалтерів підприємств у межах облікової політики) «правил гри». Відтак очевидним є бухгалтерський вплив на теоретичне і практичне розуміння категорії «амортизація». Амортизація сприймається як інституційно-обліковий процес акумулювання коштів підприємства на розширене інноваційне відтворення його необоротних активів.

Державна політика інноваційного розвитку України не має логічного зв'язку з обліковою політикою, особливо в частині амортизації. Розбалансованість прослідковується в нормативно-правових документах та має в основі відсутність фундаментальних уявлень про облікову основу синергії інноваційної та амортизаційної політики у розвитку національної економіки. Вирішення проблеми потребує перш за все формування теоретичного концепту синергії інноваційної, амортизаційної та облікової політики для задоволення технологічних, соціальних, екологічних і організаційних вимог, яке сучасне інформаційне суспільство висуває до підприємництва. Натепер тільки інститут бухгалтерського обліку має необхідний теоретичний базис і практичний інструментарій для синхронізації та синергії політики держави і облікової політики підприємства щодо амортизації. Звітно-облікова система дозволяє не тільки виділити амортизаційну складову управління, а й ефективно

використати її обліково-статистичні можливості для каталізації науково-технічного прогресу та інвестиційних можливостей. Теоретичне розуміння місця і ролі звітно-облікового інституту задля інноваційного зростання національної економіки сприятиме підвищенню якості й дієвості відповідних стратегічних концептуальних та нормативно-правових актів влади і управлінських рішень суб'єктів господарювання.

Економіко-правова сутність категорії «амортизація» до недавнього часу розглядалась або як сфера інтересів та відповідальності підприємництва (характерно для західної ринкової економіки), або як сфера впливу держави (характерно для соціалістично-планової економіки). Відповідно до цього вченими трактувались предмет і об'єкт амортизації. Сучасна економічна модель дедалі більше передбачає поєднання інтересів та відповідальності щодо амортизаційної політики держави і бізнесу, що потребує її предметного й об'єктного уточнення. Виправданим натепер стає подвійний розгляд сутності, цілісності та складових предмета амортизації як державної політики, так і природи акумулювання підприємством коштів на інноваційне відтворення. Відповідно об'єкт амортизації доцільно розглядати як систему законодавчо-нормативного забезпечення, так і процесу формування і відтворення необоротних активів підприємством. Основу для подвійного розгляду сутності предмета і об'єкта амортизації формує звітно-облікова система, як єдиний генератор інформації для підприємства і держави. Таке теоретичне розуміння предмета і об'єкта амортизації дозволяє вирішувати стратегічні завдання задля прискореного інноваційного розвитку підприємництва та країн.

До цього часу у вітчизняному науковому середовищі та на практиці не застосовувався інституційний підхід до оцінки стану амортизаційної політики. Державні регулятори в цьому питанні не повною мірою використовують звітно-облікові інформаційні можливості. Амортизаційна політика в державі фактично віддана у сферу відповідальності Міністерства фінансів України. Останнє обмежило цю політику підготовкою П(С)БО 7 «Основні засоби» та незначними статтями Податкового кодексу. Проблемою є домінування фіскальних, а не інститутів стратегічного розвитку в питанні амортизаційної політики. Незважаючи на те, що інститут бухгалтерського обліку є єдиним об'єктивним генератором інформації щодо нарахування і використання амортизації, його звітно-аналітичні можливості не задіяні на всіх рівнях управління. Інформація обліку практично не використовується державними інституціями стратегічного планування і розвитку та

галузевими інституціями для підвищення ефективності як амортизаційної політики, так і для стимулювання прискореного інноваційного розвитку економіки. Спостерігається обмеженість і безсистемність використання облікової інформації для формування амортизаційної політики і на рівні вітчизняних підприємств. Це і є однією із суттєвих причин зниження темпів інноваційно-технологічного розвитку економіки України (2, с.257).

Міністерство економічного розвитку і торгівлі, галузеві міністерства та Державна служба статистики практично відсторонені від виконання функцій стратегічного планування, організації, моніторингу і контролю за здійсненням амортизаційної політики. Вони не сповна використовують у своїй роботі інформаційні можливості інституту бухгалтерського обліку в цьому питанні. Наявні звички, переконання та професіоналізм бухгалтерів вітчизняних підприємств не сприяють якості інформаційного забезпечення управління оновленням необоротних активів на мікро- та макрорівнях. Система регулювання амортизаційної політики потребує удосконалення, вагомим фактором якого є розгляд місця і ролі у ній інституту бухгалтерського обліку та інституту професійних бухгалтерів. Останній створюється в Україні у формі професійних бухгалтерських об'єднань з обов'язковою сертифікацією бухгалтерів. Важливим при сертифікації стає не тільки зростання професійних навичок, а й етичних переконань щодо відповідальності і місії бухгалтера в ефективній амортизаційній політиці, інноваційній розбудові економіки країни. З іншого боку, інститут бухгалтерського обліку в частині його регуляторних складових націлюється на відпрацювання ефективної методологічної та методичної підтримки системи обліку і звітності амортизації підприємств.

Сталий інвестиційно-інноваційний розвиток України передбачає збалансовану взаємодію системи амортизаційної політики з іншими системами соціально-економічного простору (владою, підприємництвом, ринком, законодавством тощо). В Україні на сьогодні такої збалансованості немає. Відтак є потреба в розробці наукового забезпечення теоретико-прикладних основ цілісності та складовості інфраструктурного забезпечення амортизаційної політики, що ґрунтується на ієрархічній інституціонально побудованій регуляторній і виконавчій системі. Для забезпечення збалансованої підтримки амортизаційної політики запропонована інфраструктура, яка складається з організаційної, ринкової, інформаційної, методологічної та моніторингової складових. Визначення та належна увага до інфраструктурної підтримки амортизаційної політики має за мету збалансування інтересів усіх її

суб'єктів щодо прав, зобов'язань і відповідальності, що приведе до покращення облікової політики підприємництва в частині амортизаційних відрахувань, їх моніторингу та регуляторних заходів і забезпечить сталий інвестиційно-інноваційний розвиток країни.

Список використаних джерел і літератури

1. Пепа Т.В. Управління фінансовою санацією підприємств: монографія/К.: Центр учбової літератури, 2008-440с.
2. Пластун О.Л. [Пластун О. Л. Визначення сутності поняття "банкрутство" в сучасній науковій літературі / О. Л. Пластун // Вісник ЖДТУ. – 2005. – № 2. – С. 256–261.]
3. Покропивний.С.Ф. Монографія / За ред. С.Ф. Покпоривного. – вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с., с.204].

*Максим'юк Юлія Сергіївна, аспірантка
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ОРГАНІЗАЦІЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ НА ГРУНТІ СПОЛУЧЕННЯ ПЛАТФОРМИ «КОМПЛАЄНС- МЕНЕДЖМЕНТУ» ТА «УПРАВЛІННЯ ЗА ЦІЛЯМИ»

Оптимізація ризиків здійснюється з використанням трьох моделей обробки первісних даних, які забезпечують формалізовану обробку та обґрунтування висновків щодо заходів з оптимізації ризиків: модель співставлення цілей підприємства з умовами функціонування та типовими ризиками для цих умов; модель співставлення наявних ресурсів з потребами та результатами завдань; модель вибору методів управління ризиками.

В результаті пересічення нечітких множин «недопустиме відхилення» та «допустимий ризик» можна отримати нечітку множину, що відображає обмеження за цілями. Для кожного з видів функціонування промислового підприємства здійснюється своє пересічення. Таким чином, в загальному вигляді модель співставлення цілей з умовами функціонування та типовими ризиками для цих умов має вигляд:

$$\Omega^O = \Omega^R \cap \Omega^G, \quad (1)$$

$$\mu^O = \min(\mu^R, \mu^G), \quad (2)$$

$$\mu^R = \mu^R(y, c, d) \quad (3)$$

$$\mu^G = \mu^G(x, a, b) \quad (4)$$

де Ω^O – нечітка множина, що обмежує простір можливих рішень за цілями та ризиками; Ω^R – нечітка множина «допустимий ризик»; Ω^G – нечітка множина «недопустиме відхилення»; y – вплив ризику на відхилення фактичного цільового показника від запланованого; x – відхилення фактичного цільового показника від запланованого, де для умов звичайного розвитку цільовим показником є рентабельність, для умов розвитку – прибуток або обсяг реалізації, для умов кризи – поточна ліквідність; $\mu^G(x, a, b)$ – функція приналежності лінгвістичної змінної «недопустиме відхилення»; $\mu^R(y, c, d)$ – функція приналежності лінгвістичної змінної «допустимий ризик» (1, с.21).

Для випадку багатьох ризиків та цілей нечіткі множини Ω^G та Ω^R можуть мати по декілька змінних, що відповідають різним цілям та різним ризикам. Графічне представлення варіанту перетину нечітких множин, коли існує один ризик та одна ціль наведено на рис. 3, де заштрихована область є областю допустимих рішень при управлінні ризиками в різних умовах функціонування промислового підприємства.

Таким чином, модель співставлення цілей з умовами функціонування та типовими ризиками для цих умов дає можливість визначити обмеження, за якими управлінські рішення мають занадто великі ризики або є неприпустимими з погляду досягнення глобальних цілей промислового підприємства.

Модель співставлення наявних ресурсів з потребами забезпечує класифікацію ризиків у залежності від необхідних для їх оптимізації ресурсів та розмірів втрат від цих ризиків. Модель будується на припущенні, що кожне завдання, яке має виконати промислове підприємство, може мати негативні сценарії реалізації, що несуть в собі ризики прямих грошових втрат або перебільшення витрат різних видів ресурсів, які потрібні для виконання завдання.

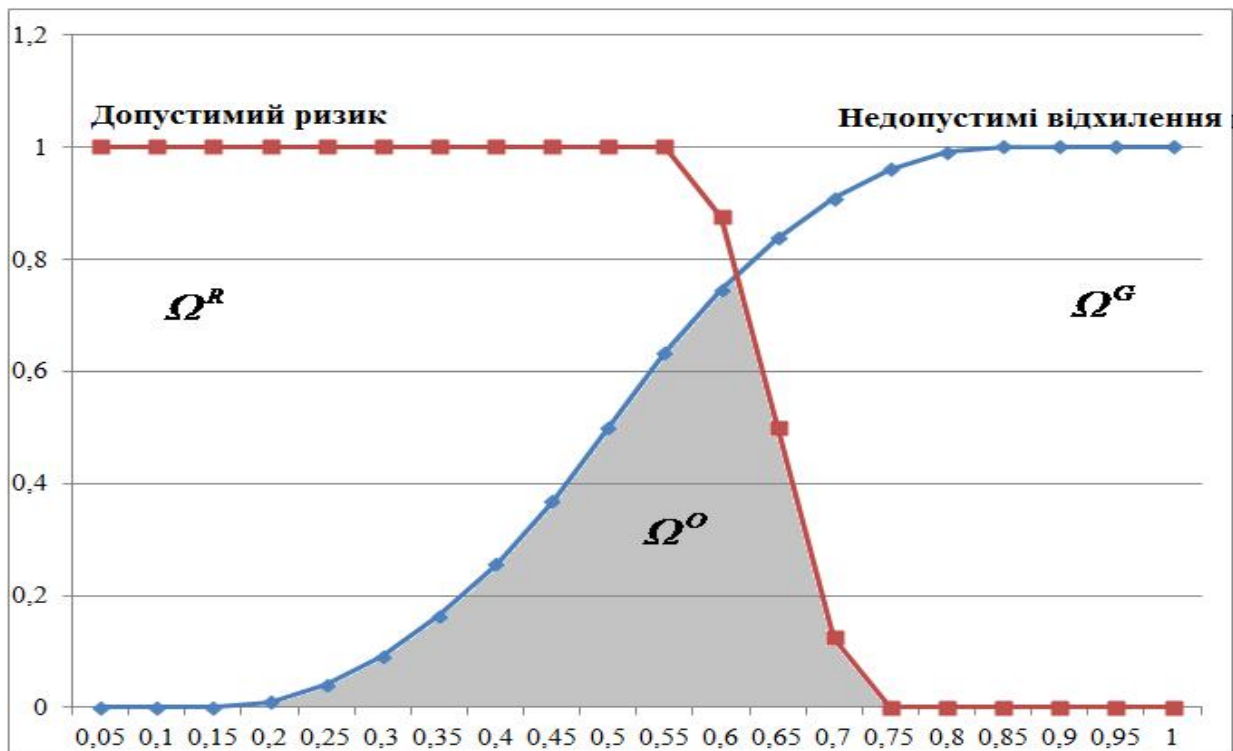

Рис. 1. Графічне представлення перетину нечітких множин «допустимий ризик» та «недопустимі відхилення»

Завданням оптимізації ризиків на промисловому підприємстві є визначення, який саме метод управління є найбільш доцільним з врахуванням поточних умов функціонування підприємства, його цілей та наявних ресурсів. Для цього здійснюється оптимізація за критерієм максимізації ефекту від досягнення цілей промислового підприємства з одночасним обмеженням за розміром ризиків та за типами ризиків, які підприємство може обробити. (2, с.22) Максимізація ефекту від досягнення цілей здійснюється в розрізі завдань, які розшифровують цілі промислового підприємства. Для цього використовується цільова функція:

$$\sum_{m \in M} \left(F_m - \sum_{u=1}^4 (b_{u,m} \cdot L_{u,m}) \right) \rightarrow \max, \quad (5)$$

де F_m – економічний ефект від виконання m -го завдання промислового підприємства; $b_{u,m}$ – логічна змінна, яка приймає значення 0 або 1 в залежності від того, чи доцільним є використання u -го виду управління ризиками для m -го завдання; $L_{u,m}$ – витрати на реалізацію u -го

виду управління ризиками для m -го завдання; u – індекс виду управління ризиками, де 1 – ухилення, 2 – диверсифікація, 3 – локалізація, 4 – компенсація.

Таким чином, використання запропонованої моделі вибору методів управління ризиками на підставі встановлених обмежень за цілями та класифікації ризиків за ресурсними потребами дає можливість обрати промислового підприємству найбільш вигідну програму при управлінні ризиками при досягненні його цілей.

Список використаних джерел і літератури

1. Савчук Т. В. Система моделей економічного обґрунтування та механізми інвестування житлового будівництва: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: (08.00.04) / Т. В. Савчук; Наук. кер. Г. М. Рижакова; КНУБА. – К., 2012. – 21 с.

2. Сердюк А. В. Організаційно-економічні основи формування та розвитку ринку доступного житла: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук: (08.00.04) / А. В. Сердюк; Наук. кер. С. А. Ушацький; КНУБА. – К., 2010. – 22 с.

Некрутенко Оксана Вячеславівна, здобувачка,

Лугіна Тетяна Сергіївна, аспірантка

Київський національний університет будівництва і архітектури

МЕТОДИЧНІ ПРЕДИКТОРИ РЕФЕРЕНТНОЇ МОДЕЛІ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Діяльність великих промислових підприємств охоплює багато сфер, що взаємодіють як єдиний збалансований організм. Одночасно, на одному підприємстві може відбуватись впровадження проектів розвитку в виробничій сфері, реалізація антикризових заходів в фінансовій сфері, підтримання поточного рівня діяльності в кадровій сфері та ін. Різноманітність завдань, що ставляться перед керівниками окремих підрозділів промислового підприємства обумовлює виникнення такої проблеми як оптимальний розподіл ризику при впровадженні чи реалізації

тих чи інших проектів стратегічного або антикризового характеру. Вирішення такого завдання з оптимізації ризиків зводиться до пошуку найоптимальнішого набору управлінських рішень з керування ризиками. Можна виділити найбільш поширені види таких рішень на стратегічному рівні: відмова від ризику; зниження ризику; передача ризику стороннім організаціям; прийняття ризику.

Застосування таких стратегій в «чистому» виді не завжди зустрічається на практиці діяльності промислових підприємств. Найчастіше такі види стратегій зустрічаються у «змішаному» вигляді, коли відмова, зниження, передача або прийняття ризику відбувається частково. Тому вибір саме оптимальних стратегій управління ризиком в чистому або змішаному вигляді, сукупна корисність яких давала б максимальний результат при встановлених фінансових обмеженнях на реалізацію заходів з мінімізації впливу ризиків є актуальним завданням. Для визначення оптимальної комбінації прийнятних стратегій управління ризиками (відмова, зниження, передача, прийняття або часткова реалізація), сукупна очікувана корисність яких від впровадження є максимальною, в роботі запропоновано підхід оптимізації ризиків на промисловому підприємстві, що зводиться до вибору найкращих стратегій управління ризиками з альтернативних при встановлених обмеженнях за часом та вартістю реалізації, в основі якого лежить модель динамічного програмування (1).

Діяльність промислового підприємства, особливо в нестабільних економіках пострадянських країн, завжди містить в собі ризик втрат через негативні наслідки прийнятих рішень або здійснених заходів, що потребує використання інструментів для управління ризиками. Але діяльність промислового підприємства має різні аспекти в залежності від цілей та зовнішніх умов. Можна відокремити три основні види умов функціонування промислового підприємства: звичайна діяльність, коли промислове підприємство має за ціль виробництво та реалізацію продукції для отримання прибутку, тобто, в термінах теорії систем, підтримується гомеостаз; діяльність в умовах кризи, коли існування підприємства знаходиться під загрозою, що вимагає здійснення антикризових заходів; діяльність для розвитку, коли промислове підприємство реалізує стратегію розвитку або розширення.

Кожен з цих видів діяльності має свої особливості виникнення ризиків та відповідних втрат від реалізації негативних сценаріїв розвитку подій. Відповідно, кожен з видів умов функціонування промислового підприємства потребує спеціалізованих інструментів для оцінювання своїх специфічних ризиків.

Тому система оцінювання ризиків промислового підприємства має задовольняти таким принципам: бути універсальною та забезпечувати можливість оцінювати будь-які види ризиків, що можуть виникнути при функціонуванні промислового підприємства; мати адаптаційні властивості щодо глибини здійснення аналізу та оцінки ризиків у залежності від загрози, яку становлять ризики, що оцінюються; надавати обґрунтування розміру очікуваних ризиків та можливих негативних наслідків при їх реалізації.

Структура системи оцінювання ризиків промислового підприємства, яка відповідає встановленим принципам наведена на рис. 1. Оцінювання ризиків пропонується здійснювати шляхом кількісного та якісного аналізу. При якісному аналізі встановлюється, на яку саме сферу промислового підприємства або скоуп розповсюджується ризик, які чинники впливу пов'язані з його виникненням, які стейкхолдери або зацікавлені особи можуть здійснювати додаткові впливи на ймовірність та розмір ризику. Кількісний аналіз ризиків дає можливість встановити їх ієрархію (шляхом декомпозиції ризиків до рівня елементарних подій), оцінити розмір втрат та ймовірність настання події ризику.

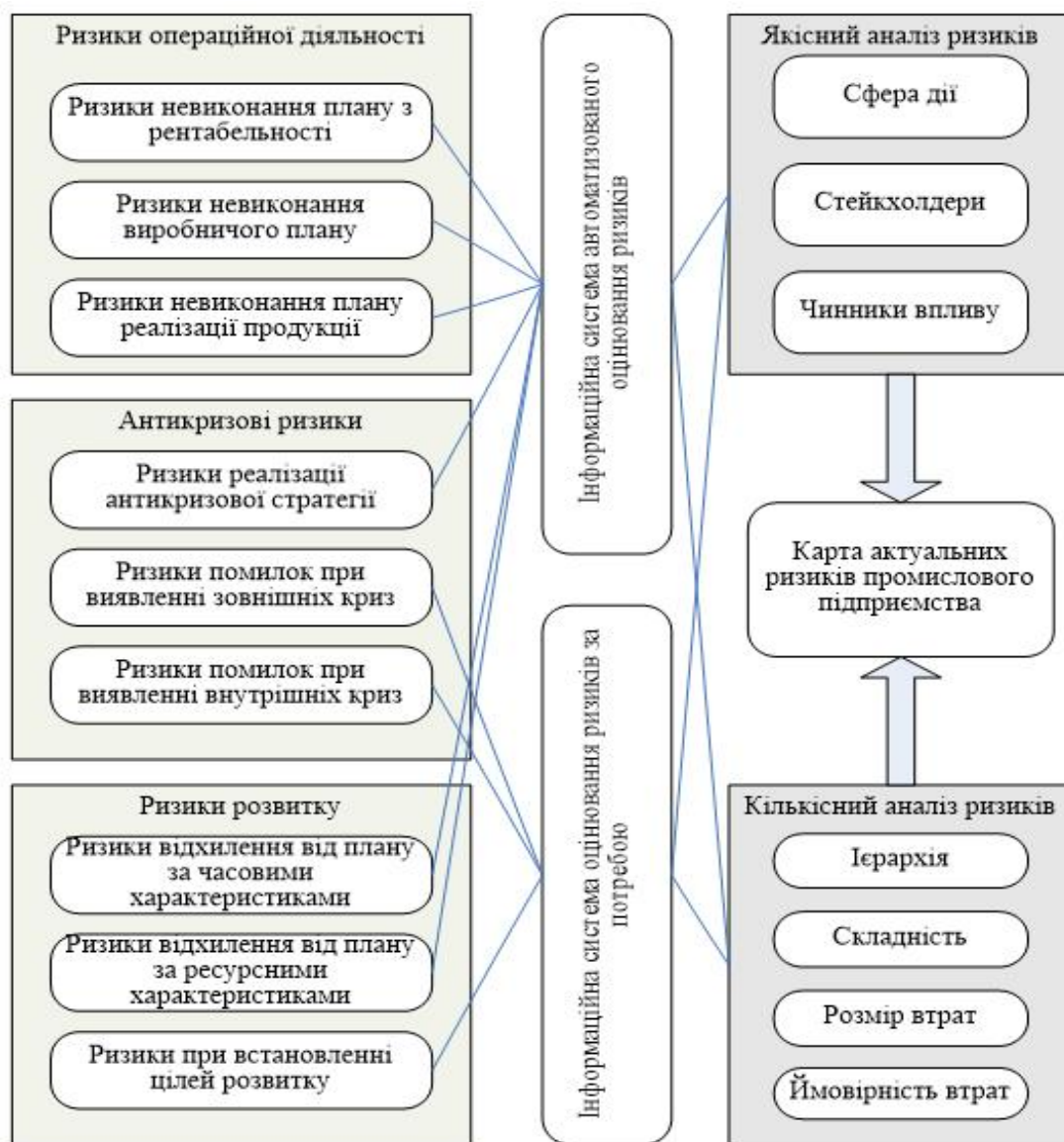

Рис. 1. Система оцінювання ризиків промислового підприємства

Результатом якісного та кількісного аналізу ризику є карта актуальних ризиків промислового підприємства, в якій наведено усі вищезазначені характеристики ризиків, що мають місце при тих умовах функціонування, яких здійснює промислове підприємство.

Для розрахунку ризику пропонується використовувати ієрархічне дерево ризиків, яке відображає ймовірності подій та їх наслідки через математичне очікування, а також відношення між математичним очікуванням усіх подій та негативних подій:

$$\begin{aligned}
R_i^s &= \frac{\widehat{R}_i^s}{\overline{R}_i^s}, \\
R_i^{+s} &= \frac{\widehat{R}_i^s}{\overline{R}_i^s}, \\
R_i^{-s} &= \frac{\check{R}_i^s}{\overline{R}_i^s}, \\
\check{R}_i^s &= \sum_{q \in \check{Q}^i} v_q^{s+1} \cdot \overline{R}_q^{s+1}, \\
\widehat{R}_i^s &= \sum_{q \in \widehat{Q}^i} v_q^{s+1} \cdot \overline{R}_q^{s+1}, \\
\overline{R}_i^s &= \sum_{q \in Q^i} v_q^{s+1} \cdot \overline{R}_q^{s+1},
\end{aligned} \tag{1}$$

де R_i^s – оцінка і-го ризику s-го рівня в аспекті відношення втрат та вигод; \widehat{R}_i^s – оцінка наслідків лише позитивних варіантів подій і-го ризику s-го рівня; \check{R}_i^s – оцінка наслідків лише негативних варіантів подій і-го ризику s-го рівня; \overline{R}_i^s – математичне очікування наслідків і-го ризику s-го рівня; R_i^{+s} – оцінка і-го ризику s-го рівня в аспекті відношення вигод та математичного очікування ризику; R_i^{-s} – оцінка і-го ризику s-го рівня в аспекті відношення втрат та математичного очікування ризику; v_q^{s+1} – ймовірність q-го ризику s+1-го рівня; \overline{R}_q^{s+1} – математичне очікування наслідків q-го ризику s+1-го рівня; Q^i – множина усіх наслідків і-го ризику; \widehat{Q}^i – множина усіх позитивних наслідків і-го ризику; \check{Q}^i – множина усіх негативних наслідків і-го ризику.

Для кожного ризику розглядаються його події або нижчі за ієрархією ризику. Наприклад, на ризик невиконання виробничого плану має вплив надійність постачальників, причому цей ризик складається з ризиків за кожним з постачальників. У свою чергу, ризик невиконання контракту кожного постачальника має розмір втрат у випадку такого невиконання та ймовірність цієї події (2).

Визначено, що для чіткої реалізації управління ризиками промислового підприємства в розпорядженні керівництва мають бути відповідні методи та засоби регламентації взаємодії працівників з інструментами управління ризиками та між собою в процесі розробки та

узгодження управлінських рішень щодо керування ризиками, їх виявлення, ідентифікації та мінімізації впливу.

Для ефективного управління ризиками в повному циклі їх прояву від ідентифікації загроз до контролю результативності впроваджених заходів з компенсації негативного впливу в дослідженні розроблено організаційне забезпечення управління ризиками на промисловому підприємстві, що регламентує розподіл відповідальності та повноважень між суб'єктами управління ризиками, методи їх комунікації та взаємодії.

Одним з найважливіших етапів реалізації стратегії розвитку промислового підприємства є етап виведення нового товару на ринок. Складність даного етапу полягає в правильній оцінці сприятливого моменту для виходу на ринок та представлення нового товару, особливо, коли в оточенні підприємства є достатня кількість підприємств-конкурентів, що виробляють аналогічний за характеристиками продукт з орієнтацією на одних і тих самих споживачів, їх вподобання, очікування, доход та обсяги споживання. Не дивлячись на провідні технології, що дозволяють отримати найбільш повну характеристику про товар, що виробляє конкурент, не завжди можна визначити чи буде він гірший або кращий за сукупними властивостями за власний товар. З даного питання починається розгляд супроводжуваних ризиків при виведенні нового товару на ринок, головні з яких зводяться до ризику втрати сприятливого моменту виведення товару, що забезпечить отримання найбільшого прибутку при виході товару на ринок ще до появи підприємств-конкурентів, разом або після. Прийняття управлінських рішень в таких умовах характеризується високим рівнем невизначеності та ризику, які можуть змінюватися як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі підприємства. Для прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень за різних умов стану ринку в процесі підготовки виведення на нього нового товару, що забезпечить максимальний прибуток, вважаємо доцільним використовувати математичну теорію ігор.

Список використаних джерел і літератури

1. Постанова КМУ «Про схвалення Концепції Державної цільової соціально-економічної програми будівництва (придбання) доступного житла на 2009-2016 роки» від 22.10.2008 N 1406-р. - [Електронний ресурс]: сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1406-2008-%D1%80>.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гарантій захисту прав інвестора при будівництві житла» від 01.07.2014 N 4210а. - [Електронний ресурс]: сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/webproc4_1?pf3511=51557.

Петріченко Антоніна Іванівна, здобувачка, КНУБА

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНЕ МОНІТОРИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ БУДІВНИЦТВА

Шляхом інтегрування методичного, інформаційно-аналітичного і організаційного інструментарію процесного управління ресурсозбереженням сформовано інноваційний механізм в складі таких елементів як: нові організаційні структури (координаційний центр і управління енерго-ресурсозбереженням), процедури виокремлення виробничих і управлінських процесів, системи аналітичних розрахунків та алгоритму винесення аналітичних даних графічних матеріалів і прогнозних орієнтирів на віртуальну «приладову дошку». Розроблені і апробовані в режимі розрахунків та виведені на «приладову дошку» управління у формі графічного матеріалу більше 60 різних задач аналізу, у т. ч. оцінка факторів впливу на прибутковість сукупних активів, оцінка виробничих та комерційних втрат та загроз. Напрямки і характер виконаних робіт представлені на рис. 1.

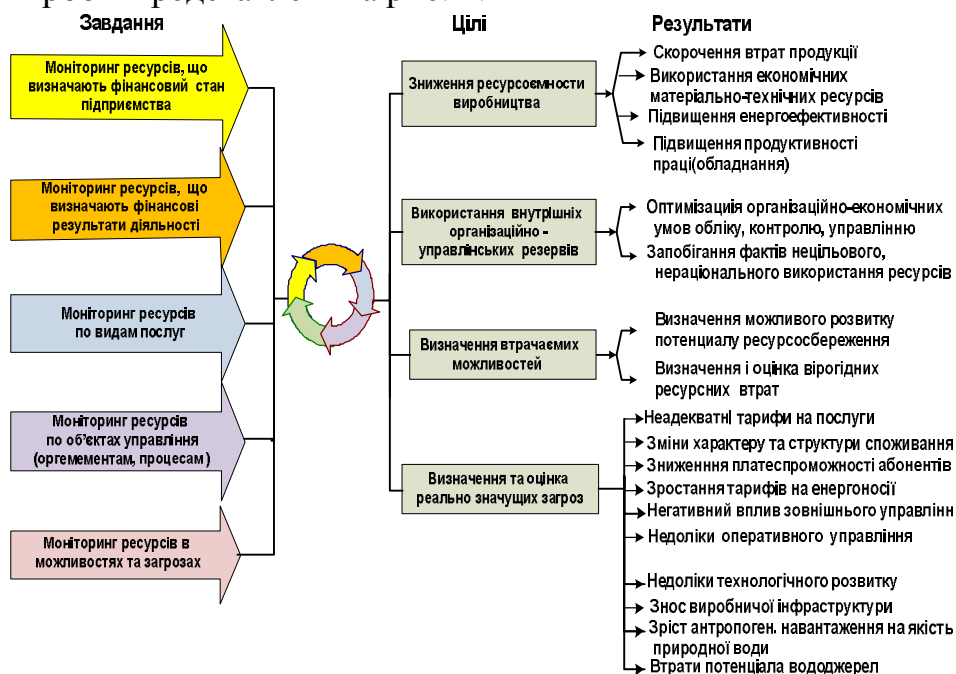

Рис. 1. Завдання, цілі й результати структурно-функціонального моніторингового забезпечення на підприємствах ВКГ (побудовано автором)

Перелічені на рис. 1 проектні завдання і напрямки моніторингу, їх цілі, результати змін за наведеними напрямками, на даний час, завдяки створеній інформаційно-аналітичній базі, є частиною практичної роботи з управління ресурсозбереженням на підприємстві (1, с.77).

Практичне значення має моніторинг синхронізованих порівняльних і розрахункових фінансово-економічних показників потенціалу ресурсозбереження, приклад графічного порівняння наведено на рис. 2.

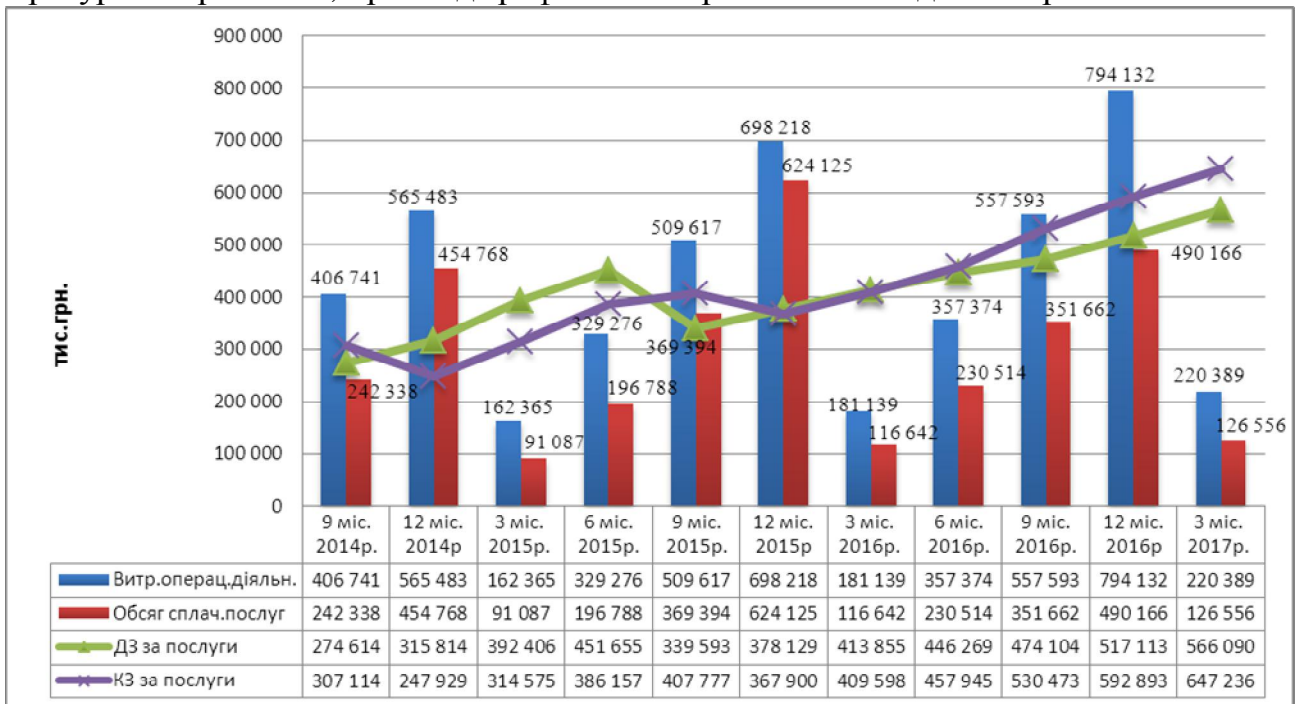

Рис. 2. Динаміка фінансових показників водопостачання у 2014- 2017 рр. на прикладі КП «Харківводоканал» (побудовано автором)

У дослідженні надані оцінки діяльності юридичної служби щодо функції проведення претензійно-позовних заходів. Результати роботи показують, що структурізація заборгованості за видами груп боржників по діапазонах боргу, розміру і строку його виникнення, яка згрупована за ознаками питомих сальдо боргу на особистий рахунок з врахуванням кількості особистих рахунків в діапазонах, підвищує ефективність організації претензійно-позовних заходів і позитивно впливає на рівень відповідальності споживачів. Тому в дослідженні ресурсозбереження акцент зроблено на людському факторі, сутність якого проявляється у взаємовідносинах між персоналом.

Визначено і сформульовано основний функціонал системи контролінгу і організаційні рішення з його впровадження на підприємстві надано алгоритм організаційно-управлінського проектування. Одним з завдань контролінгу є оцінка характеру і динаміки комерційних втрат.

Оцінка комерційних втрат виконується за допомогою запропонованих розрахункових формул, що складають інтегровану суму комерційних упушень (втрат) на неплатежах, субсидіях, боргах, а також допущених управлінських прорахунках. Загальний вираз сукупних комерційних витрат має такий вигляд:

$$K_{\epsilon}^{ВП} = (ВНТ_{серзв.}^{ВП} + ВЗТ_{Н}^{ВП} + ВНО_{ПДЗ}^{ВП} + ВАН_{ДЗ}^{ВП} + ВСПД_{ДЗ}^{ВП} + ННВВ^{ВП} + ВНП_{КЗ}^{ВП} + ВУП_{ШС}^{ВП}) \quad (1)$$

$$K_{\epsilon}^{ВВ} = (ВНТ_{серзв..}^{ВВ} + ВЗТ_{Н}^{ВВ} + ВНО_{ПДЗ}^{ВВ} + ВАН_{ДЗ}^{ВВ} + ВСПД_{ДЗ}^{ВВ} + ВОР^{ВВ} + ВНП_{КЗ}^{ВВ} + ВУП_{ШС}^{ВВ}) \quad (2)$$

де: $K_{\epsilon}^{ВП}; K_{\epsilon}^{ВВ}$ - комерційні втрати в системі водопостачання та водовідведення;

$ВНТ_{серзв.}^{ВП}; ВНТ_{серзв.}^{ВВ}$ - втрати від неадекватності середньозважених тарифів собівартості послуг водопостачання та водовідведення (ПВП і ПВВ);

$ВЗТ_{Н}^{ВП}; ВЗТ_{Н}^{ВВ}$ - втрати від зниження тарифів на ПВП і ПВВ населенню за рахунок введення пільг і субсидій;

$ВНО_{ПДЗ}^{ВП}; ПНО_{ПДЗ}^{ВВ}$ - втрати від різниці нарахувань та оплати (поточна дебіторська заборгованість від реалізації ПВП і ПВВ);

$ВАН_{ДЗ}^{ВП}; ВАН_{ДЗ}^{ВВ}$ - втрати від акумуляції неплатежів тобто дебіторської заборгованості (в т.ч. сумнівною у віці від 1 до 3-х років);

$ВСПД_{ДЗ}^{ВП}; ВСПД_{ДЗ}^{ВВ}$ - втрати платежів за межами строку позовної давності;

$ННВВ^{ВП}; ВОР^{ВВ}$ - наднормативні втрати води при реалізації ПВП і втрати обсягів реалізації стоків (ПВВ) в результаті наднормативних втрат води;

$ВНП_{КЗ}^{ВП}; ВНП_{КЗ}^{ВВ}$ - втрати від несвоєчасності погашення платежів кредиторської заборгованості;

$ВУП_{ШС}^{ВП}; ВУП_{ШС}^{ВВ}$ - втрати від управлінських прорахунків в результаті штрафів і санкцій в ході виробничо-господарської діяльності (2, с.193).

Розрахунок комерційних втрат, за даними формулами на прикладі КП «Харківводоканал» за підсумками 2017 року, дає можливість оцінити їх загальну суму, а також виділити складову безповоротних втрат (яка включає втрати від неадекватності тарифів, наднормативних втрат води і витоків, дебіторській заборгованості за межами терміну позовної давності, управлінські прорахунки, якщо вони мали місце в період розгляду), і втрат, які перебувають у динаміці змін (поточна ДЗ віком 1-3 роки, втрати від зниження тарифів за рахунок пільг, субсидій, різниці нарахувань):

$$K_{\epsilon}^{ВП} = 304,1 + 9,4 + 53,3 + 89,7 + 105,5 + 317,6 + 12,1 + 4,2 = 896 \text{ млн. грн.}$$

$$K_{\epsilon}^{ВВ} = 53,2 + 7,3 + 17,7 + 0 + 96,6 + 64,2 + 131,1 + 6,3 + 2,2 = 361 \text{ млн. грн.}$$

Таким чином, доведено практичну цінність проведених розрахунків комерційних втрат при наданні послуг ВКГ, що забезпечує можливість дослідження природи, характеру і динаміки змін цих втрат, виявлення резервів ресурсного потенціалу та визначення пріоритетів управлінського впливу на процес ресурсозбереження.

Список використаних джерел і літератури

1. Димченко О.В., Хайло Я.М., Рудаченко О.О. Завдання розвитку управлінського обліку в технології ресурсозбереження. // «Бізнес Інформ» міжнародний науковий економічний журнал. Харків, 2018. №10. С.44-50.
2. Горбач М.В. Запровадження ефективних моделей та механізмів у організаційно-технологічне проектування будівельного виробництва [Текст] / М.В. Горбач // Збірник наукових праць «Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин». – Вип. 29. – К.: КНУБА, 2013. – С. 192 – 195.
3. Поколенко В.О. Стохастичний алгоритм раціоналізації інвестиційного портфеля Міжвідомчий науково-технічний збірник «Будівельне виробництво»: – К.: НДІБВ, 2003. – Вип. 42. – С.74-77.

*Петруха Сергій Валерійович, заступник директора
Інституту післядипломної освіти Державної навчально-наукової
установи «Академія фінансового управління»*

МЕТОДИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО АУДИТУ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІДКРИТИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

В контексті дослідження операцій із пов'язаними сторонами оцінювання бізнес-ризиків підприємства може надати більше цінної інформації щодо ризиків викривлення звітності. З огляду на це виправданими є ідентифікація специфічних ризиків, які формуються під впливом відносин та зовнішньоекономічних операцій із пов'язаними сторонами підприємства, та визначення облікових викривлень, які можуть виникнути через облікові маніпулювання. Так, облікові викривлення звітності підприємства запропоновано класифікувати відповідно до мети маніпулювань у зовнішньоекономічних операціях із пов'язаними підприємствами:

– з метою маніпулювання рішеннями принципалів (завищення вартості активів через неправомірне визнання прав власності на

давальницьку сировину, необоротний актив пов'язаної сторони або на предмет зовнішньоекономічної угоди; завищення балансової вартості довгострокових інвестицій у капітал пов'язаних підприємств; завищення доходів і прибутку шляхом маніпулювань з цінами в операціях із пов'язаними сторонами і неправомірним розподілом транспортно-заготівельних витрат, пов'язаних з експортно-імпортними операціями);

– з метою ухилення від оподаткування (завищення витрат у частині вартості імпорту з метою зниження бази оподаткування податком на прибуток; завищення вартості транспортно-заготівельних витрат; маніпулювання з датою операції);

– з метою приховування незаконного привласнення активів мажоритарними власниками капіталу (завищення витрат за списання неправомірно привласнених запасів, грошових коштів, інших видів активів, існування фіктивних закордонних дебіторів; заниження вартості активів за підміни активів, привласнення коштів, які використовуються не за цільовим призначенням; навмисне знецінення необоротних активів; експорт пов'язаним підприємствам за зниженою ціною) (1, с. 33).

Специфіка операцій із пов'язаними сторонами призводить до додаткових ризиків суттєвого викривлення фінансової звітності, які рекомендовано оцінювати за такими критеріями: характер відносин підприємства з пов'язаними сторонами; обсяг і тип операцій із пов'язаними сторонами.

Використання Міжнародних стандартів аудиту в процесі аудиту фінансової звітності підприємств передбачає відповідне форматування робочих документів аудитора. Розроблено удосконалений формат робочих документів незалежного аудитора з перевірки операцій із пов'язаними сторонами, що передбачає узагальнення аудиторських доказів відповідно до класифікації аудиторських процедур, визначеної Міжнародними стандартами аудиту: перевірка записів і документів, перевірка матеріальних активів, спостереження, перерахунок, повторне виконання, зовнішнє підтвердження, запит, аналітичні процедури. Запропоновані форми робочих документів аудитора дадуть можливість накопичувати результати проведення аудиторських процедур відповідно до вимог Міжнародних стандартів аудиту та враховувати специфіку впливу операцій з пов'язаною стороною на елементи звітності підприємства.

Встановлено, що проведення аудиторських перевірок у межах зовнішнього незалежного, внутрішнього чи податкового аудиту передбачає залучення відповідних людських ресурсів і необхідність

оцінювання доцільності, економічної ефективності та результативності залучення аудиторських кадрів різного рівня кваліфікації. Обмеження зовнішнього незалежного аудиту як особливого виду перевірки відповідно до вимог Міжнародних стандартів аудиту вказує на необхідність проведення аудиту в зазначені терміни, що не може не вплинути на результат аудиту та якість аудиторських перевірок. Аудитори у приватному секторі (внутрішні та зовнішні незалежні) також зацікавлені в оцінюванні ефективності аудиту, що визначило необхідність розробки економічних показників для забезпечення об'єктивного оцінювання ефективності аудиторських перевірок.

Запропоновано порядок оцінювання ефективності аудиторського завдання зовнішнього незалежного аудитора, який проводиться аудиторською фірмою на основі співвідношення нормативної ($EAZ^{норм}$) та фактичної ($EAZ^{факт}$) ефективності окремого аудиторського завдання. Оскільки існує ймовірність збільшення обсягу аудиту через вплив різних чинників, рекомендовано корегувати показник на коефіцієнт невизначеності (KH), який враховуватиме досвід співпраці незалежного аудитора з клієнтом та рівень ризику суттєвого викривлення звітності клієнта. Ефективність аудиторського завдання з урахуванням коефіцієнта невизначеності (I_{EA3K}) запропоновано розраховувати за формулою (1):

$$I_{EA3K} = I_{EA3} \times KH = \frac{EAZ^{факт}}{EAZ^{норм}} \times KH = \frac{OЧ^{факт} / OДК^{факт}}{OЧ^{норм} / OДК^{факт}} \times \frac{(KH_D + KH_P)}{2}, \quad (1)$$

де I_{EA3K} – показник ефективності виконання аудиторського завдання незалежним зовнішнім аудитором з урахуванням коефіцієнта невизначеності; I_{EA3} – індекс ефективності аудиторського завдання, що виконується групою аудиторів або одноосібно; $OЧ^{факт}$ – фактичний обсяг часу роботи аудитора на виконання аудиторського завдання, людино-година; $OЧ^{норм}$ – нормативний (мінімальний) обсяг часу роботи аудитора на виконання завдання з урахуванням обсягу діяльності клієнта відповідно до рекомендацій професійної організації аудиторів, людино-година; $OДК^{факт}$ – фактичний обсяг діяльності клієнта, млн. грн.; KH_D – коефіцієнт невизначеності з урахуванням досвіду співпраці аудитора з клієнтом; KH_P – коефіцієнт невизначеності за ризиком з урахуванням результатів оцінювання ризику суттєвого викривлення звітності, наявного до початку аудиторського завдання, який впливає на обсяг аудиторських послуг (2, с.55).

Водночас із проведенням оцінювання ефективності аудиторського завдання для незалежних аудиторів у межах виконання незалежного підтвердження достовірності даних фінансової звітності рекомендовано також оцінювати ефективність виконання аудиторської послуги замовниками аудиту, що дає змогу оцінити ефект від виправлення помилок, виявлених у процесі аудиту.

Оцінку ефективності аудиторської послуги замовниками аудиту запропоновано розраховувати за формулою(2):

$$EAP = \frac{\sum Ш - \sum ПЗ}{Ba}, \quad (2)$$

де EAP – показник оцінки ефективності аудиторської послуги; $\sum Ш$ – сума штрафів, яких вдалося уникнути, завдяки виявленим у процесі аудиту помилкам в обліку, грн.; $\sum ПЗ$ – сума податкових зобов'язань, які були донараховані за результатами виправлення виявлених аудитором помилок, грн.; Ba – вартість послуги з аудиту, грн.

У межах діяльності групи підприємств при функціонуванні відділу внутрішньокорпоративного аудиту рекомендовано визначати критерії оцінювання ефективності діяльності відділу внутрішнього аудиту, оскільки саме внутрішній аудит здійснюється з метою отримання додаткових економічних переваг (З. С.144).

Для внутрішнього аудитора здебільшого характерний формат надання рекомендацій з поліпшення діяльності компанії, тому ефективність внутрішнього аудиту рекомендовано оцінювати через співвідношення результатів виконання рекомендацій внутрішнього аудитора та витрат на утримання відділу. Ефективність внутрішнього аудиту (EBH) запропоновано розраховувати за формулою(3):

$$EBH = \frac{\sum Ш - \sum ПЗ + \sum E + \sum BZA}{Oч} \Rightarrow max, \quad (3)$$

де $\sum E$ – сума отриманої економії у господарській діяльності підприємства на основі рекомендацій внутрішніх аудиторів, грн.; $\sum BZA$ – сума отриманої економії вартості послуг зовнішніх незалежних аудиторів за інформаційної взаємодії внутрішнього та зовнішнього аудиторів, грн.; $Oч$ – обсяг часу, витраченого аудитором за аналізований період, людино-година.

У запропонованих показниках оцінювання ефективності аудиторського завдання враховано не тільки вимоги Аудиторської палати України щодо обсягу часу, необхідного для проведення аудиту на якісному рівні, а також додаткову економію підприємства на зовнішньому аудиті за інформаційної взаємодії зовнішнього аудитора з внутрішнім.

Список використаних джерел і літератури

1. Дрей В.В. Удосконалення процесу формування обліково-аналітичної інформації на підприємстві. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 13. С. 415–421.
2. Гойко А. Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрямки їх реалізації / А. Ф. Гойко. – К. : ВІРА-Р, 1999. – 320 с.
3. Голубков Е.П. Маркетинг: стратегії, плани, структури. - М.: Дело, 1995.- 205 с.

Рижакова Ганна Сергіївна, здобувачка, КНУБА

ЧОТИРЬОХВЕКТОРНА МОДЕЛЬ ДІАГНОСТУВАННЯ СТІЙКОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВ

Дослідження систем адміністрування в управлінні підприємствами з урахуванням євроінтеграційних процесів в масштабах компанії є складним завданням, розв'язання якого ускладнюється відсутністю комплексних концептуальних, теоретико-методологічних і методико-прикладних засад у зазначеній сфері. Одна з таких наукових прогалин стосується класифікації таких систем за низкою істотних та незалежних ознак. Відтак, за результатами виконаних досліджень розвинуто типологію систем адміністрування (рис. 1). Вибір того чи іншого їхнього виду визначається перш за все установленими цілями в аналізованій сфері, а також наявним ресурсним забезпеченням.

З позиції наукової концепції адміністрування – це одна з концепцій управління, яка змінює традиційну концепцію документально-інформаційного забезпечення управлінських процесів. Таке трактування систем адміністрування дає змогу поглянути на процеси впливу керівної підсистеми на керовану системно, комплексно та цілеспрямовано.

- ознаки та види систем адміністрування, запропоновані автором

Рис. 1. Типологія систем адміністрування в управлінні підприємствами

Зроблено висновок про те, що ефективність побудови та застосування систем адміністрування в управлінні підприємствами забезпечується багато в чому дотриманням відповідних принципів. Так, до переліку загальних таких принципів віднесено принципи цілеспрямованості, науковості, відповідальності, компетентності, мотивованості, економічності, достовірності, уніфікованості, адаптивності, системності, розвитку, оптимальності, зрозумілості, об'єктності, об'єктивності, безперервності,

завершеності, часової погодженості, контрольованості, формалізованості, достатності інформаційного забезпечення. Своєю чергою, специфічні принципи побудови і використання систем адміністрування в управлінні підприємствами включають: балансування інтересів системи адміністрування загалом та її елементів, врахування основних напрямків управлінських процесів на підприємстві, орієнтацію на кінцевого користувача, процесно-орієнтовне адміністрування, інтегрованість з інформаційними технологіями, раціональне співвідношення економічних та соціальних інструментів управління у системах адміністрування (2).

Із урахуванням вищенаведеного, у роботі удосконалено метод оцінювання рівня сформованості систем адміністрування в управлінні підприємствами, який ґрунтується на багатокритеріальному підході й використанні трапецієподібних функцій належності параметрів конфіденційності, доступності та цілісності цих систем до певних нечітких терм-множин, що створює передумови для ухвалення управлінських рішень з метою забезпечення вищого рівня відповідності систем адміністрування за параметрами «як є» і «як має бути». При цьому, трапецієподібні терм-множини для параметрів оцінювання рівня сформованості систем адміністрування в управлінні підприємствами (конфіденційність систем адміністрування, їхня цілісність та доступність) матимуть таке лінгвістичне трактування:

- u_1 – негативна оцінка;
- u_2, u_3 – найбільш реальна оцінка;
- u_4 – позитивна оцінка.

Надалі під час оцінювання рівня сформованості систем адміністрування в управлінні підприємствами слід здійснити процес фазифікації, тобто визначити нечіткі трапецієподібні значення параметрів оцінювання у формі відповідних лінгвістичних змінних:

$$K_{sa} = (u_1, u_2, u_3, u_4); \quad (1)$$

$$C_{sa} = (u_1, u_2, u_3, u_4); \quad (2)$$

$$D_{sa} = (u_1, u_2, u_3, u_4). \quad (3)$$

де K_{sa}, C_{sa}, D_{sa} – відповідно конфіденційність, цілісність та доступність систем адміністрування в управлінні підприємствами з урахуванням параметрів «як є» і «як має бути».

Важливо наголосити і на тому, що зміст та характер пропонованих параметрів оцінювання рівня сформованості систем адміністрування в управлінні підприємствами є подібними, з огляду на що трапецієподібна шкала для таких параметрів буде спільною.

Змістове наповнення параметрів конфіденційності, цілісності та доступності систем адміністрування в управлінні підприємствами дає змогу зробити висновок і про те, що вони не передбачатимуть нормув нечітких трапецієподібних чисел. Водночас, наявність трьох параметрів оцінювання зумовлює необхідність їхнього агрегування з урахуванням коефіцієнтів вагомості для отримання остаточного трапецієподібного числа. Для цього слід використовувати формулу:

$$X = \left(\sum_{i=1}^n x_{i1} u_i; \sum_{i=1}^n x_{i2} u_i; \sum_{i=1}^n x_{i3} u_i; \sum_{i=1}^n x_{i4} u_i \right) = I(u_1; u_2; u_3; u_4),$$

де x_i – коефіцієнти вагомості параметрів оцінювання рівня сформованості систем адміністрування в управлінні підприємствами.

Із урахуванням вищеведеного, у роботі розроблено модель діагностування стійкості систем адміністрування в управлінні підприємствами, що ґрунтується на врахуванні зовнішніх та внутрішніх чинників і відповідних їм індикаторів з позиції ризику та стабільності. Ця модель аналізує виміри такої стійкості за допомогою низки індикаторів, кожен з яких відноситься щонайменше до одного з чотирьох цих вимірів (ризик, стабільність, зовнішні чи внутрішні чинники) (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори оцінювання стійкості систем адміністрування в управлінні підприємствами

Виміри	Ризик	Стабільність
Зовнішні чинники	Зовнішні ризики: - рівень інформаційної незалежності системи адміністрування R_{iz} , частк. од.	Зовнішня стабільність: - рівень диверсифікованості джерел інформаційно-документального забезпечення системи адміністрування R_d , частк. од.; - рівень точності інформаційно-документального забезпечення системи адміністрування R_t , частк. од.
Внутрішні чинники	Внутрішні ризики: - рівень ефективності управлінського інструментарію в системі адміністрування R_{ut} , частк. од.; - рівень формалізування управлінських процесів в системі адміністрування R_{fup} , частк. од.	Внутрішня стабільність: - середній час усунення проблем в системі адміністрування T_{ser} хв.

Виокремлення дуже низького, низького, середнього, високого та дуже високого рівнів індикаторів оцінювання стійкості систем адміністрування в управлінні підприємствами надалі дає змогу інтегрувати їх в єдине ціле. Для цього пропонується використовувати інструментарій логіко-лінгвістичних зв'язків, що здебільшого застосовується в теорії нечітких множин. При цьому, для отримання більш обґрунтованих висновків діагностування необхідно здійснювати окремо у розрізі зовнішнього і внутрішнього ризику, а також зовнішньої та внутрішньої стабільності. З урахуванням цього множина вихідних параметрів оцінювання стійкості систем адміністрування набудатиме таких значень:

- Н – низький рівень стійкості;
- С – середній рівень стійкості;
- В – високий рівень стійкості;
- D – дуже високий рівень стійкості.

Таким чином, інтегрована модель являє собою інструментарій оцінювання стійкості систем адміністрування в управлінні підприємствами для виміру внутрішнього та зовнішнього ризику.

Список використаних джерел і літератури

1. *Черваньов Д.М.* Менеджмент інноваційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова. — К.: Знання, 1999. — 514 с.
2. *Чорновіл І.А.* Сутнісна характеристика кризи підприємства та причини її виникнення / І.А. Чорновіл // Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: Економіка, 2014. - №1. - с. 12
3. *Шаров Ю.* Управління змінами / монографія / Ю.Шаров – К.:Вид-во УАДУ 1997р., 76с.

*Ручинська Юлія Миколаївна, аспірантка,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

О Н О В Л Е Н И Й К В А Л І М Е Т Р И Ч Н И Й П І Д Х І Д М У Л ь Т И К Р И Т Е Р І А Л ь Н О Ї О П Т И М І З А Ц І Ї Р І Ш Е Н ь В Д Е В Е Л О П Е Р С ь К О М У П Р О Е К Т І

Поняття «економічна безпека підприємства» визначено, що її слід розуміти як поточний стан захищеності і взаємної узгодженості інтересів підприємства з інтересами зацікавлених осіб за рахунок своєчасного реагування на зміни умов середовища діяльності, який дозволяє зберігати стійкість та закладає умови до інтенсивного відтворення діяльності підприємства у довгостроковому періоді. З метою виявлення особливостей такого стану здійснено систематизацію та уточнено функціональні складові, згруповано фактори небезпек та загроз економічній безпеці. Це дозволило розкрити економічний зміст та особливості реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємства.

Аналіз існуючих підходів до управління економічною безпекою надав змогу встановити доцільність їх комплексного застосування для виявлення мети, завдань, об'єктів, методів, принципів, функцій та результатів реалізації управлінських рішень. На цій основі було поглиблено розуміння сутності організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємства, уточнено завдання його реалізації, обґрунтовано його структуру, розкрито стратегічно орієнтовану природу у частині забезпечення досягнення підприємством поставлених цілей діяльності в умовах нестабільного ринкового середовища. Це дозволило встановити взаємозв'язок між тактичним управлінням економічною безпекою підприємства та можливостями реалізації стратегічних цілей діяльності у частині забезпечення його динамічної стійкості та ефективності використання ресурсів і можливостей (1).

Обґрунтовано, що з метою найбільш раціонального досягнення завдань у межах визначених стратегій доцільно здійснити пріоретизацію об'єктів управлінського впливу. З урахуванням значного масиву показників, використаних у процесі оцінювання, було використано метод еластичності і виявлено міру чутливості цільових показників до зміни індикаторів. Значення показників обрані на основі статистичних середніх значень параметрів: $\overline{Ind}_i = F_i(\overline{Par}_i)$.

$$Ind_i = F_i(Par_i), \quad (1)$$

$$Ind_i^k = F_i(Par_1, Par_2, \dots, 1,01 * Par_k, \dots, Par_{40}), \forall k = \overline{1..40}. \quad (2)$$

де Ind_i – значення цільових показників, Par_i – значення індикаторів, F_i – функції, визначені нейронною мережею, для розрахунку i -го показника.

За отриманими результатами усі індикатори були розподілені у групи низького (0,1-0,3), середнього (0,3-0,5) та високого (0,5 і більше) впливу на цільові показники. Серед основних з них ті, що характеризують управління економічною безпекою за показниками кадрово-інтелектуальної, фінансової та ринкової складових. Для підприємств машинобудування було запропоновано систему заходів та інструментів, орієнтованих на забезпечення реалізації завдань за рекомендованими стратегіями управління економічною безпекою. Обґрунтовано, що з метою раннього попередження загроз економічній безпеці на підприємствах машинобудування мають бути реалізовані системні превентивні заходи у межах організаційних – пов'язані з необхідністю оптимізації роботи підрозділів управління економічною безпекою, у т.ч. процедурою відбору відповідальних за питання економічної безпеки, економічних – сконцентровані на необхідності оптимізації управління фінансово-економічними результатами діяльності, техніко-технологічних та інформаційно-аналітичних - орієнтовані на раціоналізацію управління інформаційно-комунікаційними потоками і техніко-технологічними процесами, соціально-психологічних методів - пов'язані з виявленням та впровадженням таких методів мотивації, що забезпечать зростання лояльності та підвищення продуктивності праці (2).

З позицій їх реалізації з метою стабілізації, забезпечення і підтримання високого рівня економічної безпеки як онови для формування умов розвитку та досягнення стратегічних цілей діяльності важливого значення у сучасних умовах набуває комплексне застосування для підприємств машинобудування інструментарію внутрішнього аудиту, корпоративної соціальної відповідальності та бенчмаркінгу. Виявлено їх взаємозв'язок та умови використання згідно наявних ресурсів і можливостей підприємств, стану їх економічної безпеки, завдань, що стоять перед ними у контексті рекомендованих стратегій управління економічною безпекою. Соціальна відповідальність має системотворчу

роль у забезпеченні економічної безпеки, використання бенчмаркінгу дозволяє формувати стратегічні переваги та отримувати синергетичний ефект за усіма її структурними складовими, внутрішній аудит дозволяє здійснювати контроль та моніторинг стану захищеності, виявляти загрози, їх джерела, формувати рішення щодо тактичних та стратегічних заходів, тому вони можуть бути ефективно використані у процесі реалізації стратегій управління економічною безпекою підприємств машинобудування.

Упровадження запропонованих заходів формує стратегічні передумови до підвищення рівня адаптивності підприємств машинобудування шляхом раціонального поєднання заходів та інструментів реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою.

На підставі дослідження науково-методичних підходів до оцінювання ефективності реалізації організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємства було виявлено необхідність поглиблення та доповнення їх методичного інструментарію для оцінювання ефективності прийнятих управлінських рішень і своєчасного виявлення необхідних змін в умовах зашумленості інформації. Обґрунтовано можливість застосування теорії нейронного моделювання у якості методичного інструментарію з розподілом показників оцінювання на індикативні та цільові згідно запропонованої послідовності здійснення процесу оцінювання.

За результатами аналізу показників діяльності підприємств машинобудування було виявлено хвилеподібний, розбалансований характер і загальні переважаючі негативні тенденції показників їхнього розвитку. Це дозволило визначити низький рівень результативності організаційного та економічного забезпечення їх діяльності, що призводить до зниження рівня економічної захищеності, стійкості до загроз середовища непродуктивного використання ресурсів та зниження спроможності до реалізації стратегічних можливостей.

Список використаних джерел і літератури

1. *Медяник О.І.* Модифікація організаційно-методичного інструментарію оцінки економічної поведінки та конкурентоспроможності будівельного підприємства / *О.І. Медяник* // *Ефективна економіка*. – К., 2013. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

2. *Медяник О.І.* Сучасні підходи до оцінки економічної стабільності на основі лівериджа вартості підприємства при впровадженні інвестиційних проектів [Текст] / О.І. Медяник // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: збірник наук. праць. – Вип. 26. Ч. 2. – К.: КНУБА, 2011. – С. 113 – 123.

*Федорова Яна Юрївна, аспірантка,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ОСНОВИ СИНХРОНІЗАЦІЇ І РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ І ПІДПРИЄМСТВ: НАУКОВО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Невідповідність необоротних активів підприємств України сучасній епосі економічного розвитку не дозволяє вітчизняній продукції бути конкурентоспроможною. У країнах з високими темпами науково-технічного розвитку держава приділяє особливу увагу складовій інформаційного забезпечення інноваційного оновлення необоротних активів. Досвід Канади та Японії є прикладом найефективнішої інформаційно-облікової державної політики в частині стимулювання інноваційного розвитку та інвестицій в технологічне переозброєння підприємств.

Комплексна побудова інформаційного простору, суцільні статистичні обстеження, гнучка система взаємодії держави і суб'єктів господарювання, прозорі програми підтримки амортизаційної політики дали змогу знизити рівень зносу необоротних активів до 38% у Канаді та 26% в Японії, за даними Світового банку показник рівня інвестиційно-інноваційної активності в цих країнах складає близько 44%. Ключовим елементом зростання інноваційної активності стало запровадження амортизаційної політики, спрямованої на своєчасне формування власного інвестиційного ресурсу за рахунок амортизаційних відрахувань. Комплексна політика в цих країнах зумовила збільшення частки амортизації у валових інвестиціях в середньому з 43% до 54,5%. Досягти таких результатів у провадженні амортизаційної політики дозволило якісне обліково-інформаційне забезпечення. Акумуляування розширених баз даних, обмін, аналітичні процедури та формування звітної інформації здійснюється виключно в електронному вигляді, що забезпечує

оперативність, відкритість та ефективність управлінських рішень (1, с.62).

Вітчизняні підприємства мають суттєво нижчий рівень технологічного озброєння, а відтак потребують прискореного інноваційного відновлення. На сьогодні середній ступінь зносу необоротних активів на підприємствах України становить близько 60%. Одночасно сума капітальних інвестицій складає трохи більше 5% від вартості необоротних активів. Частка інноваційних капіталовкладень досягає 15% у загальній сумі інвестицій.

Незважаючи на необхідність оновлення активів, у структурі витрат підприємств частка амортизації не перевищує 4%. За даними Світового банку, рівень інвестиційно-інноваційної активності України становить 20% при 40% для країн Європи. В таких умовах підприємства мають бути орієнтовані на формування власних інвестиційних ресурсів, основною складовою яких є амортизація.

На даний час в Україні діє прийнята у 2001 р. Концепція амортизаційної політики, яка не призвела до суттєвих змін. Однією з причин неефективності є відсутність у ній базових положень, що формують для відповідних регуляторних інститутів та підприємств звітно-облікову основу ефективного провадження амортизаційної політики. З огляду на це дослідження теоретико-методологічних, методичних та практичних питань оцінки відповідності амортизаційної політики вимогам інноваційно-інвестиційного розвитку, виокремлення ролі бухгалтерського обліку в реалізації амортизаційної політики, а також розробка основ методології і організації інформаційного забезпечення амортизаційної політики є надзвичайно актуальними.

Сутність амортизації, наукове визначення і цілісне розуміння її природи формувалося під впливом різних економічних теорій. Проведений аналіз основ класичної політекономії, неокласичної та інституціональної економічної теорії, загальнофілософських доктрин і теорій засвідчив еволюційну розбудову категорії «амортизація» від простого корективу вартості майна до джерела розширеного відтворення. Критична оцінка поглядів різних економічних шкіл дозволила поглибити трактування категорії «амортизація».

Запропоновано визначення амортизації як інституційно-облікового процесу акумулювання коштів підприємства на розширене інноваційне відтворення його необоротних активів, що визначається формальними «правилами гри» (законодавчі, податкові та інші норми) і

неформальними правилами (судження бухгалтерів підприємств у межах облікової політики) та дозволяє розглядати амортизаційну політику, як інтегрований інструмент стратегічного фінансового планування та інвестиційно-інноваційного відтворення необоротних активів на всіх рівнях управління і при формуванні політики прискореного науково-технічного розвитку України у відповідних державних стратегіях, концепціях і програмах. Дослідження місця амортизаційної політики в інформаційному полі інноваційних та інвестиційних політик дозволило визначити теоретичний концепт звітно-облікової основи синхронізації її розвитку інноваційної та амортизаційної політики держави та підприємств (рис. 1.) (2, с.87).

Інститут бухгалтерського обліку набуває ключового значення у вирішенні проблеми розбалансованості факторів впливу на формування амортизаційної політики через реалізацію його методологічних, організаційних, статистичних та аналітичних можливостей і обґрунтування пріоритетності амортизації, як джерела інвестицій при реалізації інноваційної політики держави. У цьому контексті набуває іншого значення не тільки сама категорія «амортизація», а й визначення сутності її предмета та об'єкта, необхідне для формування концептуального уявлення про амортизаційну політику інновацій, в якій роль катализатора науково-технічного прогресу виконує бухгалтерський облік. Виходячи із з'ясування запитів державної інноваційної політики та інвестиційної політики підприємства до амортизації виділено подвійну сутність, цілісність і складові предмету амортизації (як державної облікової і податкової політики, так і природи акумулювання підприємством коштів на інноваційне відтворення) та об'єкту амортизації (як системи законодавчо-нормативного забезпечення, так і процесу формування і відтворення необоротних активів в обліку підприємств), що базується на можливостях поглибленої ідентифікації амортизації в бухгалтерському обліку та у фінансовій і статистичній звітності. Нове теоретичне уявлення про предмет і об'єкт амортизації посилює місце і роль бухгалтерського обліку у формуванні інформаційної бази щодо амортизації як на мікро-, так і на макрорівнях, сприяє реалізації національної мети прискореного розвитку України для досягнення гідного місця в глобальному світі.

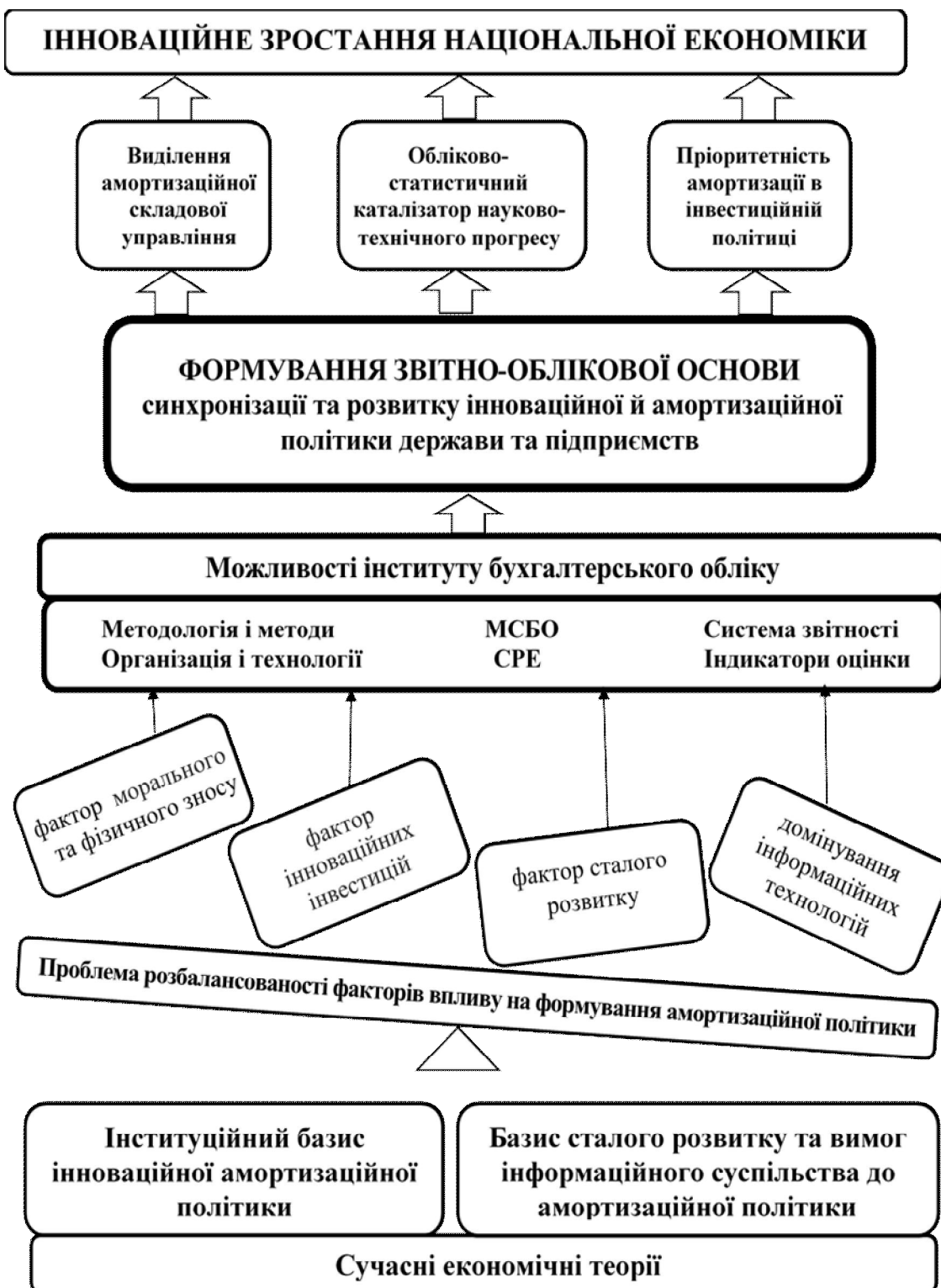

Рис. 1. Теоретичний концепт звітно-облікової основи синхронізації і розвитку інноваційної і амортизаційної політики держави та підприємств*

Список використаних джерел і літератури

1. Молодід О.О. Забезпечення економічної стійкості малих будівельних підприємств – основа їх економічної безпеки [Текст]/ І.В. Вахович, О.О. Молодід//Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, № 30-2013. – С. 249-255

2. Дзюбенко Л.І. Інноваційні основи економічного моніторингу процесу управління реальними інвестиціями [Текст] / Л.І. Дзюбенко // Тези доп. II всеукр. наук.-практ. конф. «Необхідність та проблеми формування економіки інтелектуального капіталу в Україні» (04-05 листопада 2015 року, м. Київ). – К.: КНУБА, 2015. – С. 87-88.

*Телега Наталія,
Омельяненко Марина Максимівна,
Бершак А.О.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

КОНЦЕПЦІЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ АДМІНІСТРУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Серед основних напрямів стратегічного розвитку України у XXI столітті пріоритетного значення набуває високотехнологічне машинобудування, оскільки саме воно відіграє визначальну роль у автоматизації, інноваційності, матеріалоемності й енергоефективності решти галузей виробництва, забезпечує формування матеріально-речового каркаса всіх виробничих підприємств і в умовах євроінтеграції становить фундамент розвитку національної економіки країни.

Візитною карткою України на світовій арені високотехнологічного машинобудування десятиліттями лишається ракетно-космічне машинобудування. Проте посилення конкуренції на ринку космічних технологій, жорсткі умови глобалізованих економічних трансформацій, відсутність належної державної підтримки, нестача інвестиційного потенціалу машинобудівних підприємств ракетно-космічної галузі сьогодні стали реальною загрозою втрати Україною статусу космічної держави. Запорукою уникнення такої ситуації є активізація результативної

інноваційної діяльності, розробка дієвих механізмів ефективного управління інноваційними проектами підприємств ракетно-космічного машинобудування, котрі мають стати своєрідним базисом реалізації нового сценарію розвитку високотехнологічного машинобудування – сценарію інноваційного прориву, який і надалі забезпечить збереження статусу України як однієї з космічних держав світу, визначить її місце на світовому ринку космічних технологій та дозволить ракетно-космічному машинобудуванню стати локомотивом інноваційного розвитку економіки країни (1).

Проблеми інноваційного розвитку високотехнологічного машинобудування активно досліджуються в працях таких видатних вчених як: О. Амоша, Ю. Андрійчука, Л. Антонюка, Л. Л. Батенко, О. Боженко, Ю. Буковецької, С. Бушуєва, Т. Войтун, В. Гейця, Л. Горбуліної, В. Гриньової, О. Дація, В. Дубик, О. Жилінської, М. Жука, М. Згуровського, Б. Заблоцького, І. Кабаненко, Л. Кобиляцького, К. Ковтуненко, С. Крамарчука, А. Кривоноса, Н. Кузьминської, Н. Левченко, Л. Лісовської, Н. Малишева, Я. Меленівської, В. Мельника, Л. Мельника, П. Микитюка, Є. Нагорного, О. Немчина, Г. Нямешука, В. Омеляненко, П. Перерви, А. Перетяцько, С. Попель, О. Прокопенко, В. Святогора, Л. Федулової, І. Чайківського, Г. Шамоти, Б. Язлюка, Т. Яровенко, В. Юрчишина та ін. Проте, незважаючи на досить широкий спектр досліджень вчених з даної тематики, окремі питання до тепер залишаються опрацьованими недостатньо. Зокрема, до нині тривають дискусії щодо трактування поняття «ефективності управління інноваційними проектами», на доопрацювання очікують і методологічні аспекти її оцінки, на подальше вивчення потребує й інструментарій забезпечення ефективного управління інноваційними проектами.

Зважаючи на існування множинності підходів щодо їх трактування, доведено, що об'єднуючою для всіх трактувань є їх інформаційна сутність. Обґрунтовано, що за моделі інноваційного розвитку економіки, обраної Україною в умовах євроінтеграції, саме зайняття інформацією позиції стратегічного ресурсу потребує на доповнення існуючої систематизації наукових підходів щодо трактування перелічених понять проектного менеджменту за інформаційним підходом (2).

Запропоновано авторське визначення поняття «ефективності управління інноваційними проектами машинобудівних підприємств» як комплексної характеристики ефективної координації дій суб'єкта господарювання щодо інтелектуалізації його діяльності протягом

життєвого циклу інноваційного проекту задля отримання інтегрального мультиплікативного ефекту за певної організаційної структури, обмеженості в часі та ресурсах, фундаментом прийняття управлінських рішень за якої є інформаційне забезпечення сформоване за креативними комерціалізованими новаціями чи/та некомерційному їх освоєнні.

Констатовано, що ефективність проектного управління тривалий час визначалась за усталеним підходом «залізного трикутника» досягнення ключових параметрів ефективності проектів, тобто за своєчасністю виконання проектних робіт з відповідним рівнем якості/обсягу та в межах виділеного бюджету. Проте час довів, що даний підхід у зв'язку з розширенням горизонтів уявлення про ефективність управління інноваційними проектами потребує на модифікацію. Обґрунтовано, що успіх інноваційного проекту має вимірюватись не тільки своєчасністю реалізації та відповідністю бюджету, а й ступенем задоволення інтересів стейкхолдерів, що обумовлює об'єктивну потребу у використанні в управлінні інноваційними проектами та забезпеченні їх ефективної реалізації принципів ціннісно-орієнтованого підходу.

Встановлено за ціннісно-орієнтованим підходом такі параметри оцінки сукупної ефективності управління інноваційними проектами високотехноло-гічного машинобудування як: синергетичність, ціннісність (корисність) та тривалісність. Виходячи з їх змістовної характеристик виокремлено та систематизовано критерії та субкритерії оцінки сукупної ефективності управління інноваційними проектами підприємств високотехнологічного машинобудування (рис. 1), що дозволило визначитись з ієрархію показників її розрахунку.

Доведено, що існування значної численності методів оцінки ефективності управління інноваційними проектами вимагає не стільки розробки нових підходів до оцінки ефективності інвестиційних проектів, скільки їх модифікації з урахуванням вимог сьогодення. Наголошено, що складність розробок та багатоступеневе машинобудування ракетно-космічної техніки за інноваційними проектами потребує на прийняття управлінських рішень за результатами мультикритеріального аналізу (*Multiple criteria decision analysis - MCDA*). Модифіковано методику мультикритеріального аналізу прийняття управлінських рішень як елементу діагностики ефективності управління інноваційними проектами машинобудівних підприємств ракетно-космічної галузі шляхом побудови за кваліметричним підходом багатокритеріальної моделі оптимізації прийняття управлінських рішень:

$$\left\{ \begin{array}{l} SIP^{opt}(t_j) = \sum_{t=1}^T \alpha f_1(x_1, x_2 \dots n) \quad \text{max,} \quad \blacktriangleright \\ UIP^{opt}(t_j) = \sum_{t=1}^T \alpha f_2(x_1, x_2 \dots n) \quad \text{max,} \quad \blacktriangleright \\ PIT^{opt}(t_j) = \sum_{t=1}^T \alpha f_3(x_1, x_2 \dots n) \quad \text{max,} \quad \blacktriangleright \\ X_{tmin} \leq X_1 \leq X_{tmax}, \\ X_{tmin} \leq X_2 \leq X_{tmax}, \\ X_{tmin} \leq X_3 \leq X_{tmax}, \\ TEP^{opt}(t_j) = \sum_{t=1}^N \alpha f(SIP^{opt}(t_j), UIP^{opt}(t_j), PIT^{opt}(t_j)), \end{array} \right.$$

де $TEP^{opt}(t_j)$ – сукупна ефективність управління інноваційними проектами, $SIP^{opt}(t_j)$ - ефективність управління інноваційними проектами за параметром синергетичності,

$UIP^{opt}(t_j)$ - ефективність управління інноваційними проектами за параметром цінності (корисності),

$PIT^{opt}(t_j)$ - ефективність управління інноваційними проектами за параметром тривалісності.

Запропоновано алгоритм мультикритеріального аналізу прийняття управлінських рішень, застосування якого на практиці дозволить нівелювати ті новаторські розробки, які за результатом проведеної діагностики виявляться потенційно неспроможними перетворитись на успішну бізнес-концепцію у майбутньому та визначитись з оптимальним рішенням щодо координації дій в конкретних умовах та у певний час задля досягнення поставленої мети інноваційного проекту або подолання проблем, вирішення яких потребує на прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел і літератури

1. Степанов В.В. Несостоятельность (банкротство) в Франции, Англии, Германии / В.В. Степанов. — М.: Статут, 2010. — 175 с.
2. Сторожук Н. В. Проектування інформаційно-аналітичних систем превентивного антикризового управління будівельним підприємством на основі реінжинірингового підходу [Текст] / Н.В. Сторожук // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук. праць. – Вип. 29. У 3ч. Ч.3 – К.: КНУБА, 2013. – С. 3 – 11.

РІЗНЕ

*Отрош Юрій Анатолійович, кандидат технічних наук, доцент,
Морозова Д.М., студентка
Національний університет цивільного захисту України,*

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ БУДІВЕЛЬ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ

Техногенні небезпеки, які проявляються при аваріях чи катастрофах на потенційно небезпечних об'єктах (ПНО) і об'єктах підвищеної небезпеки (ОПН), є найбільш небезпечними і містять у собі загрозу для життя і діяльності людини, природного середовища або здатні її створити внаслідок ймовірного вибуху, пожежі, затоплення, забруднення навколишнього середовища.

Забезпечення безпеки та захисту населення, об'єктів економіки від негативних наслідків надзвичайних ситуацій (НС) різного походження повинно розглядатись як невід'ємна частина державної політики у сфері національної безпеки і державного будівництва, як одна з найбільш важливих функцій діяльності центральних органів державної виконавчої влади.

В результаті техногенних аварій чи катастроф складається надзвичайна ситуація, раптове виникнення якої призводить до значних людських втрат чи ураження людей, соціально-екологічних і економічних збитків, необхідності захисту людей від шкідливої дії для здоров'я отруйних, радіоактивних речовин, бактерій, травмуючи і психогенних факторів, проведення рятувальних, невідкладних медичних і евакуаційних заходів, ліквідації негативних наслідків, які склалися.

Сучасні країни повністю залежать від технічного стану експлуатованих будівель і споруд, Україна також не є винятком. На сьогодні тенденція спрацьованості будівельних конструкцій у різних галузях становить 50–70 % і продовжує зростати. Витрати на ремонтні роботи для будівельних конструкцій суттєво перевищують витрати на створення нових будівель та споруд.

Оцінювання та прогнозування технічного стану дає можливість запобігти виникненню надзвичайних ситуацій пов'язаними з

конструкціями та подальшими їх збитками, а також встановити тривалість експлуатації конструкцій [1].

Цю проблему можна вирішити існуючими методами, що визначають параметри напруження-деформації конструкцій та їх технічний стан при різних впливах. Процес випробовування міцності бетонних та залізобетонних конструкцій потребує матеріальних та трудових ресурсів. Тому набуває актуальності питання в пошуку більш економічних та продуктивних методів.

Розв'язання цієї проблеми неможливе без удосконалення методів визначення визначальних параметрів технічного стану залізобетонних конструкцій і врахування можливих змін параметрів після різних впливів при розрахунках конструкцій за граничними станами та обґрунтуваннях можливої подальшої експлуатації.

Основні наукові результати стали складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри наглядово-профілактичної діяльності Національного університету цивільного захисту України (м. Харків) «Прогнозування залишкового ресурсу будівельних конструкцій після силових, деформаційних і високотемпературних впливів» № ДР 0119U001003 [2].

Методи розрізняють за способом дії на конструкцію: руйнівні, з місцевим руйнуванням і неруйнівні. Метод класифікується як руйнівний, якщо конструкція була зруйнована і не придатна для використання за призначенням. Такий метод вважається еталоном при оцінюванні матеріалів, бо він є найточнішим. Якщо конструкція була зруйнована на певній ділянці та підлягає ремонту та подальшій експлуатації, то такий метод називається з місцевим руйнуванням. Такий метод включений у групу самостійних методів.

До методу неруйнівного контролю належить дослідження без руйнування матеріалу та отримання швидкого результату. Цей метод впливає на технологічний процес виробництва залізобетонних матеріалів та дає змогу коригувати склад та термообробки бетону. До не руйнівних методів належить ціла низка різних методів, що дозволяють без руйнування визначити міцність матеріалу. Це є найбільш економічний метод випробування матеріалу.

Головною метою Державного нагляду за станом цивільного захисту та техногенної безпеки ПНО та ОПН є визначення стану дотримання чи недотримання суб'єктами господарської діяльності вимог законодавства у сфері безпеки експлуатації, будівництва та реконструкції потенційно

небезпечних об'єктів та об'єктів підвищеної небезпеки, готовність сил та засобів для ліквідації (локалізації) надзвичайних ситуацій для своєчасного вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень та попередження негативного впливу об'єкта на навколишнє середовище, попередження надзвичайних ситуацій [3].

Список використаних джерел та літератури:

1. Отрош Ю.А. Методика визначення технічного стану будівельних конструкцій виробничих будівель після пожежі. *Збірник наукових праць Українського державного університету залізничного транспорту*. Харків, 2016. №. 160. С. 111-119.

2. Отрош Ю.А. Розробка підходу до визначення технічного стану будівельних конструкцій при дії силових та високотемпературних впливів. *Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури*. 2018. № 71. С.54-60.

3. Отрош Ю.А. Використання системи моніторингу для оцінки технічного стану будівельних конструкцій. *Промислове будівництво та інженерні споруди*. Київ, 2018. Вип. 3. С. 1-7.

*Чуприна Юрій Анатолійович, кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СКЛАДОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО КЛАСТЕРУ

В умовах адміністративно-територіальної реформи, фінансової децентралізації, активних інтеграційних процесів, підвищення нестабільності як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі, соціально-економічний комплекс України потребує вирішення складних реформаційних завдань. Ці завдання формуються відповідно до обраного євроінтеграційного напрямку економічного розвитку держави і поєднують необхідність подолання кризових явищ в економіці та підвищення соціальних стандартів на шляху до ЄС. Формування фінансово спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які зможуть

забезпечити відповідні економічні, соціальні та екологічні показники розвитку, можливе лише за умови формування конкурентоспроможних виробництв у різних сферах промисловості.

Розроблення ефективного організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності підприємств є однією з найважливіших проблем менеджменту підприємства, особливо під час впровадження адміністративно-територіальної реформи, структурних перетворень у галузях промисловості, змін у Бюджетному та Податковому кодексах та входження України в систему міжнародної конкуренції. Усі ці процеси здійснюють значний вплив на діяльність усіх суб'єктів господарювання, зокрема, на промислові підприємства, котрі виконують не тільки виробничу функцію, але й несуть певне соціальне навантаження й формують основу фінансової стабільності ОТГ для виходу на якісно новий європейський рівень розвитку.

Проблеми визначення конкурентоспроможності підприємств, регіону та забезпечення їх фінансової стабільності є надзвичайно актуальними і викликають значний теоретичний і практичний інтерес у вітчизняних та зарубіжних учених. Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних засад конкуренції і конкурентоспроможності здійснили такі зарубіжні вчені, як: І. Ансофф, Г. Гамель, П. Друкер, Р. Ешенбах, Ф. Котлер, М. Портер, К. Прахалад, А. Томпсон, Ф. Хайєк, Й. Шумпетер тощо та українські вчені-економісти: О. Амоша, Б. Андрушків,

В. Базилевич, І. Бланк, С. Войтко, А. Гальчинський, В. Геєць, Л. Головкова, О. Кузьмін, Н. Метеленко, О. Панухник, О. Погайдак, О. Савицька, С. Савчук, В. Стадник, В. Храпкіна, В. Шаркот, І. Ясінецька та інші. Увага дослідників акцентується, в основному, на дослідженні окремих конкурентних переваг, умов і чинників, що обумовлюють конкурентоспроможність, а також причинах і наслідках низького рівня конкурентоспроможності підприємств та регіонів держави. Проте недослідженими залишаються проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств у контексті адміністративно-територіальної реформи, визначення чинників та важелів впливу органів місцевого самоврядування на підвищення ефективності їх господарювання й рівня конкурентоспроможності, а також місця промислових підприємств у системі формування місцевого бюджету (1).

Власне ці та інші обставини зумовлюють необхідність розробки нових та вдосконалення вже існуючих організаційно-економічних механізмів управління конкурентоспроможністю підприємств і визначають потребу

розроблення науково-методичних рекомендацій щодо забезпечення підвищення конкурентного потенціалу підприємства шляхом розробки і застосування механізму підвищення фінансової конкурентоспроможності, оцінки результативності та мотивації персоналу в системі підвищення трудового потенціалу підприємства, розробки наукових підходів до удосконалення управління бізнес-процесами підприємств в умовах об'єднання територіальних громад.

Станом на початок травня 2018 року створено 731 об'єднана територіальна громада (ОТГ). До складу цих ОТГ увійшли 3399 колишніх місцевих ради. На даний час 6,4 млн людей проживають в ОТГ.

Аналіз свідчить про те, що найнижчі показники фінансової спроможності характерні для більшості невеликих громад. Виняток становлять окремі невеликі громади на території, яких розміщені бюджетоутворюючі підприємства та потужні підприємства реального сектору економіки. Наявність закономірності між фінансовою спроможністю та чисельністю населення громади можна пояснити тим, що у великих громадах більш вигідно розвивати малий та середній бізнес, оскільки там є достатній трудовий ресурс, більш ємний місцевий ринок збуту товарів і послуг та кращі перспективи для сталого розвитку громади. Великі громади мають більший потенціал та більше можливостей для забезпечення належного утримання об'єктів інфраструктури, функціонування закладів та установ комунальної власності, а органи місцевого самоврядування можуть забезпечити надання якісних публічних та комунальних послуг (2).

Фінансові ресурси при формуванні спроможних громад є найбільш визначальним критерієм, який забезпечить їх сталий розвиток. Особливості формування та виконання бюджетів ОТГ визначено ч. 4 ст. 67 Бюджетного кодексу України.

Отже, між рівнем розвитку громади і її економічною спроможністю існує пряма залежність. Слід зазначити, що не всі територіальні громади мають однаковий соціально-економічний потенціал на старті, а, отже, не всі громади будуть мати однакові можливості для задоволення соціальних проблем. Якщо за основу взяти інформацію за областями та визначити реальну можливість місцевих бюджетів, виходячи з рівня мінімальної заробітної плати, то можна спостерігати реальне зниження купівельної спроможності бюджетних ресурсів, тобто зниження економічної спроможності бюджетів.

Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах дозволяє реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестицій, розробляти програми місцевого розвитку для покращення умов проживання жителів громади, що є обов'язковим атрибутом у конкурентній боротьбі (3).

У ринковій економіці поняття «конкурентоспроможність» займає одне з головних місць, оскільки у ньому відображаються організаційні, економічні, виробничі, науково-технічні та інші можливості як окремого підприємства, так і країни в цілому. Конкурентоспроможність у широкому розумінні трактується як здатність товаровиробника, країни в цілому протистояти конкурентам, покращуючи своє становище як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У роботі запропоновано трактувати конкурентоспроможність підприємства в умовах об'єднання територіальних громад, як його потенційні можливості з відповідним ресурсними обґрунтуваннями, наявністю засобів, що забезпечують високі якісні характеристики продукції, робіт та послуг, які відповідають найвищим вимогам і стандартам та досягаються виваженими і доскональними управлінськими рішеннями, злагодженою взаємодією з функціональними підрозділами та керівництвом ОТГ.

Список використаних джерел і літератури:

1. Чуприна Ю. А. Концептуально-онтологічний базис дефініції «будівельний кластер» в контексті механізму утворення та формату планування функціонування державно-приватного партнерства [Текст] // журнал «Науковий огляд» // № 8(51), 2018с.47-60
2. Чуприна Ю.А. Методологія інтеграції потенціалу стейкхолдерів до складу будівельного кластеру. [Текст] // Формування ринкових відносин в Україні // 2019 зб.наук.праць №1 (213) (Київ-ДНДІМЕ) С. 115-121.
3. Чуприна Ю.А Методологія і практика розвитку адаптивного управління інноваційно-інвестиційним розвитком підприємства у форматі венчурного інвестування.[Текст] / Ю.А. Чуприна // Програма та тези доп. III міжнар. наук.-техн. конф. «Ефективні технології в будівництві» (28-29 березня 2018 року, м. Київ). – К.: Видавництво Ліра-К , 2018. – С. 132-133

*Єгоров Владислав Володимирович,
кандидат історичних наук, доцент, кафедра політичних наук КНУБА*

**ОСНОВНІ ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ЗМІСТУ
ПІДПИСКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ПРО НЕНАЛЕЖНІСТЬ
ДО ТАЄМНИХ ГУРТКІВ ТА ТОВАРИСТВ У ПЕРІОД
ПЕРЕБУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ
ІМПЕРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.**

В українських землях Російській імперії в другій половині ХІХ ст. внаслідок осмислення урядом значного суспільного значення ролі університетів[5, с.98-100]. відбувалось впровадження «ліберального» Університетського статуту 1863 р., котрий був символом автономії для викладацького складу [4, с.379].Цей процес відбувався на тлі відсутності тривалої традиції університетської освіти[4, с.377]. Водночас, вказаний період позначився все більшим втручанням держави в усі сфери життя, фінансовою залежністю університетів від держави та розширення мережі університетів [4, с.378; 2,с.25,28] Отже, передбачалась участь держави у затвердженні викладачів на відповідних посадах, поряд із практикою суттєвого обмеження (прав і свобод) можливостей піданих держави, а отже й працівників вищої школи бути вільним у своїх політичних, культурних, ідеологічних уподобаннях.

Одним з засобів обмеження була практика укладення підписок, де претендент на чиновницьку (зокрема й викладацьку) посаду письмово фіксував свої зобов'язання (зокрема про неучасть в таємних організаціях) перед урядом. Характерним прикладом такої політики може бути визначена справа про призначення Василя Єрмакова на посаду доцента по кафедрі Чистої математики Університету Св. Володимира від 1874 р. Матеріали цієї справи містяться в Державному Архіві м.Київ в фонді 16 Київського Університету (опис.313 справа №73.) В цій справі про призначення Василя Єрмакова на посаду по кафедрі чистої математики зберігся текст підписки заповненої викладачем при призначенні його на посаду. Цей документ засвідчений претендентом на посаду доцента на кафедрі чистої математики В.Єрмаковим було датовано 17.09.1874 р.

Про її типовий зміст може свідчити згадана справа з текстом підписки засвідченої кандидатом на посаду доцента кафедри перед призначенням. («Справа про призначення Василя Єрмакова на посаду по кафедрі чистої

математики»). В тексті цього зобов'язання зазначалося, що на основі додатку 418 статті 3 тому «Зведення Цивільних законів (1857 р. видання), статуту про службу та 168 статті 14 тому Зводу Законів про попередження « и пресечении» злочинів В.Єрмаков засвідчує, що не належав, не належить, не буде належати ні до яких масонських лож, таємних товариств під якою б вони и назвою не існували. В.Єрмакову було оголошено, що усі такі учасники, а також ті хто відвідував, а бо ті хто знав про них, і всі без виїмки зробились співучасниками таких таємних товариств – зобов'язані про це повідомляти уряд при засвідченні таких підписок. У випадку якщо вони цю інформацію «скроют» їх буде покарано як «... государственных преступников». Саме під таким зобов'язанням залишив свій підпис доц. В.Єрмаков 17.09.1874 р. [1, арк.11]

Викладені в тексті посилання на Зведення законів Російської імперії полягали в тому, що відповідно до статті 418 Т.3 Зведення цивільних законів (за текстом видання 1857 р.) було встановлено, що відповідно у Т.3 статутів про цивільну службу серед інших містився (статут) «Устав о службе Гражданской по определению от правительства». Саме в цьому статуті містився розділ в главі 4 під назвою «О определении в должность» в котрому у відділі другому було сформульовано «Порядок определения к должности» та було викладено положення статті 418 [6, с.89, 92]. В статті було сформульовано припис, що треба підбирати на посади людей гідних, здібних. Зміст припису полягав й у необхідності перевіряти діяльність претендента на попередній службі, як підставу для надання нової посади. До цієї статті було долучено додаток про те, що усі чиновники, «определяемые» в должность» зобов'язуються на підставі статуту про попередження злочинів підписками в тому, що вони не належать до масонських лож, інших таємних товариств, під якою б назвою вони б не існували, й що надалі не будуть до таких належати. Варто зазначити, що зв'язок чиновництва та викладачів вищої школи було визначено у положеннях Університетського статуту 1863 р., котрий діяв на момент складення підписки у 1874 р. Так, тут у розділі (главе) 7 про викладачів зазначалося, що в їхньому призначенні бере участь Міністр освіти (параграф 72), а у отделении II в параграфі 136, а також зокрема у параграфі 138 зазначалося, що приват-доценти вважаються не на державній службі, але допоки знаходяться на посадах користуються перевагами «классных чиновников» [9]. Отже, ці положення пояснюють застосування підписки в процесі призначення викладача на його посаду.

В наведеній підписці також згадано Зведення Законів про попередження та «пресечение» злочинів. «Свод уставов о предупреждении и пресечении преступлений» що містився у Зводі законів Російської імперії що вийшов у 1857 р. в Т.14. серед інших статутів в розділі 3 Т.14. містилась (глава) 5 «О незаконных и тайных обществах», що включала статтю 167, котрою заборонялися товариства які мають шкідливе спрямування, а прикриваються «благонамеренностью», розповсюдженням «человеколюбия», просвіти, а також в статті 168 вказано, що усі таємні товариства і т.д., масонські ложі, думи, управи, під якою б назвою вони б не були – «не могут быть терпимы» в державі [7, с.323–324]. Саме тому, начальникам усіх «присутственных мест», особливо начальникам губерній – Губернатори були збов'язані суворо наглядати, щоб ні під яким приводом таких товариств не створювали. У випадках їх створення Міністру МВС було встановлено припис робити «представление» на «Высочайшее усмотрение» [7, с.324].

В статті 169 «Свода уставов.....» до того ж встановлювалося, що якщо хто таке товариство встановить без відома і згоди уряду – тоді відсилається поліцією до суду[7, с.324].

Частина підписки в котрій повідомляється особі про її відповідальність за недонесення уряду про наявність таємного товариства вочевидь базується на «Уложениях о наказаниях уголовных и исправительных», що були вміщені в т.15 Зведення Законів Російської імперії в Карних законах у виданні 1857р. У главі 6 «О тайных обществах и запрещенных сходбищах» передбачені статтями 360, 361, 362, 364, 365, 366 в котрих розглядається відповідальність за створення, участь, надання приміщень для зібрань заборонених товариств та недонесення про їх діяльність уряду. Ступінь покарання за вказаними проступками співвідносилась з змістом діяльності створеної таємної організації. Якщо вона була спрямована проти уряду ці покарання були значно жорсткішими аніж коли буде відомо лише про мирні цілі таємного товариства. Згідно з статті 360 засновників антиурядових товариств, як державних злочинців очікувало вилучення «прав состояния», заслання у віддалені Сибірські губернії, зокрема Томську і Тобольську, а також передбачала передачу таких засновників в арештантські роти строком від 4 до 8 р.[8, с.110]. Таке суворе покарання керівників означених товариств визначало й суворе покарання осіб, котрі мали можливість донести уряду, але не здійснили цього. Відповідно до статті 360 їх покарання мало відбуватися у формі

ув'язнення у фортеці терміном від 6 місяців до року. Таке саме покарання було й тим хто до вступу в товариство не знав про напрям його діяльності, але після вступу дізнався і не повідомив уряд. За принципом шкідливості (стаття 362) товариства визначалися й покарання керівників товариств, котрі не мали на меті антиурядові дії – від 6 місяців до року у фортеці [8, с.111]. Відповідно й ті хто не донесли про таке «мирне» товариство каралися ув'язненням на строк від 1 до 3 тижнів (стаття 362), те саме чекало й тих хто не знав в яке товариство вступає і не доніс уряду, коли дізнався про нього (стаття 363) [8, с.112]. Наступні статті 364, 365 торкалися відповідальності за надання притулку зборам товариств також в залежності від шкідливості від 6 міс до року, або від 1 тижня до 3 тижнів арешту, а також майна товариств. Стаття 366 розглядала санкції за створення товариства створене без загрози «порядку і спокою» держави, за що винні мали сплати штраф, при цьому досить невизначено наголошувалося, що під діяльністю такою не розуміється «обыкновенные, в назначенное время без всяких особых положений, бывающие собрания для занятия науками, искусством, словесностью, или для невинных не воспрещенных законом увеселений» (стаття 366) [8, с.112]. Варто зазначити, що вказані підписки застосовувались не тільки в ХІХ ст., коли особливим указом було заборонено масонські ложі (Олександра І) [3, с.443] а й на початку ХХ ст., коли необхідність їхнього застосування була розглянута урядом П.А.Столипіна [3, с.444]. Її наявність вважали необхідною для усіх потенційних кандидатів на державну службу й зберегли в скороченому варіанті [3, с.447–448,449].

Список використаних джерел та літератури:

- 1 Державний архів міста Києва, Ф.16, Оп.313, Спр.73 .
- 2 Новиков М.В., Т. Б. Перфилова Университетский устав 1863 г.: пределы академического самоуправления/ М.В.Новиков , Т. Б. Перфилова //Ярославский педагогический вестник – 2013. – № 4. – Том І. (Гуманитарные науки).– С.18-31.
- 3 Подписка о непринадлежности к масонским ложам и другим тайным обществам / Публ. [и вступ. ст.]/ Публ. [и вступ. ст.]Д. И. Раскина // Российский Архив: История Отечества в свидетельствах и документах XVIII—XX вв.: Альманах. — М.: Студия ТРИТЭ: Рос. Архив, 1999. —Т. ІХ. — С. 443—449.

4 Посохов С.И. Уставы Российских университетов XIX века в оценках современников и потомков / С.И.Посохов// Вопросы образования. – 2006. – №1. – С.370–382.

5 Посохов С.И. Университетская реформа 1863 г. в ряду Великих реформ: историографический аспект/С.И.Посохов//Мир историка: историографический сборник.– Омск : Изд-во Ом. гос. ун-та, 2014. – Вып. 9. – С.81-102. (507 с.)

6 Свод законов Российской империи. Уставы о службе гражданской. – СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В.Канцелярии, 1857. – Т.3. – 1416 с.

7 Свод законов Российской империи. Уставы о паспортах, о предупреждении преступлений, о цензуре, о содержащихся под стражею, и о ссыльных. – СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В.Канцелярии, 1857. – Т.14. – 909 с.

8 Свод законов Российской империи. Законы уголовные. – СПб.: Тип. Второго Отделения Собственной Е.И.В.Канцелярии, 1857. – Т.15. – 964 с.

9 Университетский устав 1863 года. – СПб.: Тип. Иосафата Огризко, 1863. – 55 с.

Наукове видання

БУДІВЕЛЬНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ТРЕТЬОЇ
МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
Частина друга**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, галузевої термінології та інших відомостей

Підписано до друку 25.11.2019 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов. друк. арк. 12,57. Облік.-вид. арк. 12,78
Зам. № 19-279. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач ФО-П Шпак В. Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 924434 від 11.12.2006 р.
Свідоцтво платника податку: Серія Е № 897220
м. Тернопіль, вул. Просвіти, 6.
тел. 8 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net